

Sekularizam

**AKBAR EYDI
SEKULARIZAM ILI VJERA?**

Naslov djela:	Sekularizam ili vjera?
Priredio:	Akbar Eydi
S perzijskog preveo:	Ertan Basarik
Uređivački odbor:	prof. dr. Munib Maglajlić, Ibrahim Avdić, Nirha Efendić
Redaktor:	Ibrahim Avdić

Sekularizam

Akbar Eydi

SEKULARIZAM ILI VJERA?

PREVEO S PERZIJSKOG
Ertan Basarik

Sarajevo, 2004

Akbar Eydi

ISBN 9958-657-00-7

الرَّحِيمُ الرَّحْمَنُ اللَّهُ بِسْمِ

Bismillahir-rahmanir-rahim

UVODNA RIJEČ

Hvala Allahu, Gospodaru svjetova, i neka je blagoslov i mir na Poslanika Muhammeda, njegovu čistu porodicu i od-abrane ashabe.

Štivo koje je pred vama predstavlja niz predavanja koja sam u Husejniji održao u razdoblju između 2002. i 2004. godine, a koja je uglavnom iz pisanog materijala preveo, a nešto i sa tonskih zapisa priredio, Ertan Basarik.

Ovom prilikom smatram neophodnim, zarad boljeg razumijevanja sadržaja o kojem je riječ, iznijeti nekoliko napomena:

1. Jača strana ponuđenog štiva leži u činjenici da se ono temelji na učenjima velikana islamske misli, poput allame Tabatabaija i znalca islama i filozofa šehida Mutaharija – da im se Allah obojici smiluje – te posigurno nudi znalačke i čvrsto utemeljene stavove i pojašnjenja spomenutih alima. Pri tome treba imati u vidu da je jezik manjkav i nemoćan da se potpuno izrazi i da dosljedno prenese sva njihova mišljenja i stavove. Pa ako vam se nešto od onoga šta je donešeno ovdje učini čvrsto utemeljenim, to je od njih – a ako je, pak, nešto krnjavo i manjkavo, onda znajte da

je to od nas, jer, sigurno su njihovi naučno-filozofski stavovi jači od nečijeg usmenog govora neoslonjenog na Kur'an i vjerske dogme.

2. Sve prijedloge ili moguće primjedbe poštovanih čitalaca, a vezane za vjersko-filozofsku tematiku ovog zbornika, ponizno i s punim zadovoljstvom uzet ćemo u obzir. Jer svaki lijep cvijet u sebi ima i naročit miris kojim se treba okoristiti.

Na kraju, molim Uzvišenog i Plemenitog Gospodara da ovaj zbornik bude povodom spuštanja Njegove milosti i blagoslova na sve nas i da nam u objavlјivanju i širenju kur'an-sunnetskih poruka pruži svoju pomoć i podršku. Amin – Gospodaru svjetova!

Akbar Eydi

Prvo poglavlje

OPĆENITE ODREDNICE

Prvo poglavje počinjemo objašnjenjem dvaju termina – sekularizma i vjerske vlasti – kako bismo na taj način stekli općenitu, ali ne i potpunu sliku o temi kojoj je ova knjiga posvećena. Također iznijet ćemo i stavove o odnosu između vjere i Ovoga svijeta kojima želimo napraviti kritički osvrt na sekularizam.

Značenje pojma sekularizam

Riječ sekularizam latinskog je porijekla, u rječnicima navedena u značenju posmatranja vjere odvojene od Ovoga svijeta; odvajanja vjere od društvenih poslova i odvajanja vjere od politike. Svakom od tri navedena značenja, posvećena je posebna pažnja, a pored toga nalaze se i u bliskoj međusobnoj povezanosti tako da kritika i analiza bilo kojeg od njih ujedno može biti analiza i kritika sva tri.

Ukoliko se dokaže da vjerska učenja obuhvataju i pitanja u vezi sa poslovima Ovoga svijeta, u tom slučaju treba prihvati i činjenicu da vjera ima ulogu u politici i društvenom uređenju. S druge strane, ukoliko se dokaže da vjera odbacuje politiku, u tom slučaju ispravno je mišljenje o odvojenosti vjere od politike.

Razlika između sekularizma i laicizma

Općeprihvaćeno je mišljenje da sekularizam znači odvajanje vjere od politike što na kraju ipak rezultira stavom o prihvaćenosti vjere, međutim samo kao ličnog odnosa čovjeka s Bogom, dok laicizam predstavlja oblik protivljenja vjeri što je svojstveno ateizmu. Međutim, pažljivim analiziranjem temeljnih načela i stavova sekularizma, postaje jasna njegova neutemeljenost, budući da su sekularizam i

Sekularizam

laicizam suštinski blizu te, sa aspekta značenja, podrazumijevaju jedan gradirajući i relativni pojam, koji u sebi obuhvata široku grupu ljudi, od nevjernika do onih koji prihvataju vjeru.

Na osnovu gradirajućeg pojma i sinonima, postoji mišljenje da se sekularizam dijeli na dvije vrste, i to ekstremni i umjereni. Pod ekstremnim sekularizmom podrazumjeva se mišljenje koje uopće ne prihvata vjeru, a pod umjerenim sekularizmom podrazumjeva se mišljenje koje vjeru prihvata, ali samo kao lični odnos između čovjeka i Boga.

Vladavina vjere

Svojom teorijom sekularizam se proteže na široko društveno i vjersko područje, međutim, pažljivom analizom pojmove i značenja od kojih je ta teorija sadržana, uviđa se da sekularizam iz temelja negira vjersku vlast. Na istoj osnovi teoretičari sekularizma pored svih svojih nesuglasica koje postoje kada su u pitanju različita pitanja, ipak kada je u pitanju negiranje vlasti na principima vjere i neophodnosti njenog neostvarenja u tom slučaju dijele isto mišljenje.

Argument navedene tvrdnje

Da bi ova tvrdnja bila jasnija, dat ćemo neka objašnjenja kako bismo time odredili granice sukoba između sekularizma i načela vjerske vlasti.

Definicija vjerske vlasti

Iz samog je naziva jasno, da termin vjersku vlast sačinjavaju dva pojma, vjera i vlast koje ćemo sada analizirati.

Šta je vlast?

Riječ vlast ima više značenja, od kojih za ovu priliku navodimo samo ona koja u sebi obuhvataju sve definicije. Vlast predstavlja organizirano i uređeno vođstvo koje na nivou cijelog društva provodi naredbe i zabrane manifestirajući na taj način svoju moć. Moguće je vlast formirati različitim metodama i poradi različitih ciljeva kao što

je moguć i kontinuitet njenog postojanja. Naravno, treba uzeti u obzir elementarne stubove vlasti kao što su “jedinstvo i harmoničnost”, “provođenje zapovjedi” i “manifestiranje moći” što je već u definiciji spomenuto.

S druge strane, donošenje zakona, vanjska i unutrašnja politika, sudstvo, izvršna i zakonodavna vlast niže su instance vlasti, koje se izvode iz nje.

Šta je vjera?

Vjera ima veliki broj različitih definicija među kojima ne postoji određenje koje bi svojim opsegom obuhvatilo sve metode vjerskih praksi Ovoga svijeta. Zato, s obzirom na to da se naša glavna tema odnosi na Islam bolje je da vjeru definiramo upravo sa stajališta Islama. Dakle, u nastavku, pod vjerom podrazumjevati ćemo njenog značenje koje će biti predočeno u sljedećoj definiciji, i nećemo uzimati u obzir druga značenja. Moguće je također da ovo značenje nije prihvatljivo za neke druge vjere.

Vjera sa stajališta Islama

Sa stajališta Islama i u skladu sa čvrstim i jasnim kur'anskim osnovama, vjera je skup zakona i načela koja se tiču morala, društvenog i individualnog ponašanja kojima čovjek obezbjeđuje ovosvjetsku i ahiretsku sreću. O argumentima ove tvrdnje bit će opširno riječi u nastavku. Potpuno je jasno da, ako se ova definicija dokaže ispravnom, ona će odgovarati i ostalim Božiji vjerama, jer sa stajališta Kur'ana Časnog, temelj svih Božijih vjera je isti i nema prednosti jedne vjere u odnosu na drugu, osim razlike koja je sagledana u sažetijem ili širem predočavanju vjerskih principa.

Kur'an Časni kaže:

*Zaista kod Allaha vjera je samo Islam.*¹

إِنَّ الَّذِينَ عَنِ الدِّينِ إِلَّا سُلَامٌ

---

¹ Ali-'Imran: 19.

Ime Islam za vjeru odabrao je Ibrahim, a. s. Prednost Božijih vjera ogleda se u pojedinačnim pitanjima i metodama, što je označeno riječju šerijat.

Svima vama zakon smo i pravac propisali.²

إِلَّكٌ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَاءَ

Usljed toga, kada se govori o stvarnoj vjeri u tom slučaju pluralu nije mjesto za upotrebu, što nam govori da je izraz *vjere* pogrešan jer mnoštvo kada je vjera u pitanju u osnovi nije ispravno.

Najbolji dokaz da je vjera jedna

Najbolje svjedočanstvo da je vjera jedna kur'anske su riječi:

A kada Isa, sin Merjemin, reče: "O sinovi Israилovi, ja sam vam Allahov poslanik da vam potvrđim prije mene objavljeni Tevrat i da vam donesem radosnu vijest o poslaniku čije ime je Ahmed, koji će poslije mene doći" i kad im je on donio jasne dokaze, oni rekoše: "Ovo je prava vradžbina!"³

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ منَ النُّورَةِ وَمُبَتَّئِرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي أَسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

Jedna od dužnosti Božijih poslanika jeste da potvrđuju poslanike nakon kojih su došli i da najavljuju one koji tek trebaju doći. Drugim riječima, prihvataju i potvrđuju i prijašnje i buduće poslanike Božije, što nema nikakvo drugo značenje već najbolji je svjedok prisustva jedne vjere kroz pokoljenja i vrijeme, na način da je svaki poslanik obznanjivao i objašnjavao učenja vjere u mjeri koliko je bilo potrebno za njegovo vrijeme. Nakon što je došao Božiji poslanik Muhamed, s. a. v. a., on je obznanio da je sve ono što su prijašnji poslanici, od Boga donijeli Istina, i da će se nakon njega zauvijek prekinuti veza čovječanstva sa Objavom.

---

² Al-Ma'ida: 46.

³ As-Saff: 6.

Prema tome, možemo u skladu sa gore rečenim zaključiti da je definicija vjere sa stajališta islama ujedno definicija i svih Božijih vjera.

Prigovor:

Ukoliko je to što kažete istina, odakle onda postojeće razlike među vjerama i vjerskim propisima?

Odgovor:

Kur'an je po ovom pitanju izričit i kaže da su sve razlike nastale, kako u okviru jedne vjere, tako i između različitih vjera, od strane pojedinaca koji su to svjesno radili da bi na taj način zadovoljili svoje nefsanske prohtjeve povodeći se za dunjalukom.

Zar se vi nadate da će vam se jedna skupina od njih (Jevreji) odazvati i vama za ljubav vjernici postati, a neki među njima su Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrnuli.⁴

أَفَقْطَمُعْوَنَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَلِمُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Na drugom mjestu Kur'an Časni kaže:

A teško onima koji svojim rukama pišu Knjigu, a zatim govore: "Evo, ovo je od Allaha" - da bi za to korist neznatnu izvukli. I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju!⁵

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَيَسْتَرُوا بِهِ ثُمَّنَا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبْتُ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ

U svakom slučaju, razlike u vjeri nastale su onda kada su pojedinci sebi za boga uzeli Ovaj svijet .

Povezanost dijelova

Da bi termin vjerske vlasti bio jasniji, treba ga analizirati tako da se ustvrdi kakva veza postoji između vjere i vlasti. Do mjere do koje

---

⁴ Al-Baqara: 75.

⁵ Al-Baqara: 79.

nam ova veza bude jasnija i naše razumjevanje vjerske vlasti biti će bolje i preciznije.

Uloga vlasti u vjeri

Sa stanovišta vjerskog svjetonazora, vlast ima izvanredno važan značaj, iz tog razloga što ima utjecaj u širenju vjere i vjerskih stavova kao i u borbi protiv nje s druge strane, posebno kada se ima u vidu činjenica da su svi propisi vjere prilagođeni kalupu društvenih pravila i zakona, a vlast ima temeljnju ulogu u reguliranju društvenih odnosa.

Prigovor

Ono što je sigurno jeste činjenica da je vlast, sa stajališta vjere, sredstvo, a ne cilj. Znamo da sredstvo nikada ne može imati vrijednost koju ima cilj. Drugim riječima, ukoliko bi vjera mogla koristiti drugo sredstvo za ostvarenje svoga cilja, u tom slučaju ne bi davala nimalo značaja vlasti. Zbod toga, ukoliko malo pažljivije i preciznije uzmem u obzir ovu činjenicu ne može se reći da vlast, sa stajališta vjere predstavlja bitnu stvar.

Odgovor:

Prihvatomamo činjenicu da je vlast sa stajališta vjere sredstvo, a ne cilj. Međutim, treba znati da jedino vlast pomaže vjeru u ostvarenju njenih ciljeva i da je kao takva nezamjenjiva. Vlast, sa ovakvim položajem i ulogom, ima svoju vrijednost koja se ne može osporiti ili umanjiti.

Ukoliko bismo htjeli navesti primjer za to, u tom slučaju najbolje je reći da je uloga vlasti naspram vjere poput uloge obožavanja (*'ibadet*) naspram spoznaje Boga. Na isti način, kao što *'ibadet* u ulozi sredstva, ne gubi vrijednost razloga zbog kojeg je stvorena, tako ni vlast kao sredstvo, zbog svoje jedinstvenosti, ne gubi svoju izvanrednu ulogu.

Dva temeljna načela

Da bismo shvatili princip odnosa koji je uspostavljen između vjere i vlasti, prije svega trebamo razmotriti dva temeljna načela:

- a) načelo apsolutne vlasti Božije, i

b) načelo prava izbora i slobode date stvaranjem.

Sa stanovišta vjere, apsolutna vlast je potpuno pravo Apsoluta Koji je sve stvorio. Sasvim je logično da onaj koji nešto stvori ima pravo odlučivanja i ispoljavanja moći nad tim što je stvorio, kao svojim vlasništvom. Ovaj sud je potpuno razuman i utemeljen na racionalnoj dedukciji, tj. dokazu. Riječi Božije u Kur'anu *Sud pripada jedino Allahu⁶* predstavljaju ustvari propis koji se direktno obraća ljudskom razumu, što znači da svaki razuman čovjek shvata ovu zbilju. Saobrazno tome, Uzvišeni Allah prepušta vlast i provođenje moći jedino ljudima koje je On direktno ili indirektno odabrao, koji se kreću na putu Božanske vlasti i Njegovog ustrojstva.

U okrilju istog načela, ljudi koriste Božije zakone i propise uz pomoć kojih su zagarantirani njihovi interesi i dobra. Žive pod okriljem vlasti u kojoj osnovu odlučivanja i vođenja politike predstavlja Božija vjera.

S druge strane, Gospodar je čovjeka stvorio slobodnog i s posebnim ciljem podarivši mu slobodu izbora. Upravo zbog toga On ne prisiljava čovjeka na prihvatanje vjerske ili svjetovne vlasti. Tako da nema prisile ni u samoj vjeri kao što se u Kur'anu i kaže: *nema prisile u vjeri⁷*, a ni u prihvatanju vjerske vlasti *ti vlast nad njima nemaš*.⁸

Istinoljubivost

Vjera, u principu, negira primoravanje i nasilno prihvatanje kako vjere tako i bilo koje vrste vlasti, bez obzira da li je ona vjerska ili materijalistička, ali s tim da se ne previđa činjenica da, kada su u pitanju posljedice izbora i učinci prihvatanja, posljedice su stavljene na odgovornost i teret izbora, bez obzira da li to bila vjera ili ateizam, vjerska vlast ili materijalna. *I Mi smo čovjeku pokazali puteve pa ako želi može biti zahvalan, a ako želi može poreći*, međutim uz napomenu *Mi smo za nevjernike okove i sindžire i oganj razbuktali pripremili i Čestiti će iz pehara piti kamforom začinjeno piće*.⁹

---

⁶*Jusuf: 40.*

⁷*Al-Baqara: 256.*

⁸*Al-Gašiya: 22.*

⁹*Ad-Dahr: 4. i 5.*

Sekularizam

Svi rezultati i posljedice izbora stavljene su na teret izbora, i poznato je da između izbora i djela, kao i između rezultata i tragova, postoji prirodna i zbiljna povezanost, tako da nije moguće da dođe do raskida veze između njih.

Sastavljanjem dvaju temeljnih principa, tj. principa apsolutne vlasti Božije sa jedne, i čovjekovog prirodnog prava na izbor sa druge strane, način vjerske vlasti i metod mudrog vjerskog upravljanja prezentiran je do najsitnijih detalja, pri čemu su negirane druge vrste vlasti.

Davanjem čovjeku prava na izbor, negirana je superiornost i strahovlada vjere i vjerske vlasti a također spriječeno je zatvaranje očiju kada je u pitanju uloga ljudi u vrsti svojeg izbora, čime se otklonio sukob između vlasti Božije sa jedne i slobode ljudi sa druge strane. Dakle, realno gledano, stanje nije takvo da ljudi moraju zaboraviti na sebe kada se spomene ime vlasti Božije kao što neke primjere takvog rezonovanja i postavljanja prema ovom pitanju zatičemo kod teokratskog modela shavatanja odnosa čovjek – Božija vlast. Drugim riječima, negirana je podjela ili ograničenje na izbor samo za Boga i vjersku vlast, ili samo za ljude i materijalističku vlast. Rečeno je da se ljudi ne nalaze na takvom raskršću. Objašnjenjem zbilje da je apsolutna vlast samo u Božjoj ruci, daje se do znanja da vjerski upravitelji nemaju prava uzeti za mjerilo samo ljudsko mišljenje i sebe smatrati izvršiteljima i provoditeljima njihovih želja i interesa, jer u tom bi slučaju teren za smutnju bio pripravan. Dobar primjer ovakvog postupanja jeste demokratski model upravljanja državom, gdje se zastupaju upravo takvi standardi. Međutim, ono što treba prakticirati i provoditi u djelo, i ono što predstavlja mjerilo za takvo šta jeste Istina koju je Uzvišeni objelodanio. Dakle, ukazivanjem na okolnosti u vezi sa kojima govori ajet, *I koji se o poslovima svojim dogovaraju*, tj. oni koji djeluju na osnovu međusobnog sporazumjevanja i poštovanja prava svih ljudi, precizira se njihova uloga. Međutim, ajetom *Zaista apsolutna vlast pripada samo Allahu*, dolazimo do zaključka da su Nebeska poučavanja osnova i mjerilo izvršavanja ljudskih želja.

Značenje istinoljubivosti

Kur'an časni i sunnet Poslanikov objašnjavaju načela istinoljubivosti kada je vjerska vlast u pitanju. Da ne bi kod ljudi došlo do nedoumice i neispravnog razumjevanja u vezi sa Božijom vlašću i ljudskim sloboda

ma, ukratko ćemo ukazati na neke ajete i rivajete koji govore o tome.

- a) Din (vjera) u cijelosti je Božija riječ.

Zakoni i naredbe koje je Uzvišeni preko vjerovjesnika objavio ljudima a koji su garant sreće pojedinca i društva, implicirane u uvjerenjima, svjetonazoru, moralu i ljudskim vrlinama kao i u djelovanju i ljudskim aktivnostima, i koji izgrađuju i daju smisao i materijalnom i duhovnom svijetu, jesu zapravo zakoni primordijalne naravi čovjekove (*fitreta*).

- b) Sud Božiji jeste posljedica Njegove volje.

Svi Božiji zakoni, koji se skupa nazivaju vjerom i koji su obuhvaćeni terminom šerijat, izraz su Božije volje i samo Njegovog htijenja, te pored Njega, niko više po tom pitanju ne posjeduje ni najmanju ulogu. *Samo Bog stvara i čini ono šta On hoće.*

- c) Božija volja je u svakom slučaju mudra (*hakim*).

Ono šta Allah želi to je neizostavno mudro, tj. oslanja se na neograničeno znanje i moć. Shodno tome, ni jedna volja Božija nije bez koristi za ljude ili u cilju zaštite od moguće štete.

- d) Ono čime se otkriva Božiji sud jeste argument.

U cilju otkrivanja i stjecanja propisa i naredbi Božijih imamo potrebu za pomagalima koja se terminološki nazivaju argumenti.

- e) Argument kojim otkrivamo sudove je dvovrstan.

Racionalni argument (*dalile 'aqli*)

Stvoritelj je u čovjeka utkao moć koja može razlikovati istinu od zablude, dobro od zla, tačno od netačnog i može okarakterisati svaki pojam zasebno.

Koji je sve stvorio na taj način da može dostići savršenstvo a zatim sve to uputio da se kreće prema svom cilju.¹⁰

الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

Dakle, razum je unutarnji upućivač kojeg je Allah Uzvišeni u čovjeku stvorio radi upute ka Istini. Dobivanjem razuma, čovjek je postao obavezano i odgovorno stvorenje.

Posredovani argument (*dalile naqli*)

Posredovani argument nam preko poslanika, čije poslanstvo je dokazano, donosi i objašnjava istine koje su jamac postizanja krajnje sreće, kao što nas upoznaje sa zakonima i voljom Božijom. Između dva spomenuta argumenta postoji potpuna povezanost i sklad. Zato se u Kur'anu i kaže:

I reći će: "Da smo slušali ili razmišljali, ne bismo među stanovnicima džehennema bili!"¹¹

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقَلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعَيرِ

f) Naspram posredovanih izvora stoji razum, a ne vjera.

S obzirom na data objašnjenja, jasno je da do Božijih propisa nekada dolazimo putem razuma, a nekada putem posredovanih izvora, a oba načina, kao što smo vidjeli, predstavljaju dvije skupine na koje se dijele vjerski argumenti. Dakle, ne treba gajiti iluziju kako nekada vjera govori o zakonima koji nam obezbjeđuju sreću, a nekada to čini razum, tj. treba znati da naspram razuma u ovom slučaju stoje posredovani izvori, a ne vjera. Na osnovu čega zaključujemo da nikada razum nije u suprotnosti sa vjerom, sukladno čemu nije moguća ni sumnja u oprečnost vjere i nauke. Sada, kada nam je postao jasan stvarni odnos između vjere i razuma, možemo s lakoćom razumjeti šta se htjelo reći izrazom: "Sve ono što presudi šerijat, presuđuje i razum." Zbog činjenice da je šerijat, kada je riječ o propisima, diobena cjelina, a razum i posredovani izvori njeni niži pojmovi, tj. činioci diobene cjeline, kao i na osnovu objašnjena logičara koji ističu da

---

¹⁰ Taha: 50.

¹¹ Mulk: 10.

diobena cjelina postoji i u nižim pojmovima, u tom slučaju sasvim je jasno šta je po ovom pitanju osnov ili teren a šta su elementi što spadaju u njega.

- g) Razum i posredovani izvori imaju svoja mjerila i standarde.

Oba dijela vjere o kojima je riječ, dakle, razum i posredovani izvori koji imaju zadatak da otkriju i predstave zakone i Božija pravila, imaju svoje posebne standarde o kojima se vodi riječ na posebnom mjestu. Treba napomenuti činjenicu da svaki razum, u svakom uvjetu ne može otkriti Božije propise kao što ni svaki posredovani izvor, koji potječe od svakog posrednika, ne govori o Božjoj volji, već i oni imaju svoja standardizirana mjerila i uvjete koji moraju biti poštovani i uvažavani kako bi mogli u konačnici stići do objašnjenja zbiljnog propisa. Na jednom se mjestu imam Ali, a. s., u vezi sa razumom izjašnjava: "Koliko li je samo razuma koji su stavljeni u poziciju roba kojima strasti komanduju." Ne treba naglašavati da rob iznosi mišljenje svoga gospodara. Poslanik također na jednom mjestu ističe činjenicu: "Uvećao se broj onih što mi lažno pripisuju riječi." Za života Poslanikova bilo je ljudi koji su mu pripisivali kako je uradio ili rekao nešto što Poslanik uopće nije uradio ili rekao. Dakle svaki hadis iz svake knjige i od svakog prenosioca hadisa ne prenosi neophodno propis Božiji, već treba se dobro ispitati utvrđenim kriterijima koji postoje upravo iz tog razloga i sa tom svrhom.

- h) Konkretizacija primjera određenog zakona, prepuštena je ljudima.

Jedna od tema, o kojoj se raspravlja u vjerskim propisima, jeste i činjenica da je preciziranje i određivanje primjera i predmeta u životu, na koje se odnose određena pravila, prepušteno ljudima. Usljed tog pravila uvijek kada dođe do takve vrste odredbe u praktičnom životu, tada taj zakon postaje i aktuelan. Naprimjer, vjera kaže: "Obavezno je međusobno pomaganje u bogobojaznosti, a zabranjeno je pomagati se u smutnji i grijšešnju." Ovdje se govori o dvjema kategorijama, zabrani (*haram*) i obveznom (*wadžib*). Međutim, čega se tiče bogobojaznost, u našem vremenu, a čega smutnja i grijšešnjene i ko je grijšešnik, trebaju precizirati i ocjeniti ljudi.

Sekularizam

Ukoliko o nečemu ne bi postojao jasan posredovani izvorni argument, u tom bi se slučaju smatralo šerijatski valjanim argumentom sve ono što razum uz poštovanje određenih uvjeta i mjerila odredi.

i) Osnove za izvođenje šerijatskih propisa.

Za izvođenje šerijatskih propisa i vjerskih zakona postoje četiri izvora, tj. osnove. Svaki od ovih izvora, uz pomoć drugog, uz posebne uvjete može biti valjanim izvorom i temeljem za objašnjenje Božijih pravila.

I. *Kur'an*

Kada god ajet na jasan i eksplicitan način govori o nekom propisu, to je dovoljan šerijatski dokaz i vjerski argument. Oslanjajući se na taj ajet bez bojazni može se reći po tom pitanju Božija volja i zakon su onakvim kako ih vidimo u njemu. U svakom slučaju, jasno je da to nije posao svakog pojedinca, već zahtjeva dobro poznavanje i razumjevanje Kur'ana i vjere.

II. *Sunnet Božijeg poslanika*

Sve ono što Poslanik učini, kaže ili u njegovom prisustvu bude nešto učinjeno, a On ne bude reagirao već to djelo popratio šutnjom, naziva se sunnet. Svako od ovih triju činioca sunneta, dakle djelo, govor i potvrda šutnjom jesu pokazatelji Božije presude i volje.

III. *Razum*

Ukoliko u vezi sa nekim pitanjem ne bi imali eksplicitan kur'anski stav ili nešto što bi iz sunneta jasno bilo vezano za to pitanje ili uopće ne bi imali ništa ni eksplicitno ni implicitno što bi mogli dovesti u vezu s njim, u tom slučaju na pozornicu stupa razum. Služeći se već postojećim univerzalijama u vezi sa vjerom kojima raspolaže, objasniti će Božiji sud u vezi sa tim pitanjem.

IV. *Opća saglasnost*

Na mjestima gdje razum nije u mogućnosti doći do jasnog stava koji bi svjedočio o presudi u vezi sa tim pitanjem poslužit će se *idžma'om*, tj. konsenzusom ili kolektivnim razumom i na taj način iznijeti sud Božiji o tom pitanju.

Dakle, kada kažemo da je islamska vlast utemeljena na Istini, trebamo znati da nije rečeno ništa nejasno, već riječ je o konceptu koji

na veoma jasan način osvjetjava put kretanja takvog modela vlasti, put na kojem se pomaže i oslanja na zakone fitreta i razuma.

CILJEVI

Jasno je, da kada Bog odluči da se uspostavi vjerska vlast, da je u Njegovoj odluci sigurno preciziran cilj i opće dobro za čovjeka, koji postižući ga, stiže do sreće i savršenstva, zbog čega je i stvoren. Sa druge strane, ciljeve vjere treba prepoznati u vlasti.

Vođstvo društva

U vjerskoj vlasti, sa jedne strane gledano, vođstvo je nešto beznačajno, a sa druge, riječ je o najvisočijem položaju. Drugim riječima, samo po sebi to je zvanje, kao zvanje bezvrijedno, iz prostog razloga jer riječ je o nečemu čime se provode striktno vjerski interesi, tako da nema vrijednosti samo po sebi. Shodno takvom stanju, vođa treba imati najmanje privilegije, a sa druge strane vođa treba biti čovjek koji se najviše trudi i koji je najbogobojazniji. Zapovjednik pravovjernih, imam Ali, a. s., opisujući ovu društvenu funkciju kaže: "Pripazite, tako mi Onog Koji rascjepljuje zrno i stvara bića živa, da mi ne dodoše ljudi i da podržavatelji ne istrošiše uvjeravanja, i da se učeni ne osloniše na Boga, s obavezom da neće pristati na proždrljivost tlačitelja i glad tlačenih, zbacio bih uže hilafeta na njegova pleća i postupao bih s posljednjim jednako kao i s prvim. Vidjeli

biste onda da u pogledu mome ovaj svijet vaš nije bolji od kihanja koze.”¹²

U djelu citiranog govora možemo primjetiti nekoliko važnih momenata:

- a) prisustvovanje ljudi s ciljem davanja prisege i prenošenje obaveze na Imama,
- b) uvjerenja i obavezivanje ljudi da će pomagati istinu i vjeru,
- c) Božiji ugovor s učenima da ne smiju pristati na podnošenje proždrljivih tlačitelja što za sobom povlači između ostalog i glad tlačenih,
- d) isticanje činjenice da u njegovim očima ovaj svijet ne vrijedi više od kihanja jedne koze, čime želi ukazati na činjenicu da sve što radi, to čini u ime Boga, a ne poradi nekih privilegija ili ovosvjetskih koristi.

Na osnovu navedenih činjenica možemo zaključiti da u suštini vođstvo i upravljanje društvom zbog toga što nema prevashodne počelnosti niti je samo po sebi Božanski privilegirano, niti ima materijalne koristi, što nam je najbolji pokazatelj da sa vjerskog stanovišta vođstvo samo po sebi nema nikakve vrijednosti.

Međutim, sa druge strane, zato što vođa u rukama ima sva sredstva moći i od njega zavisi sudbina umeta, vođstvo je najvisočiji i najvrijedniji položaj. Usljed toga, vjera je predvidjela posebne uvjete koji moraju biti ispunjeni da bi neko mogao biti vođom ummeta.

U svakom slučaju vjera svojim programom teži ispuniti dva cilja, koja se što je veoma bitno naglasiti nalaze u nizu jedan iza drugog, a ne jedan pored drugog, tj. nije riječ o posebnim cjelinama.

Srednji cilj

Sa islamskog stanovišta, sva se bića i pojave ovoga svijeta u mosaiku kreacije kreću u svojim posebnim orbitama, a na taj način sve skupa se kreće prema istom cilju. Kada se stigne do cilja, prelazi se u stanje smirenosti. Izlazak bilo kojeg bića iz putanje koja predstavlja orbitu o kojoj govorimo, znači nestanak njegove zbilje koju treba

---

¹² Ali Ibn Ebi Talib, *Nehdžul-Belaga*, treći govor, Zagreb: 1994.

predstavljati, a nastanak smutnje za druga bića. Ljudsko društvo u koloritu stvorenih pojava također, mora čuvati kretanje u svojoj orbiti. Ono što jamči da se društvo očuva u ovoj putanji jeste društvena pravda, tj. da svakom pojedincu bude omogućeno da se koristi onim što mu je stvaranjem dato na raspolaganje. Niko mu nema pravo stati na put ili pak prekoračiti u polje njegovih prirodnih prava. Ukoliko se postigne ovakva pravda u društvu, to znači da će ono biti u ravnoteži, a to znači da se kreće pravom putanjom, a zvuk kretanja jeste zvuk uspjeha, prosperiteta i razvoja čovjekova.

Kur'an eksplisitno tvrdi da je poslanička dužnost upravo na ovim tekovinama:

Mi smo izaslanike naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terazije objavljujivali, da bi ljudi pravedno postupali, i gvožđe smo spustili, u kome je velika snaga.¹³

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلُهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ فَوْيٌ عَزِيزٌ

Dakle, poslanici su došli sa spomenutim odlikama da bi ljude sačuvali da se kreću u okvirima pravde i pravednosti, čime će stalno biti na putu Istine. U ajetu su spomenute sljedeće poslaničke karakteristike:

1. Dokazi i objašnjenja

Upravo su primarni dokazi i početna objašnjenja ta koja pripremaju ljudske umove na prihvatanje Istine. Ovdje spomenuta objašnjenja ustvari su mu'džize, tj. nadnaravna djela koja su neodvojiv dio poslaničke misije.

2. Knjiga

Božje smjernice i naredbe najčešće su imale finalni oblik knjige. U tim naređenjima nalaze se i upute o vjeri, kao što su istinska uvjerenja, upute o dobrom moralu i vrlinama, dobrim i pohvalnim djelima bilo pojedinačnim, bilo društvenim.

3. Terazija

---

¹³ Al-Hadid: 25.

Sekularizam

Komentatori Kur'ana imaju različita mišljenja u vezi sa načinom tumačenja na šta se odnosi ova riječ. Neki kažu da je u pitanju vaga kojom vršimo mjerjenje robe, kako ne bi došlo do svađa i remećenja društvenog mira. Drugi pak kažu da je riječ o razumu. Merhum al-lame Tabatabai u vezi sa tim kaže: "Postoji mogućnost da se misli na din. Zbog toga što je din ono čime se vagaju ljudska uvjerenja i djela. Ovim se vaganjem postiže stabilnost sretnog života kako pojedinca, tako i društva."

4. Spuštanje željeza

Željezo je u poslaničkim misijama imalo važnu ulogu. Nekada kao pomagač i sredstvo koje je koristilo poslanicima i njihovim pristalicama, a nekada je imalo i negativnu ulogu tako što je bilo na raspolaaganju neprijateljima, koji su ga koristili da bi zastrašili pristalice Istine i da bi se borili protiv njih. To je bio ispit pristalicama Istine da se vidi ko će pomoći i istrajati na putu Istine i vjere, a ko će odustati od toga puta.

Dakle, pravda i pravično postupanje, što je bila praktična dužnost svih poslanika i vjerskih predvodnika, za jedan od ciljeva ima postizanje pogodnog terena i odgovarajuće atmosfere potrebne za stizanje do krajnjeg cilja. Intelektualni i kulturni razvoj čovjeka moguć je u tek kada svi budu mogli da se koriste potencijalom datim od Boga, i da svoje kreativne sposobnosti provode u praksi, u mirnim i sigurnim okolnostima. Gdje nema pravde znači da vlada nasilje i nepravda. Gdje je nepravda, tamo je bezvlašće i nered. Gdje je nered, tu je propast čovječnosti, gašenje kreativnih sposobnosti i stvaralačkih umjeća.

Krajnji cilj

Krajnji i uzvišeni cilj vjerske vlasti i zakonodavstva jeste pitanje namjesništva Božijeg na ovom svijetu. Halifa Božiji može naći mjesta na ovom svijetu tek kada čovjek izide iz tame prirode, a uspne se u visoke horizonte i svjetlo spoznaje.

*Elif-lam-ra. Knjigu ti objavljujemo zato da ljude, voljom njihova Gospodara, izvedeš iz tmina na svjetlo, na put Silnoga i Hvaljenoga.*¹⁴

الرِّكَابُ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

Da bi čovjek izišao na svjetlo i da bi se očistio od svih primjesa i zaprljanosti mora ispuniti određene uvjete i pravila. Trebaju mu postati jasna devijantna ponašanja, kako bi ih mogao korigirati i stati im na put, treba ispraviti svoja uvjerenja, moral dovesti na nivo koji se od čovjeka traži, proći se svih nastranosti. Sve to što smo nabrojali zavisi od društvene pravde i atmosfere koja u njemu vlada.

Društvena je pravda ustvari vezana za vrijeme kooperativnog i zajedničkog suživota ljudi, što se odnosi samo na ovaj materijalni svijet, svijet propisa naredbi i zabrana. Ali, halifa Božiji i ljudska prosvjetljenost proteže se cijelom egzistencijom, počinje stvaranjem na Dunjaluku i kreće se u neograničeno, dakle ima dimenziju konačno-beskonačnog trajanja. Shodno rečenom, društvena pravda koja bi bila vezana samo za određeni period ne može biti filozofijom poslaničke institucije čiji cilj je uzvišen poput cjelokupnog stvaranja.

Mjesto isijavanja vjerskih ciljeva

Jedna skupina ljudi zagovara mišljenje da ovaj vjerski cilj, s obzirom na činjenicu da je on ujedno i svrha stvaranja, nije moguće na ovom svijetu ispuniti. Međutim treba reći da je to rezultat neispravnih prepostavki nastalih na osnovu nedovoljnog poznavanja vjerskih ciljeva i vrijednosti. Islam ima tu snagu da upravo na Ovome svijetu ostvari idealno društvo. Kur'ansko obećanje je da će takvo društvo upravo na Ovome svijetu i ugledati svjetlost dana. Društvo u kojem će čovjek zahvaljujući vjeri i provođenju njenih zakona živjeti u pravdi i sa pravdom, ostvarivat će i privredni i naučni prosperitet uživajući u blagodatima sigurnosti i slobode.

Uzevši u obzir ove činjenice, svaka tvrdnja, kako je između vjere i Ovoga svijeta nemoguće uspostaviti vezu, kako je vjera tu samo radi

---

¹⁴ Ibrahim: 1.

Sekularizam

toga da nam pomogne da uspijemo na Ahiretu i da služi za uspostavljanje veze između čovjeka i Boga, nije ništa drugo nego ili mješanje u ono što se ne poznaje ili je izraz neprijateljstva prema vjeri. Jedna skupina ljudi ne znaju šta to vjera uistinu nudi pa govore kako je vjera došla da uredi pitanja Onoga svijeta i duhovnosti i da igra posredničku ulogu između Boga i ljudi u cilju njihovog pomirenja. Međutim druga grupa dobro zna o čemu je riječ, ali grudi su im pune mržnje i netrpežljivosti prema svemu što je vjersko i trude se da vjernicima uskrate pravo na pristup životnim pitanjima, kulturnim zbivanjima kao i mogućnost pokazivanja moralnih vrijednosti i ispravnih postulata kada je u pitanju vjera u Boga, kako bi na taj način proširili prostor ugnjatačima i prevarantima da čine što im je volja i da gomilaju svoja bogatstva bez straha od pravde.

Logika vjere vidi se u riječima imama Bakira, a. s.: "Nije sljedbenik Knjige i Poslanika onaj što napusti Dunjaluk radi Ahireta, niti onaj koji napusti Ahiret zbog Dunjaluka." Upravo zbog toga što put ka Ahiretu prolazi kroz zonu koja se naziva Dunjaluk. Dunjaluk predstavlja Ahiretsku njivu. Dakle, ovdje treba posijati da bi se тамо požnjelo. Zar udjeljivanje pomoći nije od djela koja čovjeka približavaju Bogu i priskrbljavaju Božje zadovoljstvo? Zar pomaganje onima kojima je nanijeto zlo nije od najačih razloga koji čovjeka približavaju Gospodaru?

Ukoliko je odgovor pozitivan – u što nema sumnje – zar se u cilju udjeljivanja ne treba potruditi da bi se prvo stekao imetak iz kojeg bi se moglo izdvojiti? Zar da bi se mogla pružiti pomoć nije neophodno uspostaviti moćnu vlast da bi se pod njenim okriljem zatvorio prilaz zlobnicima i nasilnicima do nezaštićenih i nemoćnih? Dakle, sve navodi na činjenicu da su Dunjaluk i Ahiret ustvari i vanjski i unutarnje gledano jedna zbilja!

Nekoliko napomena

Da bi što bolje upoznali zbilju vjere i njenih ciljeva, kao i njihovu manifestaciju u čovjeku, navest ćemo nekoliko napomena s nadom da ćemo uspjeti na najbolji vam način prezentirati stvarno čovjekovo mjesto i autoritet sa islamskog stanovišta. Nadamo se da ćemo uspjeti učiniti shvatljivim kako je cilj da čovjek sa svim znanjima o vjeri

pređe put koji vodi do savršenstva i da stjecanjem znanja i praktičiranjem moralnih vrlina, uspije za sebe ostvariti stvarnu sreću.

1) Čovjek je Božiji namjesnik (*halifa*)

Zbog toga što nam nije jasno značenje koncepta – halifa Božiji – mi veoma lahko i brzo predemo preko njega, tako da kada je ovaj pojam u pitanju o njemu imamo obično jednu nejasnu i nerazumnu sliku. Kako bismo razjasnili njegovo značenje, pomoći ćemo se sa nekoliko kur'anskih ajeta. A nadamo se da će cjenjeni čitači biti potaknuti da se temeljito pozabave ovom temom i da je, što je moguće više istraže, kako bi se i praktično potrudili da iz pojmovne preraste i u pojavnu formu.

“Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!”¹⁵

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

Dakle, čovjek je Božiji halifa.

I Sulejman naslijedi Davuda i reče: “O ljudi, dato nam je da razumijemo ptice glasove i svašta nam je dato; ovo je, zaista, prava blagodat!”¹⁶

وَوَرَثَ سُلَيْمَانُ دَأْوِدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عِلْمَنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

2) Dakle, čovjek može razumjeti jezik bića na zemlji.

“O mravi, ulazite u stanove svoje da vas ne izgazi Sulejman i vojske njegove, jer oni su nerazumno!” I on se nasmija riječima njegovim i reče: “Gospodaru moj, omogući mi da budem zahvalan na blagodati Tvojoj, koju si ukazao meni i roditeljima mojim, i da činim dobra djela na zadovoljstvo Tvoje, i uvedi me, milošću Svojom, među dobre robe Svoje!”¹⁷

يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجْهُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أُوزْعَنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ

¹⁵ Al-Baqara: 30.

¹⁶ An-Naml: 16.

¹⁷ An-Naml: 18. i 19.

الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي
بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Čovjek, dakle, može prema svemu postojećem biti dobar i uljudan. Sulejman, a. s., je na uvredu sitnoga mrava odgovorio prijatnim osmjehom, kao da Uzvišeni Gospodar u njemu nije stvorio srdžbu. U ovom primjeru sa jedne strane vidimo slabost i nemoć, a sa druge strane vidimo milost. Milost mrava prema svojim srodnicima koja je toliko dojmila Sulejmana i potakla ga na poniznost i skrušenost, tako da je Kur'an njegove riječi prenio kao odgojni primjer.

3) Čovjek ima pristup stvaranju.

U priči o kraljici Sabi hazreti Sulejman upita svoje dvorjane ko će mu donijeti kraljičin prijesto prije nego li ona stigne kod njih. Jedan džin reče da će to učiniti prije nego li on ustane sa svoga mesta i ponovo sjedne na njega.

“A ja ču ti ga donijeti” - reče onaj koji je imao malo znanja iz Knjige - “prije nego što okom trepneš”. I kad Sulejman vidje da je prijesto već pored njega postavljen, uzviknu; “Ovo je blagodat Gospodara moga Koji me iskušava da li ču zahvalan ili nezahvalan biti.¹⁸

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتَيْكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَأَهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَلْوَنِي أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ

Ukoliko usporedimo moć onoga koji je imao dio znanja iz Knjige sa moći koju posjeduje onaj što ima svo znanje knjige, postat će nam jasna stvaralačka moć čovjeka.

Oni koji ne vjeruju govore: “Ti nisi poslanik!” Reci: “Meni i vama dovoljan će biti kao svjedok Allah, i Onaj koji ima znanje Knjige.”¹⁹

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا فَلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ
عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

¹⁸ An-Naml: 40.

¹⁹ Ar-R'ad: 43.

Ustvari nema nikakve potrebe za svjedočenjem neznalica kao što su oni koji ne vjeruju.

Upravo kao što je Muhammed, s. a. v. a., odabraniji i veći od ostalih poslanika Božijih, neki od njegovih bliskih učenika, koji su stekli epitet poslanikove duše, bolje su upoznati sa zbiljama *Knjige*, od svih nasljednika ostalih poslanika Božijih.

4) Čovjek se može sažaliti nad neprijateljem.

Poslanik je jako žalio nevjernike, bez obzira na činjenicu da su oni iskazivali otvoreno neprijateljstvo prema Poslaniku.

*Pa zar ćeš ti za njima od tuge svisnuti, ako oni u govor ovaj neće da povjeruju?*²⁰

فَلَعْلَكَ بَاخُعُ نَفْسَكَ عَلَى أَثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثَ أَسْفًا

Poslanika je toliko boljela činjenica što su nevjernici inadom koji su pokazivali naspram Istine, sami sebe lišavali vječne sreće da ga je Uzvišeni umirio. Na drugom mjestu daje mu se do znanja da ima obavezu samo dostaviti poslanicu Božiju.

5) Čovjek može istrajati naspram svih ljudskih pritisaka.

Čovjek u svojoj biti ima kapital i potencijal kojeg mu je Allah dao na raspolaganje koji se naziva volja i vjera koju niko nije u stanju pobjediti ili uništiti.

A onima koji vjeruju - Allah kao pouku navodi ženu faraonovu, kada je rekla:

*Gospodaru moj, sagradi mi kod Sebe kuću u Džennetu i spasi me od faraona i njegovoga djela, i izbavi me od naroda nepravednog!*²¹

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةً فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّي لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَأَنْحَنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلَهُ وَأَنْحَنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Faraonova moć u ono vrijeme bila je ogromna, do te mjere je napredovao da je čak htio popeti se na nebo i uhvatiti Musaovog Boga. Govorio je kako je on bog, i to najveći i najbolji. Porobljavao je ljude, ubijao je dječake, a ostavljao u životu djevojčice. Ljude je ponizio.

²⁰ Al-Kehf: 6.

²¹ At-Tahrim: 11.

Međutim, jedan rob Božiji poslužio se svojom snagom i pouzdavši se u Boga, stade naspram svih tih sila, nazvavši faraona nasilnikom i ponizivši njegove dvorjane. Čovjek Kur'ana i vjere posjeduje najveće nefransko psihičke snage, postojanost i uvjerenje. Ismijao je dvorski sjaj, sve ceremonije i salutiranja i ostao uspravan naspram faraonovih smutnji i lukavstva.

6) Čovjek može postati olicenje bezgrješnosti i povjerljivosti.

Kada se čisti Jusuf, a. s., našao u sukobu sa Zulejhom, suprugom vlasnika kuće u kojoj je živio i ostalim ženama Egipta koje su htjele na nečastan način zloupotrebiti svoj položaj i natjerati Jusufa na nemoral, on nije pristao, te je ni kriv ni dužan, morao otici u zatvor. Kada se nakon osam godina čulo za ovaj događaj, i kada je javnost saznala za ovu tajnu, Jusuf je tražio priznanje od žena da su one te koje su krive, a da je on nevin. One su to i priznale. Nakon čega je Jusuf dao do znanja da mu cilj nije bio zaštitići svoje lične interese, već htio je čovječnost sačuvati od izdaje, i dokazati vlasniku kuće da nikada, kada mu je ostavio kuću i čast porodice na amanet, to povjerenje nije iznevjerio.

Šta se dogodilo kada ste Jusufa na grijeh navraćale?" - upita vladar. - "Bože sačuvaj!" - rekoše one - "mi o njemu ništa ružno ne znamo!" - "Sada će isitina na vidjelo izaći" - reče upravnikova žena -, "ja sam njega na grijeh navraćala, on je istinu rekao. Isto tako on (vlasnik kuće) neka zna da ga ja nisam, dok je bio odsutan, iznevjerio jer Allah ne dâ da se ostvare lukavstva podmuklih.²²

قَالَ مَا حَطَبُكُنَّ إِذْ رَأَوْدُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ فُلْنَ حَاسِنَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ الْأَنَّ حَصْنَ الْحَقِّ أَنَا رَأَوْدُنَّهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ دَلِيلٌ لِيَعْلَمَ أَيِّي لَمْ أَحْنَهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ

Dakle, Jusuf je želio postići dva cilja i dokazati: prvo, da čovjek koji je povjerljiv nikada ne izdaje ukazano povjerenje i drugo, lukavstva podmuklih u objektivnom svijetu ne stižu do rezultata, čak na kraju takvi ljudi bivaju javno obrukani.

²² Al-Jusuf: 51. i 52.

7) Čovjek može biti bolji i izdići se iznad svih ovosvjetskih prljavština.

Kada su Jusufova braća zbog mržnje i zavidnosti koje su im razdirale grudi bacili svoga brata u presuhli bunar, nakon kojeg je pretrpio velike nedaće, počev od prodaje na tržnici robljem do odlaska u zatvor itd., nisu ni slutili da će mu jednoga dana pokucati na vrata. Ali, kada je Jusuf stupio na tron i kada se situacija okrenula u korist dvora na kojem je bio, te su svi zavisili od njegove volje, tada se u kolonama onih koji su kucali na vrata dvora tražeći pomoć u hrani pred njim nađoše i njegova rođena braća. Jednog trenutka doživjeli su šok iznenađenja, gle čuda pa ovo je naš brat kojeg bacismo u bunar, a vidi ga danas, postao je vladar i veoma moćan. Razmišljali su, šta da mu kažu? Kada im se Jusuf obrati riječima:

*Ja vas sada neću koriti:” - reče - “Allah će vam oprostiti, od milostivih On je najmilostiviji!*²³

فَالَّذِي لَا تُنْتَهِي بَأْنَامُ الْأَوْلَادِ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

8) On može biti bolji od svih bića.

*Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali; dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad onima koje smo stvorili.*²⁴

وَلَقَدْ كَرِمَنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيَّابَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمْنَ خَلْقِنَا تَعْظِيْلًا

9) Čovjek je moćniji od nebesa i zemlje.

Kada je Uzvišeni Gospodar postavio pitanje emaneta, i nebesa i planine su se i pored sve siline i čvrstine koja im je data, ustegli od prihvatanja, međutim, čovjek ga prihvati.

*Mi smo nebesima, Zemlji i planinama ponudili emanet, pa su se ustegli i pobojali da ga ponesu, ali ga je preuzeo čovjek.*²⁵

---

²³ Al-Jusuf: 92.

²⁴ Al-Isra': 70.

²⁵ Al-Ahzab: 72.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأُمَانَةَ عَلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَيْنَ أَنْ يَحْمِلُهَا
وَأَشْفَقْنَاهُ مِنْهَا وَحَمَلَهَا إِلَّا إِنْسَانٌ

Planine mogu čuvati mirno Zemljino kretanje ali, nisu imale snage prihvati ovaj emanet, dok je čovjek mogao ponijeti taj teret i s uspjehom stići do cilja.

10) Čovjek ima moć stvaranja.

Napravit će vam od ilovače nešto poput ptice i puhnut će u nju, i bit će, voljom Allahovom, prava ptica. I iscjelit će slijepa od rođenja, i gubava, i oživljavat će mrtve, voljom Allahovom.²⁶

أَنَّبِي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَهِنَّةَ الطَّيْرِ فَانْفُخْ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَأَنْبِرِي إِلَيْكُمُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأَخْبِرِي الْمَوْتَىَ بِإِذْنِ اللَّهِ

U ovom ajetu Uzvišeni pokazuje čovjekovu do kojih granica može biti moćan. Stvaranje ptice od gline i njeno oživljavanje voljom Božijom, iscjeljenje bolesnih, oživljenje mrtvih, davanje vijesti o skrivenim stvarima itd., jesu znakovi čovjekove stvaralačke moći.

11) Čovjek može direktno razgovarati sa Allahom, dž. š.

Kur'an nam kazuje kojim načinima čovjek može stupiti s Gospodarem u kontakt. Navest čemo primjere koje nam Kur'an predočava kao moguće:

- a. putem objave,
- b. iza zastora,
- c. primiti poruku preko meleka.

Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jednom od tri načina: nadahnucem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi. - On je, zaista, Uzvišen i Mudar!²⁷

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْدَهُ أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا
فَبَيْوَحِي بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَيْهِ حَكِيمٌ

²⁶ Ali-Imran: 49.

²⁷ Aš-Šura: 51.

Koja ideologija, što zagovara naklonost prema čovjeku, ima moć takvo šta reći za čovjeka od zemlje stvorenog i ovisnog o zemlji i uzdići ga u nebeske sfere i od njega izgraditi biće blisko Božanskom prijestolju, uznijeti ga od gline ka nebesima, od ograničenog i konačnog izgraditi neograničeno i beskonačno biće, te čovjeku uhvaćenom u koštar sa materijom i smrću, podariti vječni život. I ne samo da ga spašava smrti i dariva mu vječnost, već mu daje moć oživljavanja.

Počastila ga je primanjem Objave i tajnovitim znanjem od Uzvišenog Gospodara, kako bi sticao znanja i stizao do spoznaje i na taj način riješio sve suprotnosti i probleme materijalnog svijeta i kako bi razgovarao sa bićima izvan materije, čistim od bilo kakve zaprljanosti.

Hafiz o ljubavi govori u sljedećim stihovima:

*Ja ptica sam ta što u svaki sutan i zoru,
sa Aršanskoga krova odliježe zvižduk moj.*

Dakle, ja sam ono andeosko biće što sa izvana Božijega arša svaku noć i zoru puštam glas zvižduka. Ja sam taj što trebam sa zemlje poletjeti i na arš Božiji sletjeti.

*Oh tako mi se nutrina ispuni mišlju o Tebi,
tako da i pomisao o meni izgubih u sebi.*

Do te mjere mi se biće ispunji ljubavlju u Vječnog da sam i misao o egu ličnom izgubio, a nikada ga ni tražiti neću zato što stigoh do zbilje jedinosti i stupih na granice bezgraničnosti i utrnuća.

12) Čovjek može stjecati Božansku pouku

Kur'an kaže da čovjek može stjecati posebna znanja od Boga. U priči o Musau, a.s., i njegovom saputniku, dobrom robu Božijem, kaže se:

I nadioše jednog roba od Naših robova kome smo milost Svoju darovali i od znanja Našeg ga naučili.²⁸

فَوَجَدَ عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ أَنْدَانَا عَلَمًا

---

²⁸ Al-Kahf: 65.

Na temelju spomenutog, čovjek može da stječe i direktno se koristi Božanskim znanjem i da na taj način rješava sve teškoće na zemlji i među njenim stanovnicima, jer Bog mu tu sposobnost može dati ali, svakako uz određene preduvjete koji se podrazumjevaju iz klauze *od Naših robova* u citiranom ajetu.

13) Čovjek može stvarati

Isa, a. s., Božiji poslanik, opisan je u Kur’antu nadnaravnim svojstvima.

*I pouči ga pismu i mudrosti, i Tevratu i Indžilu, i posla ga kao poslanika sinovima Israilovim: Donosim vam dokaz od Gospodara vašeg: napraviti će vam od ilovače nešto poput ptice i puhnuti će u nju, i bit će, voljom Allahovom, prava ptica. I iscjeliti će slijepa od rođenja, i gubava, i oživljavat će mrtve, voljom Allahovom, i kazivat će vam šta jedete i šta u domovima gomilate; to će, uistinu, biti dokaz za vas, ako pravi vjernici budete;*²⁹

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالثُّورَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَرَسُولاً إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَيْ فَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ أَيْ أَخْفُ لَكُمْ مِّنَ الطَّيْبِينَ كَهْيَةَ الطَّيْرِ فَانْقُعْ فِيهِ فَيُكَوِّنُ طَيْرًا يَأْذِنُ اللَّهُ وَأَبْرَىءُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأَحْيِي الْمَوْتَى يَأْذِنُ اللَّهُ وَأَنْتُكُمْ بِمَا تَكُونُونَ وَمَا تَدْخَرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَا يَةً لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ

Kur'anski opis Isa, a. s.

- Allah ga je poučio Knjigama i mudrosti;
- On je Božiji poslanik čija je misija bila uputa Beni Israila;
- Prati ga dokazi moći Božije;
- On, dozvolom Božijom, stvara od gline živu pticu;
- Može u potpunosti liječiti neizlječive bolesti;
- Može oživljavati mrtve;
- Zna sve o našim aktivnostima kada smo u svojim kućama skriveni od tuđih pogleda, čak nam može reći i šta smo jeli;
- Može nas obavjestiti i o tome šta krijemo u svojim kućama;
- On je došao pokazati moć Božiju.

---

²⁹ Ali-Imran: 48.i 49.

Svi znamo da je riječ o moćima koje je Uzvišeni Allah potencijalno dao svakom od nas, kao što je dao Svojim poslanicima sa zadatkom upućivanja na spoznaju Boga, činjenja dobrih djela i stjecanja moralnih vrlina kojima ćemo stići do svoga cilja. Cilja do kojeg su poslanici već stigli i odatle se vratili među ljudi da bi ih uputili prema njemu, i na taj im način omogućili, između ostalog, i korištenje moćima koje oni aktuelno posjeduju. Jasno je, da ne možemo tu moć postići u mjeri u kojoj su oni postigli, ali možemo biti u istom smjeru na kojem se oni nalaze kao i na istom, pravom, putu. Upravo zato, najmanje deset puta dnevno proučimo: *Uputi nas na pravi put, put onih kojima si blagodati Svoje dao.* Dakle učimo ove ajete da bi nam Kur'an u jednom od svojih časnih ajeta odgovorio pozitivnim odgovorom na naša svakodnevna i cijelodnevna moljenja, i da bi nam dao do znanja ko su oni kojima je blagodat data, ali i da nam pokaže put stizanja i priključenja takvim ljudima. Zbilja divnu li i časnu li Knjigu imamo!

Oni koji su poslušni Allahu i Poslaniku bit će u društvu onih kojima je Allah blagodat Svoju darovao. To su vjerovjesnici, jako iskreni, šehidi, i čestiti ljudi. A kako su oni divni prijatelji!³⁰

وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّنَ وَالصَّدِيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسْنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

Sasvim je jasna činjenica da, ukoliko se priključimo onima što su spomenuti u ovom ajetu, imat ćemo blagodati koje su i njima date, kao što su ih neki već i stekli, i kao što su neki osjetili užitak saputništva sa takvima robovima Božijim.

14) Čovjek može u sebi objediniti imena Božija

Sve šta Kur'an govori u vezi sa čovjekovim potencijalima, čini to zahvaljujući odgovoru kojeg je Uzvišeni Stvoritelj uputio melecima poučivši Adema svim imenima. Uzvišeni Gospodar jednim kratkim izrazom predočava značenje hilafeta i njegove odlike, izrazom kojim daje do znanja da je riječ o davanju znanja *o imenima* što na kraju, svjedoči o potpunosti čovjekovo. Svaki od atributa jeste ustvari manifestacija jednog od Božijih imena.

---

³⁰ An-Nisa: 69.

Hafiz, jedan od putnika što na cilj stižu, gazelom svojim oluju je digao govoreći o ovim stvarima jezikom punim inspiracije napojenim slašću doživljenog. Usljed toga predstavljalo bi promašaj proći njegovom knjigom, koja je ustvari antropozofsko štivo, bez jednog sažetog komentara. Međutim jasno je da je njegova knjiga veoma teško razumljivo štivo čak i za one koji vladaju tehnikom kojom se Hafiz služio. Ali ovom se prigodom možemo poslužiti pjesničkim izrijekom: “Ako vodu mora ispitati moguće nije, u mjeri žedi iz njeg treba da se piye.” Bez obzira što ne znamo sigurno šta je Hafiz htio reći, možemo u granici pojmove osvježiti svoju dušu sa njegova nadahnutog studenca.

“Noćas u osvit zore, dok tama još uvijek na pozornici obzorja je bila, a ja u njoj sâm, Voljeni me pomilova naklonosću Svojom, što za mene bijaše spasenje od putničkih muka i jada koje donosi razdvojenost. Primio Je moju molbu i život mi darivao. Uzvišeni kaže robovima svojim:

*Odazovite se Allahu i Poslaniku kad od vas zatraže da činite
ono što će vam život osigurati.³¹*

اسْتَحْيِيُوا لِلّهِ وَلِرَسُولِهِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْبِبُكُمْ

Vidjevši sjaj svjetlosne niti, sjaj što se izljeva iz Biti Gospodareve i što se manifestira putem teofanije Njegovih atributa, ja zauvijek zaboravih sebe.” Zbilju ove Istine otkrivamo i u riječima princa mučenika, imama Husejna, a. s.: “O Ti, što atributima milosti Svoje obuhvataš sve postojeće, tako što Arš i sve stvoreno postaje skriveno u Biti Tvojoj”, u kojima nam se otkriva tajna iskaza *Allah je svjetlo nebesa i zemlje*,³² a rasvjetljava značenje *Upućuje svjetlo Svoje Allah kome hoće*. Ta teofanija dogodila se u noći Kadr, o kojoj je rečeno: *Noć Kadr, bolja od tisuću mjeseci...* Čudna li to noć bješe i kako tek blagoslovjen osvit imade!

*Uzvišen Allah! što volim noćas,
iznenada dođe mi Voljeni noćas.*

---

³¹ Al-Anfal: 24.

³² An-Nur: 35.

“Voljeni i svo moje postojanje i želje iznenada mi se očitovaše i na eglen dodoše.”

Hafiz zatim savjetuje putnike u konaku Voljenog. “Ni slučajno ne očekujte rezultate bez mukotrpнog rada, jer nije moguće stići bez pokreta.” Sistem stvaranja funkcionira na principu uzrok-posljedica. Riječ je o postojanom zakonu koji je nemoguće promijeniti. “Ukoliko sam ja ostvario želju i doživio užitak, to je uslijed napornog rada i odricanja. Pošto sam bio praznih ruku i pripadao mi je zekjat, oni su mi ga dali. Od sada pa nadalje stalno mogu posmatrati svoju dušu u ogledalu lijepog lica moga Voljenog, zato što dobih vijest iz batina svijeta unutarnjeg:”

*I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebesa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao.*³³

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوت السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونَ مِنَ الْمُؤْفَقِينَ

Nakon toga vidjet ćete slast govora ali, to je nagrada na strpljivom podnošenju razdvojenosti, kao što imam Ali, a. s., mudro reče: ‘Strpljivost je jamac uspjeha.’ Na drugom mjestu Imam veoma lijepo opisuje strpljivost i rezultate koje on za sobom donosi: ‘Slast pobjede odnosi gorčinu strpljenja.’ ‘Ko se strpi stići će do onoga što želi.’ ‘Najbolje je strpljenje trpiti udaljenost od voljenog.’”

Strpljiv čovjek može postići sve šta želi. U Kur'anu se kaže:

*Ko se bude Allaha bojao i ko strpljiv bude bio - pa, Allah, uistinu, neće uništiti nagradu dobročinitelja.*³⁴

إِنَّمَا مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيغُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

Na drugom mjestu se kaže da su potrebna dva uvjeta da bi čovjek stigao do savršenstva i stvarne sreće. Jedan je da čovjek ima duhovnu ambiciju i entuzijazam, i da doneše ozbiljnu i čvrstu odluku da krene prema cilju na kojem će sklanjati perpreke s puta, a drugi je da se koristi uputstvima sposobnih učitelja i Božijih ugodnika i da ih se drži zato što su oni prošli put kojim se on pokušava kretati. To će vas ču-

---

³³ Al-An'am: 75.

³⁴ Jusuf: 90.

vati od svakog pada i lutanja. U svakom slučaju, svi su ljudski ideali i savršenstva uskladišteni u čovjekovoj srži u obliku sposobnosti, u istom obliku u kojem je potencijal i sva suština drveta pothranjena u jednoj sjemenci. Tako je Bog čovjeku dao tu sposobnost poučivši ga svim imenima. Dakle, mi smo ti koji će svojom voljom, koju nam je Stvoritelj dao, i razumom, koji nas vodi, izabrati put čiji je konačni kraj beskonačna sreća i stalni smiraj u Milosti Božjoj, ili možemo odlučiti da ovu priliku ne iskoristimo i da se krećemo prema nikuda, da nekoliko osvita doživljavamo radosti zadovoljenja tjelesnih užitaka te da na taj način sreću zamjenimo za propast.

Bilo je ovo veoma sažeto značenje ajeta *čovjek je Božji halifa*. Ukoliko taj pojam čak i na nivou samoga termina bude objašnjen, moglo bi se reći da je do određene mjere utrt put za spoznaju čovjeka u kur'anskem svjetlu. Ukoliko, međutim, čovjek i njegovo mjesto u stvorenom svijetu ostane pod velom tajne, veliki će dio pojmove ostati na razini pukih termina koji nam neće biti ni od kakve koristi.

U čovjeka su položene čiste Božanstvene misli i nakane

U čovjeku postoji osjećaj za obožavanje, koji nema potrebe ni za kakvim poticajem izvan fitreta. Iako vanjski faktori mogu imati pozitivnu ulogu u pospješivanju, ili pak negativnu tako što će zatamniti njegovu svjetlost, te ugasiti ovaj osjećaj. Kao što je moguće, kako rekosmo, da odigraju veoma pozitivnu ulogu i da do te mjere budu korisni pa da cijelokupnu čovjekovu misao usmjere u tom pravcu, a i da čovjekovo tijelo i dušu učine odanim i predanim Bogu, moguće je i da mu razum učine božanskim, moral božanskim a i da mu djela budu rezultati ovoga dvoga.

Objava je u uskoj vezi sa razumom

Sa jedne strane objava ima neprocjenjivo važnu ulogu u razvijanju čovjekovog razuma, što treba na posebnom mjestu detaljno objasniti. Sa druge strane, Objava kaže da su sve moći shvatanja Božiji amaneti koji Mu jednoga dana trebaju biti vraćeni. Dakle, jednoga dana bit ćemo privедeni pred Boga i tada će nas pitati za sve blagodati koje su nam date na raspolaganje.

Važna čovjekova obaveza

Od obaveza kojima je Allah, dž. š., zadužio čovjeka jeste ponovni povratak onome što je teorijski i praktično postignuto, a što se nalazi u čovjekovoj nutrini. Čovjek, također, mora biti svjestan činjenice da je riječ o amanetima Božijim. Drugim riječima, mi smo dužni ove amanete prepoznati, obogatiti i učiniti da od njih ima koristi i društvo i mi sami, da bismo zatim iste te sposobnosti i sredstva povratili svome Gospodaru.

*I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati.*³⁵

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلٌ لَا

Ovaj dio ajeta ustvari jeste objašnjenje prvog dijela istoga ajeta gdje se kaže:

Ne povodi se za onim što ne znaš!

وَلَا تَقْنُطْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ

Zaključak:

Svi sigurni dokazi koji imaju naučnu vrijednost, a čiji je finalni zadatak pokazati čovjeku realnost, u sebi imaju karakter božanstvene boje i vječnosti, i Uzvišeni ih je stavio nama na raspolaganje kako bi mogli stići do savršenstva i vječne sreće. Zdrave čovjekove težnje poput pravednosti, slobodarstva, poštovanja prava drugih u sebi imaju božanske naravi, dakle spadaju u red spomenutih realnosti.

S obzirom na to, ukoliko čovjek bude dobro upućen, nikada neće povlačiti granicu između razuma i posredovanih izvora, dakle, Božija objava naziva se posredovanim izvorom (*naql*) i nikada neće biti suprotstavljena razumu, kao što je to već postalo jasno u prethodnim izlaganjima, gdje smo vidjeli da su razum i naql ustvari sredstva objašnjavanja činjenice koja se naziva vjera.

Vjera nekada, služeći se jezikom Objave, objašnjava neke Istine, a drugi put čini to jezikom razuma. Dakle, sukob između razuma i ob-

---

³⁵ Al-Isra: 36.

Sekularizam

jave ili između nauke i vjere potiče iz neznanja ili iz prevare, a ne iz razuma ili objave.

U svakom slučaju, spekulativne teme o vjerskoj vlasti imaju potrebu za širim objašnjenjima, pomoću čega postaje jasan lik licemjerja opnenata ove stvarnosti, a izraženije lice istinitosti vjere.

Nažalost, slabljenje sistema vjerske propagande na svjetskom nivou stvorila je pogodan teren za kontrapropagandu ateističke propagandne mašinerije.

Drugo poglavlje

TEMELJI NASTAJANJA SEKULARIZMA

UVOD

Prije sagledavanja različitih mišljenja i njihovih argumenata potrebno je razmotriti uzroke, pogodnosti i teren na kojima sekularizam nastaje. Dakle prvo vidjeti zašto je uopće došlo do nastanka sekularizma i kako je došlo do pojave uvjeta pogodnih za njegovo javljanje.

Usljed toga ukoliko ova pitanja budu shvaćena u svjetlu istine i bude se odgovorilo na sve postojeće povode ili pak isti budu demantirani, sam će po sebi biti pripremljen teren nestanka i gašenja te vještačke tvorevine. Zato što je sigurno da sve te činjenice nisu potekle iz čovjekove nutrine i fitreta, kako bi mogli reći da su nastale istovremeno s čovjekovim rađanjem i da imaju dugu prirodnu povijest. Prilikom razgovora o pitanjima vezanim za pojavu vjere dokazali smo da su Bog i obožavanje neodvojiv dio čovjekovog fitreta. Nakon argumentiranog i čvrstog dokazivanja ovih činjenica nema logike niti smisla govoriti kako su obožavanje i bezbožništvo, dakle dvije sasvim oprečne stvari, porijeklom iz fitreta i imaju identičan izvor i mjesto nastanka. Sa druge strane prilikom predstavljanja islamskog političkog sistema postalo je jasno da vjera ima moć upravljanja i uređenja društva, i to u najboljem mogućem obliku. Sve nam to daje do znanja da povode nastanka sekularizma treba tražiti izvan čovjeka i s one strane vjere, što zahtjeva da se bavimo između ostalog i povijesnim činjenicama. Ukoliko krenemo od početka naići ćemo na period koji se naziva renesansa u kojoj je po prvi puta jasno, glasno i otvoreno počelo promoviranje ideje odvajanja vjere od Dunjaluka. Što u

svakom slučaju zavrijeđuje pomnu naučnu analizu uz stalno ponavljanje vjerskih poruka, prilikom svakog susreta sa novim terenom na koji se tijekom poučavanja bude nailazilo.

Jasno je da ovakva istraživanja otvaraju mogućnost sagledavanja situacije u vlastitoj sredini življenja kao i uzimanja u obzir svih aktuelnih kretanja i pogodnih uvjeta za nastajanje i razvoj sekularizma. A sve nam to pomaže da steknemo prilično pouzdanu sliku o tome da li se u sredini u kojoj živimo ukoliko još nije nastao može pojaviti a ukoliko se već pojavio da li je u pravcu rasta ili stagniranja.

Ukoliko želimo ispitati principe i temelje sekularizma trebamo biti spremni susresti se sa sljedećim principima:

- a) Scientizam, (naučni pogled na svijet)
- b) Racionalizacija,
- c) Antropocentrizam.

Riječ je o trima principima koje potenciraju sekularistički teoretičari dajući im presudujuću ulogu za svoj pravac, s uvjerenjem da jedino oni mogu čovjeku ponuditi i obezbjediti sreću te ga opskrbiti ovosvjetskim blagodatima.

Sada ćemo objektivno bez pristrasnosti razmotriti ova tri principa sa namjerom realnog sagledavanja pojedinih činjenica a između ostalog i te da li su zbilja ova gospoda po prvi puta počeli govoriti o njima i također, da li ovi principi zbilja jesu ono kakvim ih oni predstavljaju i da li obezbjeđuju čovjeku sreću ili ne.

Scientizam

Vrijeme renesanse, vrijeme u kojem se rodila ideja odvajanja vjere od svijeta, jeste vrijeme kojeg je obilježio zapanjujuće brz naučni napredak. Napredak koji je u početku pripadao matematici, astronomiji i fizici zahvaljujući naučnicima poput Galilea i Keplera. Napredak zahvaljujući kojem je veliki broj u to vrijeme prihvaćenih zakona i pravila posebno u vezi sa nebeskim tijelima proglašen nevažećim. Dolaskom Newtona (1642.-1727.) na naučnu scenu napredak je kulminirao.

Newton, svojim istražnim zalaganjem i radom na pitanjima kao što su težina i masa, na naučnim granama poput matematike, fotologije,

fizike, biologije i filozofije, uspio je privući pažnju zapadnih učenjaka i uključiti ih na novootvoreni put naučnog razvoja.

Rezultati naučnog napretka

Naučni napredak u početku nije imao posebnih problema sa vjerom, čak su i naučnici među kojima i Newton vjerovali i potvrđivali postojanje metafizičke realnosti. Međutim nije potrajalo dugo vremena i stanje se izmijenilo. Znanje je polahko zauzelo veoma važno mjesto što je dovelo do granice kada su pojedinci Newtona proglašili izaslanikom znanja i uzdigli ga na pijedestal obožavanja.³⁶ Ovo je dovelo do toga da neki od učenjaka zauzmu eksremniji stav prema vjeri i da odlučnije zakorače prema nauci oslonjeni isključivo na egzaktno znanje, zapostavljajući sve što ima boju vjere i duhovnosti.

Uloga La Placa

U međuvremenu pojavio se učenjak čije ime je bilo La Place koji oslanjajući se na Newtnove teorije prirodu proglašava mrtvom masom koja se besciljno kreće. Na osnovu čega Univerzum nema svoga cilja i nije nastao radi nečeg konkretnog. Ovaj pogled stajao je tačno nasuprot srednjovjekovnog stava determiniranosti koji zagovara da je Univerzum stvoren voljom Božjom. Šta-više bio je i protiv Newtonovih pogleda na svijet, koji je vjerovao u metafizičku realnost.

Vjerovao je da je univerzum ustvari skup međusobno povezanih prirodnih sila a ne bilo šta drugo. Drugim riječima teorija La Placa prenosi nam uvjerenje saobrazno kojem ističe stav da ukoliko prirodni uzroci vladaju svim pojavama trebalo bi da sve pukotine i nedostaci koji postoje u naučnim opisima i teorijama budu sanirane i poravnate, međutim ne u značenju tajnovitosti “onostrane” već pomoću boljeg i temeljitijeg istraživanja prirodnih zakona.

---

³⁶ Više informacije potražiti u knjizi *Tarihe ,ilm*, poglavlje 4, vrijeme Newtona, Teheran: 1965.

Rezultati ovoga mišljenja

Na temelju do sada rečenih činjenica možemo doći do sljedećih zaključaka:

- a) Odvajanje vjere i nauke

Ukoliko bude dogovoreno da se u cilju otkrivanja prirodnih uzroka i zakona zaputimo u prirodu bez potrebe da tražimo pomoć od gejba to bi imalo značenje da je nauka dokazala da činjenice koje smo povezivali i nazivali Bogom nisu ništa drugo do li priroda. Ono za čim smo do sada tragali u metafizici pronašli smo u prirodi.

- b) Oduševljenost i naklonjenost čovjeka nauci

S obzirom na naučni razvoj i otkrića, čovjek nije mogao sakriti svoje oduševljenje i naklonost prema nauci. Osjetio je da su otkrivene nove zbilje i horizonti koji mogu zamjeniti veliki broj dotadašnjih vjerovanja. Jasno je da je naklonost prema nauci u ovom smislu uzrok bljeđenja naklonosti prema vjeri.

- c) Osjećaj nepotrebnosti za vjerskom uputom

Jačanjem naklonosti i sve većom težnjom prema nauci a slabljenjem potrebe za vjerom pojavila se nova strategija odnosa prema vjeri. Čovjek je osjetio da kada su u pitanju društveno uređenje i kretanja više nije potrebno pomoći tražiti u vjeri, već preciznim i temeljitim naučnim planiranjem i sam je čovjek u stanju urediti i voditi društvo.

- d) Znakovi odvojenosti vjere od nauke

U svakom slučaju veliki broj naučnika toga vremena nije krio svoje nove stavove u vezi sa odvajanjem nauke od vjere. To je bio rezultat svakodnevnog munjevitog naučnog razvoja što je dovelo do sve većeg jaza podvajanja koji je iz dana u dan postajao očigledniji i prisutniji.³⁷

Ovdje nam se samo po sebi nameće pitanje. Da li zbilja naučni razvoj znači neophodno gledanje prirode kao na nezavisnu, samoopstojnju cjelinu?

---

³⁷ Više informacija potražiti u knjizi *Tarihe 'ilm*, poglavljje IV, Newtonov period, Teheran: 1965, kao i u knjizi *'Ilm wa Din*, str. 70-79. Teheran: 1978.

Prenijeli smo nagađanja od velikog broja pojedinaca koji su željeli pojasniti kako je došlo do javljanja vjere. Uglavnom sva se ona svode na činjenicu da su prvi, dakle primitivni ljudi zbog svoga neznanja bili neupućeni u prirodne zakone i da su pojavama koje su gledali kako se u prirodi dešavaju ne znavši im pravog povoda, objasnili na taj način što su im uzrok pronašli u van materijalnom svijetu. Smatrajući da pravi uzrok tim pojavama jesu ustvari metafizička bića, i zahvaljujući tome naprimjer govorili su kako kišu spušta Bog. Pomračenje Sunca i Mjeseca volja je Božija. Poplave, bolesti i zemljotrese izaziva Bog. Stotine drugih pojava koje postoje u prirodi pripisali su Bogu. Dolaskom nove nauke a samim tim i svježeg znanja otkriveni su svi do tada nepoznati uzroci prirodnim pojavama, postao je jasan način međusobnih utjecaja u prirodnim faktorima. Ljudi shvatiše da faktori nisu izvan materije, već nalaze se u samoj prirodi stvari. Nije riječ o nečemu nematerijalnom, već riječ je o materiji koja se nalazi u objektivnom svijetu i može se poimati. Rezultat koji je prirodno donesen jeste da vjerovanje u metafizičku silu nije bila ništa drugo do li zabluda koju je čovjek prihvatio nemavši odgovora na pitanja koja su se u njemu rađala u doba kada je bio neuk. Dakle Bog, vjera i metafizika ne postoje. Zahvaljujući tome što nauka bude više napredovala i što naučno iskustvo bude veće prijašnja će vjerovanja biti sve slabija i bezbojnija. I mi možemo pod okriljem naučnog napretka odbaciti veliki broj svojih uvjerenja.

Kritika scientizma

Ukoliko pažljivo razmotrimo način pristupa ovoj temi vidjet ćemo da su spomenuti teoretičari iz želje da pobegnu iz neznanja upali u još veće. Upravo su zbog neznanja novi pokret nazvali scientizmom.

Uloga materijalnih uzroka

Ni jedan razuman čovjek ne sumnja u činjenicu da materijalni uzroci imaju svoju ulogu u prirodnim pojavama, također ni jedna vjera ne poriče ovu istinu. Niko ne sumnja u činjenicu da u padanju kiše presudnu ulogu igraju isparavanje vode, stvaranje oblaka i vjetrovi. Također, koji to čovjek sumnja da su bakterije, mikrobi i ostali činioci

osnovni uzroci zbog kojih se čovjek razboljeva? Koji je to čovjek koji ne prihvata presudnu ulogu Sunca u materijalnom životu prirode?

Šta vjera kaže?

Da bismo ovu temu objasnili sa vjerskog stanovišta pomoći ćemo se s nekoliko ajeta koji će nam najbolje pokazati logiku Kur'ana i stav vjere.

Mi šaljemo vjetrove da oplođuju.³⁸

وَأَرْسَلْنَا الرِّياحَ لِوَاقِحَ

Allah je stvoritelj nebesa i Zemlje; On spušta s neba kišu i čini da pomoću nje rađaju plodovi kojima se hranite.³⁹

اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَلَخْرَجَ بِهِ مِنَ النَّمَراتِ رُزْفًا لَكُمْ

U ovom ajetu nebo je polazni uzrok i uvod za spustanje kiše a zatim kiša koja je u kauzalnom lancu i sama posljedica biva uzrokom nicanja i rasta flore, tj. činjenja nastavka čovjekovog života mogućim.

Allah šalje vjetrove koji pokreću oblake, a Mi ih onda u mrtve predjele upravljamo.⁴⁰

وَاللهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّياحَ فَتَبَرَّأَ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلْدٍ مَيِّتٍ

Ovi ajeti veoma jasno, upečatljivo i razumljivo ukazuju i potvrđuju kauzalni zakon i njegovu općenitost.

Imam Sadik, a. s., u jednom hadisu kaže: "Allah sve stvari pokreće samo s uzrocima."⁴¹ Dakle u principu zakon stvaranja znači da sve promjene i nastanci dolaze putem posebnih uzroka, a ovaj zakon jeste ustvari Božija volja i Njegovo stvorenje. Saobrazno ovom ljudi koji smatraju da naučni napredak i spoznaja uzroka i prirodnih faktora koji vladaju ovim svijetom može zauzeti mjesto vjeri i nebeskim zakonima spadaju u jednu od triju sljedećih grupa:

³⁸ Al-Hidžr: 22.

³⁹ Ibrahim: 32.

⁴⁰ Al-Fatir: 9.

⁴¹ Kafi, tom I, str. 189., Qom: 1970.

Sekularizam

- a) Vjera koju oni poznaju nije vjera već sujevjerje zvano vjera.
- b) Uopće ne poznaju vjeru i vjerske zakone i sude o vjeri na temelju neznanja.
- c) S negativnom nakanom govore protiv vjere jer njeni su neprijatelji.

Usljed toga što se ideji koja kaže da je princip i osnova stvaranja utemeljena na kauzalnom zakonu, ne može reći kako ne prihvata prirodne zakone. Čak, ukoliko naučni napredak pomogne da znanje zauzme mjesto sujevjerju to je sa stanovišta vjere itekako prihvatljivo.

Povod javljanju ove ideje

Ukoliko nađemo na neosnovane ideje i misli jednoga čovjeka u kojima ima nelogičnosti, može se reći da se temelj tim mislima i opažaju postojanja oprečnosti između Ovog svijeta i Ahireta, između materije i apstraktnog ili jednom riječju između Boga i nauke, krije u netačnom i nedovoljnem poznавању pojmove uzroka i posljedice. A ono proizlazi iz nerazlikovanja neposrednog i direktnog uzroka ili drugim riječima, iz nepoznavanja pojmove uzroka i posljedice sa filozofskog aspekta i mješanja ove vrste pojmove i njihovog pogrešnog percepciranja od strane običnog puka.

U namjeri da objasnimo i na taj način spriječimo mješanje ovih pojmove ukratko ćemo dati potrebna objašnjenja.

Pojam uzroka i posljedice:

Riječ uzrok u filozofskoj terminologiji koristi se na dva načina:

- a) kao općeniti pojam,
- b) kao poseban pojam.

Općeniti pojam obuhvata biće koje je uzrok nastanka drugog bića, bez obzira što ono samo nije dovoljno za nastanak toga drugoga bića. Poput primjera kada je nešto dio uzroka ali ne i potpuni uzrok. Međutim kada se kaže poseban uzrok tim se pojmom misli da je jedno biće dovoljan uzrok za nastajanje drugog bića.

Drugim riječima kada se govori o pojmu općenitog uzroka misli se time reći da je nemoguće da neko biće nastane bez postojanja te vrste uzroka, dočim pojam posebnog uzroka daje do znanja da kada

on tj. posebni uzrok postoji neminovno je, dakle mora postati i posljedica, tj. drugo biće.

Činjenica na koju se mora obratiti pažnja:

Zavisno biće – posljedica – naziva se posljedicom upravo sa aspekta svoje zavisnosti prema biću od kojeg zavisi a ne zbog nekog drugog aspekta ili odnosa prema nekom drugom biću. Kao što se i uzrok naziva uzrokom sa aspekta zavisnosti drugog bića, tj. posljedice od njega a ne sa nekog drugog aspekta ili odnosa prema nekom drugom biću. Naprimjer toplota sa aspekta zavisnosti od vatre naziva se posljedicom i kao takva jedino je posljedica vatre a ne neke druge stvari, kao što i vatra sa aspekta izviranja toplice u odnosu prema toj toploti jeste njen uzrok.

Sukladno rečenom nije oprečno da jedna određena pojava u odnosu na jedno biće bude uzrok ali u odnosu na drugo biće bude posljedica, čak nema nikakve prepreke da jedna toplota koja je posljedica posebne vatre bude uzrokom paljenja druge vatre.

Na koji smo način došli do ovih pojmove?

Moguće je zapitati se kako to da je naš um percepirao ove pojmove i na koji način je otkrio takvu vrstu relacija?

Odgovor koji na ovo pitanje daju zapadni filozofi razlikuje se od odgovora koji daju islamski filozofи.

Zapadni su filozofi prepostavili da se pojmovi uzroka i posljedice javljaju posmatranjem i primjećivanjem bliskosti ili slijeda dvaju pojava na uredan i postojan način. Naprimjer vatra i toplota uviјek su međusobno povezani ili nastaju jedno za drugim. Mi ovim postepenim nastankom dolazimo do dvaju pojmove koji se nazivaju uzrok i posljedica. Dakle značenje ovih dvaju pojmove nije ništa drugo osim istovremenost ili postupnost nastajanja dvije suvisle pojavе u objektivnom svijetu.

Kritika ovoga objašnjenja:

Ova definicija ima i oprečne slučajeve, tj. u velikom broju događanja kojima je kauzalni lanac ispunjen, dvije pojave prostorno-vremenski posmatrano redovito, stalno dolaze ili istovremeno ili jedna iza druge a ni jedna od njih nije uzrok drugoj. Naprimjer svjetlo i topota lampe, izmjena noći i dana jesu uvijek sukcesivne i dijahrono uskladene ali niti je dan uzrok noći niti noć uzrok danu. Što nam daje do znanja da ipak nije svaki *post hoc* (poslije toga) ujedno i *propter hoc* (poradi toga).

Odgovorili su: To je tačno, i mi tu činjenicu u potpunosti prihvatamo. Međutim stalnim ponavljanjem i ispitivanjem jedne pojave shvatili smo da se ona neće dogoditi ili pak nastati bez postojanja drugoga bića, u tom slučaju dolazimo do nužnosti postojanja pojma uzroka i posljedice. Međutim, ni ovaj odgovor nije tačan. Zašto?

Zato što istraživači prije nego li počnu sa istragama znaju da između pojava postoji uzročno posljedična veza. Cilj takve vrste istraživanja jeste pronaći određeni uzrok za posebnu pojavu. Dakle žele saznati koja to stvar uzrokuje pojavljivanje dotičnog fenomena. Osnovno je pitanje prije nego li pređu na istraživanje kako su shvatili pojmove uzroka i posljedice? Kako su znali da između pojava i bića postoji ova vrsta veze da bi na osnovu te informacije činili napore da odrede kauzalni niz, tj. uzrok svakoj posljedici.

S obzirom na takav pristup ovom problemu odgovor zapadnih filozofa na ovo pitanje je krvnji i nepotpun, i pitanje je i dalje u potpunosti aktuelno a pored toga ima i drugih nerješenih enigmi koje se na svom mjestu trebaju riješiti.

Islamski filozofi

Oni kažu: "Čovjek po prvi put ovu vezu otkriva u sebi i taj opažaj nalazi svojim intuitivnim znanjem (*'ilme huduri*). Naprimjer psihološke aktivnosti, donošenje odluka, projekcija pojmovova i umnih predstava jesu akcije koje čovjek obavlja i shvata da su sve one ovisne od njega i njegovih umnih aktivnosti. Međutim, također opaža da sa druge strane, njegovo biće nije zavisno od njih. Shvatanjem ove činjenice dolazi do pojmovova uzroka i posljedice. Tada se ovi pojmovi sa značenjem međusobne ovisnosti bića i pojava koju putem is-

traživanja i poređenja u prirodi opažamo kao stanovitu vezu, šire i primjenjuju i na vanjske pojave.

Podjela uzroka

Vezanost i zavisnost bića u odnosu prema drugim bićima moguće je zamisliti na različite načine. Naprimjer nastajanje jedne drvene stolice s jedne strane vezano je za drvo od kojeg se i pravi, a sa druge strane za stolara i njegovu umjetnost i sposobnost koju posjeduje, u svemu tome prisutna je i želja za pravljenjem stolice. Naspram ovoga u vezi sa uzrokom mogu se također predočiti različite vrste, zbog toga što svaki uzrok nema ista pravila. Sada ćemo radi što boljeg razumevanja objasniti termin općenitog uzroka.

Potpuni i nepotpuni uzrok

Ukoliko bi uzrok bio takve prirode da nema potrebu za uzrokovanjem posljedice a s druge strane da posljedica pored njega nema potrebe ni za kojim drugim uzrokom da bi nastala, takav se uzrok terminološki naziva potpunim uzrokom (*illete tamme*). Međutim, ukoliko bi uzrok bio takav da bez njega posljedica ne može nastati ali, pored njega ima potrebu za učešćem i drugih uzroka, u tom slučaju se uzrok terminološki naziva nepotpuni uzrok.

Prosti i složeni uzrok

Nekada uzrok i pojava koja stvara drugu pojavu nije sastavljena iz dijelova već je apstraktna, tj. čista od materije poput Allaha, dž. š., i racionalnih ili drugih nematerijalnih bića. Ovakav se uzrok terminološki naziva prosti, tj. elementarni uzrok. Drugi put, uzrok je složen i ima dijelove poput materijalnih uzroka koji se kao takvi nazivaju složenim uzrocima upravo na osnovu svoga raznolikog i mnogobrojnog sastavnog kompleksa koji ih čini takvim kakvi jesu.

Indirektni i direktni uzrok

Nekada uzrok nema potrebe za posrednikom da bi vršio utjecaj na svoju posljedicu, kao što je, naprimjer utjecaj čovjeka u pokretanju

sopstvene ruke. Ovakav uzrok naziva se direktni ili neposredni uzrok. Nekada, međutim, ima potrebu za posredništvom, kao što je slučaj kod pokretanja olovke kojom čovjek piše, pisane riječi koju stvara, crteža, vajarskog djela ili pak nekog drugog primjera koji je odraz njegovih unutarnjih pokreta i inicijacija. Podrazumjeva se da, kada je u pitanju posredni uzrok, nije riječ samo o jednoj, već nekada situacija iziskuje i više veza. Ovaj uzrok terminološki označavamo *indirektnim ili posrednim uzrokom*.

Nezamjenjivi i zamjenjivi uzrok

Ima posljedica koje mogu nastati jedino pomoći posebne vrste uzroka. U takvom slučaju uzrok se naziva *jedini* ili *nezamjenjivi uzrok*. Nekada, međutim, posljedica može nastati od različitih zamjenjivih uzroka, tako da je neophodno da postoji samo jedan, bilo koji, kako bi posljedica mogla nastati. Naprimjer, za nastajanje topote potrebna je ili Sunčeva svjetlost, ili električna energija, ili trenje, ili hemijska reakcija. Ovaj uzrok nazivamo zamjenjivim uzrokom, dakle, bilo koji od gore pobrojanih faktora može zamjeniti jedan drugog da bi se dobila toplota.

Stvarni i pomoćni uzrok

Nekada postoje uzroci za kojima posljedice imaju stvarnu potrebu i vezanost do te mjere da je razumno nemoguće pretpostaviti udaljavanje ili rastavljanje među njima, a da posljedica i dalje može postojati. Kao primjer spomenut ćemo uzrok čovjekovog nefsa u nastajanju umnih slika koje je nemoguće odvojiti od nefsa. Ovaj uzrok terminološki nazivaju *stvarni uzrok*. S druge strane, imamo uzroka koji su važan faktor pripreme povoljnih uvjeta za nastajanje posljedice, a zatim, nakon toga što postane posljedica nema stvarnu povezanost i ne zavisi od toga uzroka. Može se odvojiti od njega i nastaviti svoju egzistentnost. Primjer za to jeste roditeljski uzrok za nastajanje djece. U ovom slučaju uzrok je pomoćne prirode.

Unutarnji i vanjski uzrok

Nekada je uzrok vezan sa svojom posljedicom tako što ostaje u njoj, kao što elementi potrebni za nastajanje flore i faune koji uvijek ostaju u sklopu njihovih organizama. U ovom slučaju riječ je o unutarnjem uzroku. Nekada je pak uzrok izvan bića svoje posljedice, kao što je biće majstora koje pravi određene predmete. Ovdje uzrok nazivamo *vanjskim*.

Iziskivanje i uvjet

Nekada posljedica za nastajanje iziskuje posebno stanje od uzroka. U ovom slučaju uzrok nazivamo iziskivanjem, a stanje nazivamo uvjetom. Naprimjer, kaže se da milost Božija (stanje) iziskuje oprštanje grijeha (iziskivanje).

Uvjeti koji su ovdje spomenuti općenito dijele se na dvije grupe:

- a) uvjet sposobnosti subjekta (vršitelja) i
- b) uvjet podobnosti objekta.

Bez prvog uvjeta, dakle sposobnosti, subjekt, tj. onaj koji želi vršiti određeni posao i na taj način biti uzrok za nastajanje nečega, ne bi mogao izvesti takav poduhvat. To nam ukazuje na činjenicu da je ovaj uvjet upotpunitelj njegovoga djela. Drugim uvjetom želi se istaći činjenica da materija od koje želimo napraviti nešto, mora biti podobna za nastajanje želenog objekta. Naprimjer, od mornarskog konopca želimo sašiti divnu, mehku vjenčanicu. Makar mi angažirali i najboljeg krojača, on će biti nemoćan to učini, zato što drugi uvjet nije ispunjen. Plod u majčinoj utrobi treba doživjeti određenu fazu razvojnog procesa da bi u njega bila udahnuta duša.

Materijalni, formalni, djelatni i svrsishodni uzroci

Na temelju indukcije, gledajući iz posebnog ugla došlo se do još jedne podjele uzroka. Jedan je materijalni uzrok, koji predstavlja drvo ili metal, potreban za izradu stolice naprimjer. Drugi uzrok u ovom slučaju jeste izgled ili forma stolice kojoj se može prilagoditi spomenuto drvo ili metal. Ova dva uzroka spadaju i u grupu maločas spomenutih unutarnjih uzroka, dakle, uzroka koji i njenim nastajan-

jem produžavaju svoje postojanje u stolici i skupa predstavljaju njeno biće. Treći uzrok u ovoj podjeli jeste *djelatni uzrok* uz pomoć kojeg nastaje posljedica. U ovom slučaju, riječ je o stolaru koji od komada daske i letvi pravi stolicu i sklada željenu formu i izgled. Sljedeći u ovom nizu jeste svršishodni uzrok, koji nam ustvari govori o svojevoljnoj namjeri i cilju stolara koji je želio postići pravljenjem stolice iz našeg primjera, a općenito o svojevoljnoj namjeri i cilju svakog subjekta koji je, da bi stigao do tog cilja, odlučio napraviti određene potrebne poteze za to. Dva posljednja primjera ili uzroka jesu vanjski uzroci. Očigledno je da se materijalni ili formalni izgled tiče materijalnih posljedica, koje su sklop materije i forme. Sporna je činjenica uopće ih nazvati uzrocima.

Prirodni djelatnik i Božanski djelatnik

U vezi sa djelatnim uzrokom u upotrebi su još dva termina. Jedan termin svojim značenjem obuhvata djelovanja u objektivnom svijetu koja se nazivaju djelatni uzroci, a njima se žele opisati sve inicijacije promjena i pokreta koji se dešavaju u tjeslima. Međutim, Božanski djelatnik ili subjekt jeste biće koje stvara posljedice i daruje im egzistenciju. Ovaj tip uzroka nalazi se samo među *mudžeredatima*, tj. apstrakcijama, od materije čistim bićima.

Božanski subjekt može se gledati dvojako:

- a) subjekt koji u svojoj biti nema nikakve potrebe,
- b) subjekt koji ima potrebu da bi mu bit nastala.

Subjekt koji stvara i tome nema potrebe za drugim, naziva se Istiniti subjekt, tj. Bog i On je Jedini koji ima ovu osobinu. Međutim, subjekti koji stvaraju, ali i sami imaju potrebu da budu stvoreni, jesu os-tala apstraktna bića.

VJERA I ZAKON KAUZALITETA

Istinska vjera i zakon nebeske objave nikada nisu opovrgli ili negirali postojanje kauzalnog zakona, već su ga veoma jasno i transparentno potvrdili. Jasno se vidi da su i propise i zakone, nagrade i kazne, sretne završetke i nesretne živote, ustanovili na zakonima upravo ovoga ustrojstva uzroka i posljedice. Ukoliko bi kauzalni zakon bio opovrgnut, ni jedan sud ne bi mogao biti potvrđen.

U svojim najjasnijim obraćanjima, vjera ukazuje na pitanje uzroka i posljedice, u prirodnim faktorima. U svakom slučaju, na osnovu upravo ovog zakona, nikada nije zanemareno spominjanje Svetoga bića Božijeg prilikom objašnjavanja i govora o svim tim prirodnim fenomenima vezanim za kauzalni zakon. Svi ti faktori predstavljeni su bliskim uzrocima koji su zavisni. To što su zavisni ne znači da nisu uzroci. Nema nikakve smetnje u tome da budu uzroci nekim pojавama, a i sami da budu posljedice savršenijih uzroka. U Kur'anu čitamo:

*Mi vas stvaramo - pa zašto ne povjerujete? Kažite vi Meni: da li sjemenu koje ubacujete vi oblik dajete ili Mi to činimo?*⁴²

نَحْنُ حَقْنَاكُمْ فَلَا تُصِدِّقُونَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْتَنَعُ أَنَّنَا نَخْلُقُنَّهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ

U vezi sa poljoprivredom kaže:

*Kažite vi Meni: šta biva sa onim što posijete? Da li mu vi dajete snagu da niče, ili to Mi činimo? Ako hoćemo možemo ga u suho rastinje pretvoriti, pa biste se snebivali.*⁴³

---

⁴² Al-Waqi'a: 57. do 59.

أَفَرَأَيْمَ مَا تَحْرِثُونَ إِنَّمَا تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْزَارُعُونَ لَوْ نَشَاءُ لَجَعْلَنَا
حُطَامًا فَلَلَّتْنَمْ تَفَكَّهُونَ

U ajetima se ukazuje na bliske i neposredne uzroke, kao i na ulogu dalekih i posrednih uzroka.

Vjera i širenje misli

Vjera nam govori da sebi nikada ne dopustimo ograničavanje izričito na materijalni svijet, kada su u pitanju umne i racionalne aktivnosti, već da se vinemo izvan njega i prodremo u apstraktni i unutarnji svijet. Opominje nas da nikako ne dozvolimo sebi luksuz vezanja samo za materijalno stvaranje, jer u toj dimenziji jeste upravo čovjekova manjkavost. Shodno tome, ukoliko vjera spominje duhovni, apstraktni svijet, to ni u kom slučaju ne znači negiranje prirodnih zakonitosti i kauzaliteta, već riječ je o nečem uzvišenjem od prirode i materije.

Uloga znanja i poruka Istine

Pojedinci pod dojmom naučnog napretka počinju vjeru gledati sa određenom dozom podozrenja. Međutim, ne samo da otkrivanje materijalnih uzroka ne nanosi štetu temeljima vjere, već ih i učvršćuje. Važna otkrića i spoznaja uzroka ukazuju i pomažu da se spozna ustrojstvo sveukupnog i objektivnog svijeta i niti na kojoj opстоji. To je nit koja je prisutna i svojim prožimanjem upravlja svim materijalnim pojavama.

Da li je bitak ustvari materija?

Ni jedan razuman čovjek ne može dati afirmativan odgovor na ovo pitanje, i reći da je stvoren svijet ograničen na materijalne pojave. Ono što sačinjava kreaciju jeste ogroman sistem u kojem su svi djelovi međusobno povezani i u recipročnom su odnosu. Cjelokupna

⁴³ Al-Waqi'a: 63. do 65.

kreacija svojim harmoničnim zakonima čovjeka upućuje na Onoga koji je sve ovo stvorio.

Newton je rekao: "Gravitacija bez oslanjanja na uzvišeniju moć po imenu Bog ne bi mogla uspostaviti Sunčev sistem."⁴⁴ Gravitacija predstavlja samo jedan od zakona u materijalnom sistemu koji je uzrok nastajanja velikog broja pojava, međutim, sama gravitacija zavisi od savršenije moći tj. Božjeg zakona. Ako pažljivo razmislimo vidjet ćemo da je riječ o Božjoj objavi: *Da li mu vi dajete snagu da niče, ili to Mi činimo?* Dakle, u pozadini sile nicanja postoji Sila koja bilju daje ovu moć, tu Silu čini Bog. Poljoprivrednik predstavlja samo pomoći uzrok za nicanje poljoprivredne kulture. Njegov posao je da sjeme, koje postoji, posije u zemlju koja također postoji, i to snagom, umom i sposobnošću koje je stekao od nekog. A Taj neko i poljoprivredniku daje snagu sijanja, a biljki moć nicanja i rasta. To je Bog Svevišnji i on je potpuni uzrok svemu.

Koja je obaveza nauke?

Dužnost nauke u njenom općem smislu, a ne parcijalnom (praktičnom) jeste da, kao što otkriva pojave i međusobnu utjecajnost među njima (pojavama), istraži načine i obilježja bivstvujućeg uzroka u tim pojavama. Bez obzira koliko uzročni lanac bio dug i širok, ne može ipak biti samostalan i bez oslonca. Neprekidni lanac prirode mora biti čvrsto vezan za oslonac koji je iznad ostalih bića, i koji nije poput ostalih egzistenata učvršćen na osloncu. To biće ne može biti od materije, ograničeno materijalnim zakonitostima niti kontingentno postojeće biće koje je posljedica savršenijeg od sebe. Biće koje odgovara ovim opisima jeste Bog. S obzirom na tu činjenicu, nauka nikada ne govori o nepotrebnosti prirodnih pojava za krajnjim i neobičnim uzrokom i ne samo da ne tvrdi, već dokazuje i ističe postojanje Mudrog Upravitelja, koji vodi sveukupnu kreaciju svome svrshishodnom cilju.

---

⁴⁴ Navedeno iz knjige *Andišehaje khas*, str. 57., Qom: 1980.

Kur'an i potenciranje razmišljanja

Na osnovu ove činjenice Kur'an časni uporno poziva ljude na razmišljanje o stvaranju, poziva ih da se klone slijepog slijedeњa svojih predaka od kojih su naslijedili sujevjerja za koja nemaju nikakvih argumenata. Primjera radi, možete se obratiti, između ostalog, i na sljedeća poglavља u kojima na direktni ili posredan način Uzvišeni ukazuje na ovu temu: *Al-Fatir*: 28., *Al-Bekara*: 31. i 32., *Al-Isra'*: 39., *Al-'Ankebut*: 80., *Ar-Rum*: 29., *Junus*: 55., *An-Nahl*: 41., i desetine drugih ajeta.

Učenjaci

U Kur'antu čitamo da nažalost ima učenjaka, koji iz različitih razloga, nakon što steknu znanje i odrastu u nauci informišući se o zakonima postojanja, umjesto da još više i energičnije teže ka spoznaji Boga i primicanju Njemu u znaku zahvale na stečenim blagodatima, opredjeljuju se na poricanje Boga, Njegovih blagodati i tajni stvaranja.

Kada su im poslanici njihovi jasne dokaze donosili, oni su se znanjem koje su imali pomamili, i snašlo ih je ono čemu su se stalno rugali.⁴⁵

فَلَمَّا جَاءُهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهِزُونَ

Dakle, poslanici, koji su bili čisti od svakog grijeha, donosili su nebesku objavu sa dokazima jasnim i predočavali je učenim ljudima. Međutim, oni zbog znanja koje su već posjedovali i s kojim su se ponosili, osjetiše kako im Objava nije potrebna, riječi poslaničke su ismijavali, a Objavu proglašili običnim izmišljotinama i bajkama. Ohlost i opijenost znanjem jeste stanje koje se ne slaže sa obavezama i obilježjima čovjeka koji posjeduje to znanje. Poricatelji vjere nalaze se u zaklonu koji nije srodan njihovoj reakciji prema vjeri, zato što je suština znanja svjetlo, a njena esencijalna osobitost jeste rasvjetljavanje i viđenje zbilje, a ne oholo poricanje i laički odnos.

---

⁴⁵ *Al-Mu'min*: 83.

Upravo iz tog razloga Kur'an časni opisujući njihovu reakciju na upućeni poziv upotrebljava riječ *ferihu*, (pomamili se), da bi dao do znanja da osnov njihove tvrdnje kako nemaju potrebe prema vjerskom nauku, ustvari nije naučan i racionalno utemeljen, već riječ je o zabludi i nefranskom porivu. Kur'an časni, da bi nas spriječio od upadanja u ovakve i njima slične zamke, predočava četiri stvari, kojima poziva razumne ljude dajući im do znanja da se trebaju čuvati povođenja za učenjacima koji prate smjer svoga nefsa, a ne svoga razuma. Četiri spomenute stvari jesu sljedeće:

- a) Vrijednost učenog čovjeka je u načinu njegovog razmišljanja;
- b) Naučna razmišljanja jesu ustvari mentalne činjenice koje čovjeka vode u Objektivnom svijetu;
- c) Ono o čemu se ima znanje (*m'alum*) jesu vanjska stvarna i objektivna bića;
- d) Znanje i mentalne činjenice, tek u trenutku kada odgovaraju objektima u objektivnom svijetu i postojećim realnostima, dobivaju svoju vrijednost.

Ukoliko ne dođe do tog podudaranja, ‘znanje’ u takvom čovjeku gubi vrijednost i pretvara se u robu koja ne prolazi na tržištu realnosti. Ukoliko znanje dostigne sjedinjenje sa onim o čemu se ima znanje, tj. s pojmljenim, te na taj način sjedini dušu znalca s tom stvari, tada znalač može imati koristi od zbilje, posebnosti i tragova vezanih za one stvari koje on sada uistinu zna. Ukoliko pak ne dođe do sjedinjenja između intelekta i pojmljivog, neće se moći koristiti stvarnim tragovima i posebnostima onoga o čemu misli da ima znanje. Na taj način sve te pothranjene informacije neće moći upotrijebiti za stizanje do svoje stvarne sreće.

Slavljenje i poniznost karakteristično je za sva bića

U kontekstu četiri već navedene činjenice Kur'an se nadovezuje ukazivanjem na suštinsku posebnost i karakteristiku svih postojećih stvari. Kur'an časni, govoreći o tome kaže da sve stvari slave i veličaju, tj. ponizne su pred Bogom.

Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha.⁴⁶

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Allahu sedždu čini sve što je na nebesima i na Zemlji.⁴⁷

وَاللَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

Postavlja se pitanje zašto neki učeni ljudi ne slave i ne veličaju Boga i pored stečenog znanja o svim mnogobrojnim činjenicama i zbiljama. Kao odgovor treba navesti da je takav čovjek ohol zbog jedne od dviju stvari. Prvo, izabrao je sebi božanstvo čije pravo lice jeste egocentričnost i faraonizam.

Onoga koji je strast svoju za boga svoga uzeo.⁴⁸

أَنْخَذَ إِلَهَهُ هَوَاءً

Drugi razlog jeste da uopće nije shvatio zbilje, već od znanja je napravio samo mentalni katalog i slikovnicu, tako da suštinski posmatrano on i ne poznaje svijet. Ukoliko čovjek stekne fond pojmove, a ne stigne do njihovih zbilja i realnosti, sigurno je da neće imati koristi ni rezultata od stečenog osim egoizma i želje za ponižavanjem drugih. Takav čovjek nikada neće spoznati stvarnost onakvom kakva jeste niti će mu biti razumljivi učinci egzistenata, zato što se nije sjedinio s njima kroz prizmu jedinstva intelekta i pojmljivog, već samoga će sebe od drugih(og) boljim vidjeti.

U časnim ajetima i brojnim hadisima kao i u savjetima evlija Božijih i arifa koji su stigli do cilja, nailazimo na upozorenja o sebel-jublju, egocentričnosti i čuvanju od opasnosti koja prijeti u trenutku kada neznanje uzme oblik znanja, što čovjeka odvaja od zbilje ovoga svijeta. Mewlana u Mesneviji slikovito i simbolično ukazuje na zbilju čovjeka, svijeta i zaprljanosti koje se nalaze u čovjeku. Mjesec i nje-gova putanja kretanja bolji su i uzvišeniji od oblaka i zemaljske prašine. Međutim, nastavlja Mewlana sa svojim poređenjem, ukoliko se oblaci ili pak prašina ispriječe između nas i Mjeseca, bez obzira na svu Mjesečevu ljepotu, nećemo se imati prilike koristiti njome.

⁴⁶ Al-Džumu'a: 1.

⁴⁷ Ar-R'ad: 15.

⁴⁸ Al-Džasije: 23.

Čovjekova strast upravo jesu ti oblaci prašine, koji se ispriječe između čovjeka i Istine i liše ga njene korisnosti. Sigurno će jednoga dana materijalni svijet doživjeti apokalipsu, oblaci strasti će se spustiti i Istina će se ukazati u svome pravom, neizmjenjenom liku, međutim, tada je za mnoge već kasno.

Ograničenost ljudskih znanja

Jedan od uzročnika zbog kojega učenjaci egzaktnih nauka lišavaju sebe shvatanja istina i osuđuju sebe na pad u zamku samodopadljivosti i naučnu oholost, kao i razlog nevjerovanja u riječ Objave, jeste nevjerovanje u ograničenost ljudskoga znanja. Svjetski se naučnici slažu s činjenicom da ljudsko znanje, bez obzira do koje mjere bilo ekspertno i stjecano u jednoj posebnoj užoj naučnoj sub-grani, može pribaviti samo mali dio znanja od onoga što je nepoznato. Ne treba spominjati da i veći dio toga, do čega se stiglo, predstavlja ustvari teorije čije se dokazivanje i potvrda očekuju od sljedećih generacija. Nije rijedak slučaj da teorije koje su bile duži period općeprihvaćene i važile za suštu istinu, iznenada, na osnovu slučajnih otkrića, budu oborene i proglašene neistinitim i odbačenim. Jasan primjer jeste Ptolomejeva astronomska teorija o poredku u sunčevom sistemu koja je vladala stoljećima i bila općeprihvaćena. Svaki stav suprotan toj teoriji bio bi odbačen i proglašen neznanstvenim. Razilaženja, koja se u nauci primjećuju, a posebno u humanim naukama (koje se tiču nas) stigla su do te mjere da su dovela do relativizma, kao široko prihvaćenog i podržanog trenda, koji je na zapadu prerastao u očigledan princip i prihvaćen način razmišljanja.

Na osnovu kakvog je to oslonca čovjek sebi dao u zadatku da se prihvati samo ovih i ovakvih znanja, a da zapostavi Božiji nauk i nebeske propise? Kako može do te mjere imati povjerenje u nestabilan i klizav materijalni put? Kako može svoje najveće bogatstvo, tj. život, posvetiti samo njima? Zar Božiji nauk nije sigurniji oslonac za čovjeka? Kur'an Časni kaže: *Donesite dokaze ukoliko istinu govorite.* Dakle, ukoliko ste upravu i ukoliko su vaši stavovi utemeljeni na naučnim osnovama, sjednimo te popričajmo i prihvativmo ono što je istinito.

Sekularizam

Drugi problem jeste u tome što su čovjekova znanja sukobljena sa ograničenošću, i pod pretpostavkom da su sigurna, ipak pokrivaju samo malehan dio cjelokupnih realiteta. Međutim, u istom trenutku kada se nešto i zna, hiljade pitanja u vezi sa stanjima i osobinama postojećeg, ostaju bez odgovora. Gdje je počeo svijet? Ne zna se. Gdje i kako će završiti svijet? Ne zna se. Nakon prekida izravnog kontakta sa objektivnim svijetom šta čeka čovjeka? Ovo pitanje ima samo nejasne naučne odgovore. Šta je to berzeh (čistilište)? Odgovora nema. Gdje ide duša nakon ceremonije ukopavanja? Odgovora ponovo nema. Šta je to Džehennem? Recite mi o Džennetu. Sa druge strane, čuje se tišina. Sa naučnog polja gledano i ne mogu dati odgovora. Ni pozitivnog ni negativnog. Zato što se odgovor ne nalazi kod njih. Ukoliko pokušaju odgovoriti, takav odgovor neće imati naučnu vjerodostojnost.

Odgovor na postavljena pitanja, bez obzira bio pozitivan ili negativan ima nesagledivo velik broj učinaka još i u ovom životu. Zar pretpostavka da ćemo nakon ovoga života imati i drugi život – i da sreća ili nesreća u tom životu upotpunosti zavisi od načina kojim sada živimo – neće učiniti da nam život bude neugodan, ukoliko ne nađemo pravi odgovor na ova pitanja.

Moguće je zapitati se – neki su se već i zapitali – zar da pored te malehne naučne mogućnosti koja kaže da ipak postoji drugi život poremetim “svoj” život i lišim se svih užitaka, ljepote i sloboda koje mi nudi ovaj svijet? Koji će to razum zamijeniti gotovinu (postojeći život) za veresiju (onaj život)?

Kao odgovor navodimo da, u cilju određivanja vrijednosti nečega, imamo dva mjerila na osnovu kojih možemo doći do konkretnih rezultata:

- a) koeficijent i procenat mogućnosti i
- b) dobitak ili šteta (rizik) u toj mogućnosti.

Nekada pretpostavljamo da nam se s putovanja vratio drag prijatelj i da bi ga trebali posjetiti. Ukoliko postotak mogućeg dolaska stoji ispod pedesetog podioka, nećemo obraćati puno pažnje na tu mogućnost. Međutim, ukoliko koeficijent mogućnosti poraste, sigurno ćemo mu pridati važnost i obratiti više pažnje na tu mogućnost. Međutim,

nekada je procenat mogućnosti mali, ali postoji nešto šta se nadovezuje u svemu tome i čija je uloga presudna u odluci da li učiniti korak ili ne. Naprimjer, nalazite se u pustinji, ostali ste bez vode. Sunce je žestoko upeklo. Izgubili ste svaku nadu da ćete preživjeti vatru koju u vama stvara jaka žeđ. Iznenada ugledate predmet u daljini, priđete mu i vidite da je to posuda sa bistrom vodom. Bez oklijevanja je prinesete do usana. Najednom kroz vazduh prolomi se glas vašega prijatelja, ne, ne pij, možda je zatrovana, možda je namjerno tu ostavljena da bi se neko otrovao! Vi se zaustavljate, bez obzira što je mogućnost tačnosti ove izjave veoma mala, ali ako je moguća opasnost velika i pored vaše jake žeđi, nećete popiti tu vodu.

Priča o čovjekovom životu ista je kao i ovaj spomenuti slučaj. Ukoliko pretpostavimo da smo prihvatali mogućnost da postoji Onaj svijet, i ako bi ta mogućnost bila veoma mala, naprimjer 1:1 000 000, mada nauka ni u ovom omjeru ne prihvata mogućnost postojanja drugoga života, dakle, i pored tog malehnog koeficijenta, rizik i dobitak su neizrecivo veliki. Riječ je o beskonačnosti, o besmrtnosti, dakle o onome o čemu čovječanstvo (nevjernici) uvijek sanja i želi ostvariti još u ovom tijelu. U pitanju su vječni užici, ljepote, bašće, ugodnosti, sreća. S druge strane postoje vječna patnja, muka, kazna, srdžba Božija i vatra. S jedne strane postoji život sa ugodnicima Božijim, a sa šejtanima sa druge strane. I to ne za jedan ili dva dana, jednu ili dvije godine, jedno ili dva stoljeća, jedan ili dva tisućljeća, već vječnost, nesaglediva vječnost. Koji je to razum, koje je to znanje, koja je to zdrava priroda, koja će vječnost zamjeniti za kratkotrajno, stabilnost za nestabilnost, sve za jedan dio, za sve, ništa?!

Saobrazno izloženom, ne može se vječna realnost i drugi svijet, koji ima tjesne veze sa Ovim svijetom i načinom življenja na njemu, poreći samo na temelju nedostatnog i ograničenog znanja i prepustiti se sudu strasti i nagona. Zato što u zakonu stvorenoga, u ovom slučaju, sudac je taj koji snosi posljedice, a ne osuđeni (tj. svijet), koji se neće promjeniti zbog nekakvih umišljaja i netačnih pretpostavki, jer on je realna stvarnost kojim vladaju realni zakoni, a ne mašta.

Zaključci

1. Materijalni uzroci i činioci imaju svoju ulogu u nastanku prirodnih pojava, i to je činjenica koju ne nijeće ni jedan vjerski učenjak niti ijedan nebeski zakon.
2. Nebeski zakoni ukazuju i ističu ulogu koju igraju materijalni faktori pri nastanku fenomena i bića, što sve skupa ne predstavlja ništa drugo do li Božije znakove na Ovom svijetu.
3. U hadisima se ukazuje na činjenicu da ništa na Ovom svijetu, prema Božnjem zakonu, ne nastaje i ne dešava se osim putem uzroka i posljedice.
4. Moguće je da neznalica ili zavedeni vjernik ili pak neprijatelj u odori duše brižnika, ustanovi kako je prihvatanje kauzalnog zakona jednako nevjernstvu i idolopoklonstvu, međutim, da li se argumentirana uvjerenja mogu utemeljiti na ovakvim tvrdnjama?!
5. Koliko god nauka napreduje, sujevjerja bivaju potiskana, a ljepota i ispravnost vjere sve više dolazi do izražaja, zbog toga što vjera ne predstavlja ništa drugo do li prirodne zakone i ustrojstva stvorenoga svijeta. Zahvaljujući toj pojavi, pomoću naučnih otkrića i prirodnih zakona vjera cvjeta, tako da, ukoliko neko izjavи da su prirodne pojave i egzistenti nastali bez upliva materijalnih uzroka, i da potječu od nematerijalnih uzročnika, ovo uvjerenje je iskriviljeno i nema nikakve veze sa vjerskom naobrazbom i nebeskim zakonima. Takvo šta ne prihvata ni jedan vjerski učenjak. Usljed činjenice da vjera, ne samo da ne poriče materijalne uzroke, već istrajava na njihovoj neophodnosti.
6. Potvrđivanje i dokazivanje materijalnih uzroka i njihovog posredništva u nastajanju prirodnih pojava ni u kom slučaju ne znače negiranje Istinitog uzroka ostalih causa.
7. Kur'an časni u svojim ajetima naglašava da prirodni, tj. materijalni uzroci postoje, međutim, nisu nezavisni već su i sami posljedice koje se ubrajaju u bliske, a ne u stvarne uzroke.

8. Uzrok umišljenom sukobu vjere i nauke, ukoliko se izuzmu vanjski činioci, jeste netačno razumjevanje pojmoveva uzroka i posljedice i njihovih zakona, posmatrano sa aspekta filozofije. Dakle, tačno značenje filozofskog koncepta uzroka i posljedice nije na najbolji način shvaćeno, te se stoga i pretpostavlja da vjera i filozofija žele poreći uzročnost prirodnim faktorima.
9. Osnovna poruka naučnog napretka govori da se iza pozornice svih prirodnih promjena i zbivanja nalazi mnoštvo stvari koje su stvarni kontrolori i voditelji kauzalnog zakona i da bi, bez toga, bilo nemoguće da se bilo šta dogodi.
10. Učenjaci potvrđuju spomenutu činjenicu sopstvenim riječima, Newton naprimjer kaže: "Gravitacija bez oslanjanja na uzvišeniju silu, koja se naziva Bog, ne bi bila funkcionalna i ne bi mogla uspostaviti Sunčev sistem." Dakle, i nauka i učenjaci govore o jednoj istoj pojavi, ali pod pretpostavkom da se na stranu ostave vanjski činioci, koji su prepreka realnim stavovima, kao što su strasti, interesi, mržnja, vjerska neukost i izmjena originalnih vjerskih tekstova. Ta stvar i poruka glasi da na čelu lanca dešavanja cijelokupne kreacije stoji Bog.
11. Jedan od zadataka nauke – nauke u općem značenju – jeste da, pored otkrivanja pojava i njihovih međusobnih utjecaja i veza, načini korak i u upoznavanju i razumjevanju uzroka i njihovih kviditeta, kao i njihovih činilaca i na taj način odgovori na pitanja.
12. Kur'an časni potencira na umu i moći razmišljanja i taj metod objašnjava kao jedini put za spoznaju Boga, zakona postojanja i, kao rezultat toga, postizanja sreće.
13. Učenjaci, koji su stekli samo ljudsko znanje, ponašaju se jogunasto prema nebeskom nauku i osjećaju se nezavisnim, pokazujući pomamljenost svojim naučnim fondom. Međutim, ova pomama nije srodnna onome što se nalazi u njihovim umovima, tj. znanju. Zato Kur'an i naglašava da njihova reakcija ustvari nije naučna negacija, već ono što negira jeste njihov afektivni instrument, ili osjećaji i strasti. Jednostavno rečeno, učenjaci opijeni svojim naučnim rezervama, prije nego

Sekularizam

što zarate s Bogom i vjernicima u Boga, ratuju sami sa sobom. Ovaj rat počele su strasti, nefsanski nagoni i vezanost za kratkotrajni svijet i materijalni život.

14. Kur'an, uspostavljanjem četiriju osnovnih stubova, sva bića poznaje kao ona koja veličaju, slave i čine sedždu svome Gospodaru. Ukoliko učenjak ova četiri temeljna stuba ne postavi za temelj svojih razmišljanja, neće se upoznati s realnošću Ovoga svijeta i bićima koja na njemu žive, kao ni sa njihovim osobinama i tragovima s kojima neće ostvariti ni povezanost. To znači da nema koristi od postojećeg, bez obzira što u svojoj glavi ima veliki broj umnih koncepata.
15. Ta četiri temeljna postulata jesu:
16. Vrijednost učenog čovjeka je u načinu njegovog razmišljanja;
17. Naučna su razmišljanja mentalne činjenice koje čovjeka vode do objektivnih realiteta;
18. Ono o čemu se ima znanje (m'alum) jesu vanjska stvarna i objektivna bića;
19. Znanje i mentalne činjenice tek u trenutku kada odgovaraju objektima u svijetu i postojećim realnostima dobivaju svoju vrijednost.
20. Opijkenost učenog čovjeka ljudskim znanjem ustvari je pokazatelj nepridavanja pažnje činjenici da je znanje nezrelo. Iz tog razloga učenjaci govore:
  - a) Ljudsko je znanje u svakoj grani uspjelo za sada pokupiti samo kapi onoga što stvarno postoji i što je još uvijek prekriveno velom tajne;
  - b) Ono što nije otkriveno predstavlja more naspram kapljica otkrivenih činjenica;
  - c) Naučni rezultati ustvari su još uvijek teorije koje čekaju da budu potvrđene ili odbijene;
  - d) Do sada je postojao veliki broj činjenica koje su važile za istinu i naučno mjerilo. Međutim, iznenadnim razvojem

znanja, koje polahko sazrijeva i do konačne zrelosti prolazi daleki put, te su “istine” postale neistine. Dakle, svaki dan postoji mogućnost da i trenutne naučne istine budu ipak proglašene nevažećim.

- e) Razilaženja u stavovima i razmišljanjima kada je riječ o humanim naukama dovela su do pojavljivanja smjera koji se naziva relativizam, filozofski pravac koji je pretežno prihvaćen na zapadu.
- 21. Uz sve navedene činjenice, što uključuje i nestabilnost i nezrelost ljudskoga znanja, upitno je kako čovjek može osloniti se samo na to znanje i tvrditi kako mu je nebeski nauk nepotreban!?
- 22. Ukoliko bi sve što smo rekli potisnuli u stranu, mogli bismo zaključiti da se ipak ljudsko znanje tiče samo materijalnog svijeta, na čija pitanja daje odgovore i komentare, međutim, o svijetu prije i poslije ne može dati ni pozitivno ni negativno mišljenje. Kako ćemo onda odgovoriti na brojna pitanja u vezi sa prošlošću i budućnošću? Ljudsko znanje nemoćno je dati odgovore na takva pitanja. Kako je moguće prepustiti se nečemu da vas vodi, što vam ne može odgovoriti na esencijalna pitanja koja se tiču vaše lične egzistencije i sudbine?
- 23. Kao što je neispravno prigliti samo ljudsko znanje, također neispravno je tom istom znanju ne pridati značaj. Vjera i nauka, jedna pored druge, predstavljaju veliku vrijednost i veoma su učinkovite i poučne. U skladu sa vjerskim stavom, znanje i razum provode vjerske metode u praktičan život. Nauka je sredstvo stizanja do zdravoga društva.

Vjera, također, sa svojim zakonima i propisima, koji su krajnje poticajni i učinkoviti, ne samo da ne stoji na putu razvoju, već ističe da je jedno društvo civilizirano srazmjerno činjenici koliko je pažnje dalo i uložilo u razvoj nauke. Vjera tvrdi da svijet treba doći pod vodstvo i kontrolu čovjeka, koji bi se koristio blagodatima svijeta. Dakle, vjera je ta koja bodri znanje, a ne bori se protiv njega.

Nadajmo se da ćemo shvatiti vjeru i da ćemo se proći opijenosti svojim ljudskim znanjem!

RACIONALIZAM (EMPIRIZAM)

Razvoj i napredak empirijskih nauka prouzrokovao je javljanje izvjesnih zabluda kod jednog broja površnih učenjaka što je dovelo do nastanka različitih stavova u odnosu prema religiji i vjerskim uvjerenjima. Učinak ovih zabluda doveo je do različitih rezultata, što znači da su stavovi i odnosi prema vjeri i njenim postulatima bili različiti.

- a) Vjera je nepotrebna

Jedna skupina izražava sljedeće mišljenje: Pored svih postojećih naučnih otkrića i znanstvenih napredaka kojima smo dobrano otkrili i upoznali Objektivni svijet, mi jednostavno nemamo potrebe za vjerom niti je moramo prihvati. Malo po malo, ovakav stav pustio je korijene i učvrstio se što je dovelo do pojave da se odbace svi vjerski propisi i na društvenom i na individualnom nivou jer, predstavljeni su kao prepreka na putu razvoja.

- b) Praznovjernost religije

Drugi su bili malo oštriji i brži pa su odmah na početku zaključili da vjera ustvari predstavlja praznovjerje i bajke.

*Kada im se rijeći Naše kazuju, govore: "Već smo čuli! Da hoćemo, i mi bismo tako nešto rekli; to su samo izmišljotine naroda drevnih."*⁴⁹

وَإِذَا تُنْتَلِي عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُواْ قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاء لَقُلْنَا مِثْنَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

---

⁴⁹ Al-Anfal: 31.

U svakom slučaju, jedna skupina takvih učenjaka smatra da su im religiozni preci i sva vjerska pravila i znakovi Božiji kao i zakoni vjere ustvari samo obične izmišljotine i bajke, čak nisu spremni obaviti logičan razgovor sa onima koji se izjašnjavaju kao vjernici.

c) Zamjena za religiju

Jedni kažu da nisu ni sumnjali da vjera može riješiti pitanja koja nisu bila shvatljiva za čovjeka. Međutim, sada uz sva moderna otkrića na polju empirijskih znanosti i sa upoznavanjem prirodnih fenomena, čovjekov razum može riješiti sva ona pitanja koja je do sada vjera trebala rješavati. Evoluirani moderni razum može otkloniti svaku prepreku koja se ispriječi na čovjekovu putu. Usljed toga on, tj. razum, jeste jedini sigurni oslonac i utočište koji može ispitati stvari i dati mišljenje na svim poljima gdje za to postoji potreba. Do sada smo bili prisiljeni iščekivati vjerske naredbe i propise, međutim, od sada razum može sjesti na pijedestal Objave i biti njen nasljednik i zamjena. Upravo na temelju takvog pristupa ovom pitanju, osamnaesto stoljeće je i nazvano stoljećem razuma. Drugi pak izjavljuju da su razum odgojile velike civilizacije objašnjavajući kako je dolaskom grčke, rimske i islamske civilizacije ljudski razum upotpunjen čime dobiva priliku da postane zamjena Objavi, tako da od tada čovjek za njom nema nikakve potrebe.

d) Prirodna vjera

Jedna skupina takvih naučnika nisu čak pokazali ni spremnost na razgovor u vezi sa teologijom i vjerovanjem u postojanje Boga. To su upravo ljudi što su vjerovali u Boga, ali nisu se htjeli obratiti vjerskim izvorima da bi shvatili vjeru, već tvrde kako treba prihvati urođenu prirodnu vjeru i staviti je na mjesto dosadašnje religijske naobrazbe.

Veoma važan detalj

Pridavanje velike važnosti razumu u početku nije rezultiralo zauzimanjem stava nasuprot važnosti vjere. Veliki broj onih što su prednjačili u ovoj misli, kao što je naprimjer Thomas B., iskazivali su svoju privrženost Bogu i moralnim vrijednostima i načelima. Međutim, korak po korak, otvaranjem novog poglavlja pod nazivom *prirodna vjera bez objave*, počinje dolaziti do ozbiljnog sukoba između razuma

i vjere, što je prouzročilo stvarnu sumnjičavost prema vjeri i odbijanjem svega što je vjersko.

Argument i kritički osvrt

Kur'an časni veoma lijepo i sasvim jasno iznosi u čemu je problem kritika i sumnji upućenih vjeri i Objavi. On ukazuje da je glavni razlog problemima sličnost perceptivnih moći kod prethodnika i modernista.

A oni koji ne znaju govore: "Trebalo bi da Allah s nama razgovara ili da nam kakvo čudo dođe!" Tako su, gotovo istim riječima, govorili i oni prije njih, srca su im slična! A Mi dokaze objašnjavamo ljudima koji čvrsto vjeruju.⁵⁰

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِيَنَا آيَةً كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مَثْلَ قَوْلِهِمْ شَاهِدُهُمْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَاهُ الْآيَاتِ لَقَوْمٍ يُوقِنُونَ

Dakle, aktuelni problem i zamjena Objave razumom nije posljedica naučnog napretka, već riječ je o slijedenju prethodnika. Sličnost načina na koji pristupaju moderni materijalisti s načinom kako su to prethodnici činili objašnjena je kroz prigovor *Brahmi*, na koji je merhum Hadže Nasiruddin Tusi, r. a., dao odgovor u knjizi *Tadžridul-aqaid*. Njegov odgovor nije jedini, već bilo je i drugih koji su učinili isto. Na osnovu takvog prigovora razum je nezavisan činilac, koji stoji nasuprot vjere, a svojim uputama čovjeka čini nepotrebitim za vjerskom uputom.

Objašnjenje prigovora

Brahme kažu da ono što nam vjera nudi ulazi u jednu od dvije moguće opcije:

- ili se slaže sa razumom,
- ili je u suprotnosti s njim.

Ukoliko se slaže sa razumom, to znači da neku određenu pojavu i sam razum može shvatiti. Dakle, nema potrebe ponavljati te stvari religijskim pravom, tj. šerijatom. Drugim riječima, ovdje se radi o stje-

⁵⁰ Al-Baqara: 118.

canju već stečenog, a razum jasno daje do znanja da je takvo šta nemoguće. Oni zaključuju da razum svojim prisustvom u društvu, društvo čini neovisnim od religije, jer on sam objašnjava ono što je dužnost religije i Objave da objasne.

Ukoliko su pak ovi zakoni u suprotnosti s razumom, to bi onda značilo da su neracionalni, neispravni i u isti mah neprihvatljivi. Kako bi, u tom slučaju, bilo moguće da razumnici ljudi prihvate nešto što njihov razum odbija prihvati. Bilo koju od ovih dviju mogućnosti da prihvativimo, na kraju zaključujemo da je društvo neovisno o vjerskom i duhovnom materijalu, a treći put ili mogućnost ne postoji. Također, nadovezivajući se na prethodni stav kažu: Ukoliko bi htjeli i popustiti, posljedica ove sumnje značila bi, u najmanju ruku, da ljudsko društvo u svojoj materijalnoj dimenziji života – sa stanovišta racionalnog razumjevanja istog – nema potrebe za Objavom i nebeskim kanunom. Ovaj stav ima tradiciju dugu više od sedam stoljeća, s obzirom na to da je Hadže Tusi još u svoje vrijeme dao odgovor na spomenuti stav.

Odgovor:

U prethodnim polemikama dali smo do znanja da Zbilje i koncepti koji se nude razumu nemaju dualnu podjelu, tj. na ono što se slaže sa razumom i na ono što se protivi razumu, već postoji i treća vrsta činjenica koje su iznad razuma i uzvišenije su od razine razumskih shvatanja. U neposrednoj blizini naših bića, čak i u našim bićima, postoje zbilje i činjenice o čijem postojanju svjedoči naš razum, koji upravo iskazuje nemoć i neposjedovanje informacija kada je u pitanju njihovo razumjevanje. Pitanje ljubavi jasno je prisutno u čovjekovom biću, i razum je bez imalo sumnje prihvata, međutim nemoćan je precizno objasniti istu tu ljubav. Dakle, prvi prigovor kojim se činjenice ograničavaju na dvije kategorije, tj. na one što se slažu sa razumom i one koje mu se protive, jeste netačan, iz prostog razloga jer postoje i činjenice koje razum ne može pojmiti.

Objašnjavanjem položaja i uloge razuma kod čovjeka i mesta Objave u stvorenome, kao i objašnjenjem kakvoće uzajamne veze razuma i Objave i njihovih recipročnih usluga, veoma lahko može biti dokazana neutemeljenost i nesigurnost spomenutih dokaza. U kratkim crtama ukazat ćemo na te veze:

Sekularizam

- a) Vjera i nebeski nauk su istiniti.

Kada je riječ o spomenutom principu, on je detaljno i temeljito dokazan i objašnjen u teološkim i filozofskim raspravama. Objašnjenje za to pitanje treba potražiti u akadskim izvorima, a mi da se ne bismo udaljili od teme nećemo se sada baviti njime.

- b) Nužnost Božijeg postojanja, nužnost postojanja Objave i neophodnost proživljenja spadaju u red razumnih nužnosti.

Razum je ozbiljno prihvatio postojanje Božije. On je Stvoritelj svjetova. Čovjeka je, između ostalog, stvorio ali ne uzalud, već sa određenim ciljem do kojega treba stići. Za stizanje do toga cilja postaje jasna neophodnost proživljenja.

- c) Čovjek ima svoje obaveze.

Ukoliko je biće stvoreno sa određenom svrhom, u tom slučaju mora se kretati u skladu sa zakonom da bi moglo stići do cilja. Biće se mora kretati u skladu sa zakonom što znači da ima svoje obaveze i propise, i samo ukoliko ih se bude pridržavao, moći će stići do cilja. Ukoliko ih pak napusti to će biti povodom izostajanja i udaljavanja od cilja. Postavlja se pitanje da li čovjek može oslanjanjem na razum i njegovu moć stići do svoga cilja, tj. do vječne sreće? Odgovor je na postavljeno pitanje negativan. Zašto?

Opažaji razuma, vezani za vjerska pitanja univerzalnog su karaktera. To znači da razum ne može shvatiti precizne i partikularne detalje. Naprimjer, razum shvata da je obavezno zahvaliti Onome što daje blagodati. Dakle, mora se zahvaliti Bogu. Ali, na koji način, to već ne može shvatiti. Kvalitet je zahvale razumu nejasan. Također, razum ne može sam shvatiti zakone i pravila namaza, posta i hadždža.

Razum u općim crtama shvata da je zlo loše, a pravda dobra. Međutim, ne shvata koja njegova djela za sobom povlače zlo, a koja pravdu u odnosu na druge ljude. Razum shvata da je nasilje loše, međutim, na shvata da je zabranjena kamata ustvari jedan od primjera nasilja i zla prema drugima. Usljed toga razum ne može shvatiti niti precizno analizirati veliki dio svojih obaveza prema Bogu, pa čak ni prema sebi kao čovjeku i prema društvu kojem pripada. Nakon ovoga kratkog uvoda posvetit ćemo pažnju recipročnom odnosu i vezi između razuma i Objave, da bi nam postalo jasno o kakvoj vezi je riječ i kakvu ulogu ima svaki od spomenutih činilaca.

ODNOS OBJAVE I RAZUMA

Kur'an filozofiju stvaranja cjelokupne kreacije sažima u spoznaji i upoznavanju postojećeg, kao i u spoznaji Onoga koji je postojeće stvorio.

Allah je sedam nebesa i isto toliko zemalja stvorio; Njegovo naređenje na sve se njih odnosi, da bi znali.⁵¹

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِنْهُنَّ يَتَرَزَّلُ الْأَمْرُ بِيَّهُنَّ
لَتَعْلَمُوا

Cilj uspostavljanja institucije poslanstva sažima u poučavanju i odgoju, što se može zaključiti iz sljedećih ajeta u Kur'anu: *Al-Baqara*: 129. i 151., *Ali-Imran*: 164. i *Džum'a*: 2. U vezi sa suštinom sruštanja i objavlјivanja Kur'ana, za osnovni razlog spominje se razmišljanje:

Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o rijećima njezinim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili.⁵²

كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكُمْ بَلَىٰٓ وَلَيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ

Razlog Poslanikovog putovanja (*mi'radža*) sagledan je u spoznaji.

Hvaljen neka je Onaj koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki, čiju smo okolinu

---

⁵¹ At-Tallaq: 12.

⁵² Sad: 29.

*blagoslovili kako bismo mu neka znamenja Naša pokazali. -
On, uisitinu, sve čuje i sve vidi.⁵³*

**سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَنَّا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَنْصَارِ
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِتُرِيهَ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**

Zatim, na drugom mjestu, u osamnaestom ajetu sure *An-Nadžm* kaže se da su Poslaniku data obećanja u vezi sa djelima:

*Vidio je najveličanstvenija znamenja svoga Gospodara.*⁵⁴

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى

Uostalom, islamski poziv počinje znanjem i čitanjem.

Jedan vid spoznaje jeste posmatranje (*mušahede*) na koje se ukažalo u suri *An-Nadžm*. Drugi način spoznaje jeste čitanje (*kiraet*), koje se spominje u suri *Alaq*. Sljedeći spoznajni metod jeste putem čula o kojem se govori u događaju vezanom za Habila i Kabilia.

*Allah onda posla jednog gavrana da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga. "Teško meni!" - povika on - "zar i ja ne mogu, kao ovaj gavran, da zakopam mrtvo tijelo brata svoga!"*⁵⁵

**فَعَنَتِ اللَّهُ عَرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِتُرِيهُ كُنْفَ بُوَارِي سَوْءَةً أَخِيهِ قَالَ يَا
وَيَئَاتَا أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْنَاهُ اعْرَابٍ فَلَوْا رِي سَوْءَةً أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ
النَّادِيمِينَ**

U suri *Muhammed* nerazmišljanje je označeno kao razlog zbog kojeg su blokirane spoznajne moći i obustavljen rad čula raspoznavanja:

---

⁵³ *Al-Isra: 1.*

⁵⁴ U tom kontekstu postoje dva veoma vrijedna hadisa imama Alija, a. s., i imama Musa-bin-Džafera, a. s. Imam Ali, a. s., kaže: "Dovoljno je časti znanju činjenica da oni koji ga nemaju sebi ga prisvajaju i veoma im je drago kada im se znanje pripše, i dovoljno je prijekora neznanju činjenica da ga mrzi onaj što se kod njega nalazi," a imam Musa-bin-Džafer, a. s., kaže: "Uzvišeni Gospodar slao je vjerovjesnike ljudima da bi ih na taj način upoznao sa Sobom, a oni koji se najbolje odazovu ovom pitanju, imaju najbolju spoznaju."

⁵⁵ *Al-Maida: 31.*

Zašto oni ne razmisle o Kur'anu, ili su im na srcima katanci!⁵⁶

أَفَلَا يَتَبَرَّوْنَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَفْقَالُهَا

Sredstva spoznaje

Kur'an časni spoznaju, koja je predstavljena kao filozofija čovjekova stvaranja, objašnjava kroz dva cjelevita načina koja se međusobno upotpunjaju i nadovezuju, a riječ je o:

- A) objavi i poslanstvu,
- B) razumu i fitretu.

Svaki od spomenutih velikih puteva ima svoje jasne smjerove, te posebna sredstva i moći na raspolažanju. Upravo putem razuma i fitreta čovjek pred sobom pronalazi veliki broj spoznajnih načina. O takvim se činjenicama treba detaljno govoriti u epistemologiji.

Također i sam wahj (objava), razmatra veliki broj načina za stizanje do spoznaje. Uzvišeni Gospodar, Učitelj svega spomenutog i Stvoritelj postojećeg, u Kur'anu kaže: *I pouči Adema imenima svim*. On je, dakle, čovjeku dao moć da može spoznati sve zbilje i imena. Nekada pak čovjeku daje znanje o pisanju, pa kaže: *I pouči pisanju*, nekada čovjeka dariva znanjem o govoru, pa kaže:

I pouči ga govoru, a nekada u cijelosti kaže: *I naučili ga znanju od Nas*.⁵⁷

وَعَلِمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Nekada se i vrsta znanja objašnjava:

I naučili smo ga da izrađuje pancire za vas da vas štite u borbi s neprijateljem.⁵⁸

بِإِسْكُمْ وَعَلِمْنَاهُ صنْعَةَ لَبُوِّينَ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مَنْ

Nekada pak kaže da je čovjeku data velika snaga pa, između ostalog, i moć upravljanja vjetrovima:

⁵⁶ Muhammed: 24.

⁵⁷ Al-Kahf: 65.

⁵⁸ Al-Anbiya: 80.

Sekularizam

*A Sulejmanu vjetar jaki poslušnim učinismo - po zapovijedi njegovo je puhao.*⁵⁹

Dobri ljudi potčinjavaju svojoj volji bića koja ponekad ovladaju ljudima i oduzmu im moć volje. Naprimjer, upravljaju i koriste se šejtanima, kao što je Sulejman, a. s., imao šejtane koji su mu vadili bisere iz mora i druge poslove obavljali.

*Oni su mu izrađivali što god je htio; hramove i spomenike, i zdjele kao čatrnce, i kotlove nepokretne.*⁶⁰

يَعْمَلُونَ لِهِ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجَفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ
رَّاسِيَاتٍ

U svakom slučaju, Objava jestе jedan od puteva stizanja čovjeka do savršenstva, spoznaje i sreće.

Razum je sljedeći način za spoznaju zbilja koje vladaju Ovim svijetom. U skladu s rečenim, čovjek ima na raspolaganju dva puta i dva metoda pomoću kojih može ostvariti spoznaju, stići do svoga savršenstva i osigurati sebi sreću. Jedan od spomenutih puteva jestе Objava i poslanstvo, a drugi je razum i fitret. Ova se dva puta nikada ne protivuriće, već na međusobnoj su usluzi i potpomažu jedan drugoga. Ipak, širina poslanstva i Objave do te mjere je velika da je nemoguće usporediti ga sa skučenošću razuma, zbog toga što razum ne može spoznati cijelu kreaciju i sve puteve stizanja ka sreći. U pomoć mu pristiže Objava i sasvim je prirodno da je širina pogleda koju Objava nudi čovjeku puno veća od onoga što mu može ponuditi sopstveni razum.

Usluge koje objava čini razumu

Objava ima dvije veoma važne obaveze u odnosu prema razumu, kojima mu u isti mah i pomaže.

- a) potvrđivanje razuma i
- b) jačanje i ukazivanje na put potpunosti.

---

⁵⁹ Al-Anbija: 81.

⁶⁰ Sebe': 13.

Objava prihvata razum i plodove njegovih aktivnosti, te potvrđuje da je on jedna od moći koju je čovjeku darovao sistem stvaranja. Moguće je da površan čitalac ovu potvrdu na početku shvati na pogrešan način, te se upita pod dojmom iste: ukoliko razum shvata pojave i ukoliko to shvatanje može potkrijepiti dokazima kakvu potrebu u tom slučaju čovjek ima za Objavom? Upravo zbog toga treba istaći činjenicu da je ova potvrda veoma važna za razum, što na svom mjestu treba biti objašnjeno.

Ukoliko čovjek poznaje stavove tradicionalista (*ehli hadis*) u vezi sa formalnim značenjem hadisa, kao i stavove teologa i jednog broja naučnika senzualista iz vremena naučnog razvoja u vezi sa razumom, tada će shvatiti koliku je uslugu Objava učinila razumu time što ga je potvrdila i imenovala ga kao jednog od Božijih dokaza, koji je postavljen u čovjeka i služi mu za stjecanje sreće. Ovo je također veoma bitno i za prigovor koji su Brahme učinile u vezi sa razumom i Objavom, gdje im se daje čvrst odgovor.

Što se tiče odgajanja razuma Objavom, znamo da je Uzvišeni Bog čovjeku dao ovu moć na raspolaganje u cilju shvatanja, razdvajanja Istine od zablude i Puta od provalije. Međutim, okvir shvatanja takve perceptivne snage, tj. razuma, ograničen je, posebno ukoliko se ispriječe unutarnje i vanjske prepreke na čovjekovom putu. U tom slučaju on biva spriječen od tačnog i suštinskog shvatanja. Ali, s obzirom na činjenicu da je u pitanju perceptivna moć, koja ima sposobnost razlučivanja, kada je Objava povede svojim ispravnim smjerom i ukaže joj na odnose između Boga i čovjeka, čovjekovih djela i njegove budućnosti, između materijalnog promjenjivog i prolaznog svijeta sa apstraktnim svijetom, koji je stabilan i vječan, u tom slučaju razum veoma lahko to i shvata, jer ono što mu je predstavljeno, nudi mu se na temelju racionalnih dokaza. Usljed toga, Kur'an govori o sljedećem: Kada se ljudi, koji su cijelo vrijeme bili lišeni sreće, a koji su obitavali u zagrljaju nesreće, budu pitali zašto su postali njeni druzi, lišeni svih savršenosti, u odgovoru će reći: *A da smo slušali ili razmišljali ne bi bili od džehenemlja.*

Usluge razuma objavi

Razum također, u ulozi nebeskog bića koje vodi i upućuje zemaljskog čovjeka ka svijetu gajba i osvjeđenja, čini veliku uslugu Objavi, a samim tim stoji na usluzi čovječnosti. Kratkim presjekom, ove usluge ogledaju se u sljedećem:

1. Razum je sagovornik Objave.

Ukoliko razum ne bi imao ulogu domaćina Objave, na zemlji ne bi bilo mesta za njeno spuštanje. Jedino je razum, među svim zemaljskim stvorenjima, taj koji je zadužen za vezu između neba, svijeta Objave i poslanstva sa stanovnicima zemlje. Upravo sa stanovišta Objave prvi, osnovni i temeljni uvjet za obaveznost (*taklif*) jeste da mukellef, tj. obveznik, bude razuman.

2. Potvrda Objave na Zemlji

Svojim dolaskom među ljude i dostavljanjem Objave, Božiji vjerovjesnici bivaju suočeni sa veoma žestokim reakcijama. Zbog toga, da bi dokazali svoje tvrdnje, koriste djela koja nisu uobičajena, već su nadnaravna i ne dešavaju se u normalnim okolnostima. Kada već učine mu'džizu (nadnaravno djelo), tada razum potvrđuje ispravnost poslaničkih izjava. Drugim riječima, razum pravi logičnu vezu između poslaničkih mu'džiza i ispravnosti njihovih tvrdnji. Na taj način uspjeva zadovoljiti čovjeka i ukazati mu na vezu koja dolazi od Boga i koju nije moguće negirati. Na toj osnovi ljudi izražavaju dobrodošlicu vjerovjesnicima kao uputiteljima čovječanstva i razuma.

3. Potvrda čovjekove potrebe za Objavom

Još jedna veoma vrijedna usluga koju razum čini objavi jeste argumentirano dokazivanje da čovjek ima potrebu za Objavom i prisustvom ljudi od Boga odabranih i upućenih u tajne stvorenog. Usljed toga razum proglašava neophodnost vjerovjesničkog prisustva. Svojim moćnim argumentima razum dokazuje sljedeću činjenicu: Ukoliko Objava i poslanstvo ne bi imali svoje mjesto među ljudima, čovjek ne bi nikada vidio lice sreće i savršenstva. Zbog toga što ne poznaje cilj, a ni put koji vodi ka njemu i u svemu tome ne zna koja mu je popudbina potrebna na toj stazi, Božiji vjerovjesnici, obavjes-

tima koje im je Allah, dž. š., dao na raspolaganje, ukazuju čovjeku i na put i na cilj i na popudbinu.

4. Potvrda propisa Objave

Da bi čovjek mogao donositi zaključke u vezi sa šerijatskim propisima, nakon prekida direktne veze između Neba i Zemlje ima potrebu za Knjigom i tradicijom vjerovjesnika. Razum, na osnovu naredbe koja je došla Objavom zauzima mjesto pored Knjige i sunneta i na taj način dolazi do šerijatskih propisa stavljajući ih čovjeku na raspolaganje. Usljed toga, razum je pored Objave od temeljnih stubova potvrđivanja zakona Objave za čovjeka. Upravo na temelju te činjenice rečeno je u hadisu: "Razum je ono čime se robuje Milostivom i čime se stiču Dženneti."⁶¹ Dakle, tjera čovjeka na pokoravanje Gospodaru Milostivom, a i uz pomoć neprocjenjivo važnih uputa, pomaže u stjecanju Dženneta.

Prigorov:

Ukoliko je razum stvarno moćan, kao što ga vi predstavljate i ukoliko može poravnati put Objavi, zašto onda nije sposoban čovjeku pokazati put sreće i zašto nije dovoljan za usmjeravanje misli, uvjerenja, morala i ponašanja, već ima potrebu za nečijom pomoći?

Odgovor:

Na putu nezavisnosti razuma u ulozi čovjekovog upućivača postoji i previše ozbiljnih prepreka i prijetnji čije prisustvo čini razum nemoćnim da čovjeka sigurno dovede do željenog cilja. Upravo zbog toga ima potrebu za Objavom koja će ga podržati i pomoći mu da u okrilju istine koje mu nudi bude dobar čovjekov vodič. Ukratko ćemo ukazati na neke od postojećih prepreka koje stoje na putu razuma:

Razum je profiter

Čovjek je na temelju svog fitreta biće koje voli profit, a bježi od štete. Usljed toga, ukoliko čovjekova suština na svom putu ne osjeti prisustvo ozbiljne prepreke i prijetnje pokušat će sve objasniti i analizirati u svoju ličnu korist, ili će se, u najmanju ruku, suzdržati pred-

---

⁶¹ *Usule Kafi*, I tom.

Sekularizam

stavljanja činjenica u njihovom realnom obliku. Dakle, bice čija je suština utemeljena na ličnom interesu i potčinjavanju drugih bića – bića koja pripadaju istoj vrsti kojoj i on pripada – ne može bez zakonskih regulativa i prepreka uzeti u obzir prava drugih ljudi.

Ograničena prodornost razuma

Već smo objasnili da ono s čime se razum susreće i što mu se nudi od postojećih zbilja može biti podjeljeno na tri vrste:

1. razumne činjenice,
2. nerazumne stvari i
3. iznad razumne zbilje.

Dakle, razum se susreće sa činjenicama koje su normalne i koje on proglašava sasvim razumnim. Drugi put nailazi na nešto što je za njega neprihvatljivo ili neracionalno, kao što je nemogućnost združivanja dvije oprečne stvari na istom mjestu u isto vrijeme, ili nemogućnost dijeljenja neparnog broja na dva jednakaka cijelovita broja, ili pak nemogućnost smještanja većeg tijela u nešto što je puno manje i drugi slični primjeri koje razum odbija i proglašava nerazumnim. Također se zna i za postojanje zbilja koje razum nije u mogućnosti razumjeti ili pak analizirati, ali i pored toga ne odbacuje njihovo postojanje.

Dakle, na osnovu ograničenih moći razuma i širine koju zauzima kreacija, čovjek, da bi razumio ono što je izvan njegovog trenutnog doseg, a čije razumjevanje igra veliku ulogu u njegovoj konačnoj sreći, ima potrebu za prisustvom nečega što je moćnije od njega kako bi mu to nešto ukazalo i razjasnilo sve nejasnoće čijim razjašnjavanjem dolazi do njegovog cvjetanja i upute čovjeka. To nešto nije ništa drugo osim Objava Božija.

Unutarnje ljudske prepreke

Prepreke koje se nalaze u samom čovjeku, a koje smetaju sagledavanju Istine onakvom kakva jeste, imaju svoje različite podjele. Ne

dozvoljavaju da razum postigne uspjeh u poimanju Zbilje, a ukoliko pak uspije shvatiti, ne dozvoljavaju mu da putuje u njenom smjeru. Pošto je broj ovih prepreka veliki, mi ćemo ukazati samo na one značajnije:

1. pogodno polje smutnje i vršenja niskih radnji,

Pa joj put dobra i put zla shvatljivim učinio,⁶²

فَلِلَّهِمَّهَا فُجُورَهَا وَنَقْوَاهَا

2. volja za otklanjanjem svih prepreka u cilju ostvarenja nefsan-skih želja,

Ali, čovjek hoće dok je živ da grijesи.⁶³

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

3. volja za vječnim ovosvjestkim životom, što je u ozbiljnoj opreci sa zakonima Božijim.

Međutim prohtjelo mu se vječno boraviti na zemlji.⁶⁴

وَلَكِنَّهُ أَخْدَى إِلَى الْأَرْضِ

4. to je u suprotnosti sa zakonima Božijim i onim što nam se u Kur'anu izričito daje do znanja: *Mi smo među vama smrt odredili.*⁶⁵

قَدْرُنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ حَنْ

5. slijedeњe nefsanskih strasti,

A jesli video onoga koji je strast svoju za boga svoga uzeo?⁶⁶

أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهًا هَوَاءً

6. padanje u neosnovane mržnje i naklonosti što uzrokuje gubitak moći razumnog poimanja. U tom kontekstu, u hadisu imama Alija, a. s., čitamo: "Ljubav prema nečemu oslijepi i ogluhne."

---

⁶² Aš-Šams: 8.

⁶³ Qiyameh: 5.

⁶⁴ Al-Earaf: 176.

⁶⁵ Waqee: 60.

⁶⁶ Džasije: 23.

7. padanje pod utjecaj formalnih moći i težnja za komforom: *I izide on pred narod svoj u svom sjaju.*

Ah, da je i nama ono što je dato Karunu!” govorili su oni koji su čeznuli za životom na ovom svijetu, - “on je, uistinu, presrećan.”⁶⁷

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمٍ فِي زِيَّتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا أَيُّنَا مِثْنَا
مَا أَوْتَيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

Prepreke koje smo nabrojali, a koje su samo dio onoga što stoji čovjeku na putu, izviru iz njegove nutrine, crpeći energiju iz tri stvari:

- Čovjekovo nepoznavanje zbilja u kreaciji. Vjerovjesnici su dolazili da bi neznanje nadomjestili znanjem.
- Čovjekov strah od velikih sila. Poruka vjerovjesnika bila je da u čovjeku postoji snaga volje.
- Strasti i obožavanje nefsanskih prohtjeva. Poruka vjerovjesnika jeste obožavati Gospodara svjetova Allaha, dž. š.

Vanjske prepreke razuma

- Šejtan i sve snage podređene njemu. U vezi sa tom činjenicom postoji veoma veliki broj ajeta koje nemamo sada namjeru citirati, ali spomenut ćemo nekoliko na koje se možete obratiti. To su: *Al-Hidžr*: 39; *Al-Earaf*: 16. i 30; *Al-Isra*: 64. do 66; *Al-En'am*: 112. i 121; *Aš-Šuara*: 221. i 222.
- Ljudi koji se poput šejtana služe raznim spletkama, kao što je negiranje principa povezanosti čovjekove s Bogom:

“*Nijednom čovjeku Allah nije ništa objavio!*”⁶⁸

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ

, služe se i zloupotrebom i uzburkavanjem nacionalnih i inih osjećaja u ljudima:

⁶⁷ *Qasas*: 79.

⁶⁸ *Al-En'am*: 91.

Zar da povjerujemo dvojici ljudi koji su isti kao i mi, a narod njihov je roble naše?"⁶⁹

فَقَالُوا أَلْوَمُنْ لِبَشَرَيْنِ مِثْلُنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ

Zloupotreba osjećaja:

Iako se budeste pokoravali čovjeku kao što ste vi, sigurno ćete biti izgubljeni.⁷⁰

وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّمَا لَخَاسِرُونَ

Nametanje podučenosti:

Mi dobro znamo da oni govore: "Poučava ga jedan čovjek!"⁷¹

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعْلِمُهُ بَشَرٌ

Optužba da poslanici žele moći. "Ovo je samo čovjek kao i vi, samo hoće da je od vas ugledniji."⁷²

مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّلَ عَلَيْكُمْ

Mješanje pojmoveva:

"On je čovjek kao i vi; jede ono što i vi jedete, i pije ono što i vi pijete."⁷³

مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَسْرُبُ مِمَّا تَسْرُبُونَ

Optužba za nazadnjaštvo:

"Mi smatramo da si ti doista neznačica."⁷⁴

إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ

Optužba za planirano zavođenje:

"Vi ste ljudi kao i mi; hoćete da nas odvratite od onih kojima su se preci naši klanjali."⁷⁵

⁶⁹ Mu'minun: 47.

⁷⁰ Mu'minun: 34.

⁷¹ An-Nahl: 103.

⁷² Mu'minun: 24.

⁷³ Mu'minun: 33.

⁷⁴ Al-E'raf: 66.

⁷⁵ Al-Hijr: 14.

مُسَمَّى قَالُوا إِنَّنِي إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ثُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُونَ
آبَاؤُنَا

Dakle, postoji veliki broj prepreka na putu razuma i svana i iznutra, i to razuma koji je ograničen i profiterski naklonjen, tako da mu kako to imam Ali, a. s., kaže, ne preostaje ništa drugo doli potčinjanje strastima i slijedeće šejtana: "Koliko li je samo razuma potčinjenih pod vodstvom strasti."

Saobrazno rečenom, između razuma i objave s jedne i vjere i nauke s druge strane, ne postoji ni najmanje oprečnosti ili sukoba. Drugo, oba, tj. i razum i objava potpomažu jedno drugog. Treće, razum sam priznaje svoju ograničenost. Četvrto, razum je jasno proglašio neophodnost prisustva Božijih vjerovjesnika. Peto, nije moguće samo snagom razuma boriti se protiv svih prepreka, koje mu stoje na putu.

Ukratko

1. Između Objave i razuma, tj. vjere i nauke, postoji jedna vrsta direktnе povezanosti.
2. Cilj Objave i razuma sagledan je u istoj stvari, tj. u vođenju čovjeka do savršenstva i stvarne sreće.
3. Filozofija stvaranja, slanja vjerovjesnika, odlaska Poslanika, s. a. v. a., na *Miradž* prate jedan te isti cilj koji je sadržan u čovjekovoj spoznaji.
4. Islamski poziv počinje znanjem i čitanjem.
5. Objava i poslanstvo, a također i razum i fitret jesu spoznajna sredstva vjere, što nam ukazuje na činjenicu kako je nemoguće da razum i poslanstvo budu u međusobnom konfliktu, već, kako je i naglašeno, riječ je o dvama vjerskim spoznajnim sredstvima.
6. Učitelj svih poslanika i ewlija, kao i svih ljudi, jeste Allah, dž. š. On je Vlasnik i Upravitelj kreacije i On je čovjeku dao dva

---

⁷⁵ Ibrahim: 10.

sredstva na raspolaganje, tj. Objavu i razum, kako bi mogao shvatiti filozofiju svoga postojanja.

7. Uzvišeni Gospodar jedanput čovjeku daje moć učenja *imena svih* kojima je poučio Adema, a. s., nekada mu daje sredstvo u ruku da može pisati *i pouči ga Peru*, nekada ga pak uči kako da niže glasove i da ih izgovara pravilno *i pouči ga govoru*, a nekada mu daje i određene stvaralačke moći kao što je Sulejmanu, a. s., dao vjetar na raspolaganje, zatim je naučio čovjeka kako da pravi oružje i oruđe za odbranu i zaštitu od neprijatelja.
8. Čovjek ima moć da sve što postoji, i od mrtve prirode i od živih bića, stavi sebi na uslugu i upravljanje i koristiti se time za ostvarenje životnih koristi kao i na putu stizanja do sreće.
9. Usluge koje objava čini razumu jesu sljedeće:
  - a) potvrda zakona na čijim principima funkcionira razum;
  - b) razvijanje i odgajanje razuma.
10. Usluge koje razum čini Objavi:
  - a) razum je sagovornik Objave, a ako ga nebi bilo, Objava se ne bi imala kome obratiti;
  - b) razum je taj koji potvrđuje istinitost Objave;
  - c) u nekim slučajevima razum potvrđuje propise Objave;
  - d) razum potvrđuje potrebu čovjeka za Objavom.
11. Prepreke koje stoje razumu na putu čovjekove upute jesu sljedeće:
  - a) profiterstvo razuma;
  - b) ograničenost prodornosti i upućivačke svjetlosti razuma;
  - c) pogodnost za lutanje i grijšeњe;
  - d) volja za uklanjanjem svega što se nađe na putu zadovoljenja nefsanskih prohtjeva;

Sekularizam

- e) želja za vječnim dunjalučkim životom, što se ozbiljno kosi sa Božijim zakonom;
- f) slijedenje nefsanskih strasti što uzrokuje porobljavanjem razuma;
- g) porobljavanje razuma neosnovanim mržnjama i naklonostima kao i blokiranje perceptivnih moći zbog istog razloga;
- h) padanje pod utjecaj formalnih sila bez obzira da li to bila politička, privredna, kulturna ili vojna sila;
- i) podložnost šejtanskim varkama i padanje u njegove zamke;
- j) podložnost varkama šejtana u ljudskom obliku koji se služe raznim metodama da bi ostvarili svoje namjere, kao što je zloupotreba vjerskih, rasnih ili nacionalnih osjećanja. Nekada se to dešava putem buđenja emocija, koje se pokreću protiv razuma i zbilje, a nekada pak, tako što se namjerno pomiješaju stvari, nekada proglašavanjem vjere glavnim krivcem za nazadak, a nekada bacanjem ljage na vjernike tako što se proglaše onima koji ruše javni red i mir i koji se bore za svoje lične interese.

Postoji veliki broj drugih prepreka koje stoje razumu i vjeri na putu. Kur'an u vezi sa spletkarenjem neprijatelja ukazuje na veoma zabrinjavajući detalj u kojem ističe da im je planiranje do te mjere precizno i pažljivo da bi moglo brdo s mjesta pomjeriti, međutim, ukoliko budete bogobojazni, Allah Uzvišeni će vam pomoći. Ovo je veoma važno obraćanje vjernicima u kojem im se poručuje da ne uzimaju olahko svoje neprijatelje, već da ih ozbiljno imaju u vidu, a s druge strane im se daje nada kako ne bi imali straha od istog tog neprijatelja, jer vjernici treba da se oslone na svoga Gospodara.

I nastanili ste se bili u kućama onih koji su se prema sebi ogriješili, a bilo vam je poznato kako smo s njima postupali, i primjere smo vam navodili.” I oni lukavstva svoja pletu, a Allah

zna za lukavstva njihova, mada su im lukavstva takva da mogu brda pokrenuti.⁷⁶

وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلُوا بِهِمْ
وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرُوهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُوهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُوهُمْ
لِتَرْوَلَ مِنْهُ الْجِهَالُ

Da su muslimani uzeli u obzir poruku ovih ajeta, sigurno je da danas ne bi bili u položaju u kojem se nalaze, niti bi, s druge strane, moć neprijatelja Islama bila kolika je danas. Međutim, kako reče jedan učenjak: "Nemuslimani su napustili svoje vjere i doživjeli su progres i napredak, a muslimani su također napustili svoju vjeru i doživjeli nazadak." Desilo se to iz razloga što Islam poziva na progres, rad, učenje i poučavanje, postizanje moći i svega što pomaže čovjeku da uspije na oba svijeta.

12. Razum na usluzi čovječnosti

Sa islamskog stanovišta razum je na usluzi čovječnosti, što se razumije upravo iz već citiranog hadisa imama Sadika, a. s.: "Razum je ono čime se ibadeti Milostivom i čime se stiču Dženneti." Na osnovu spomenutog hadisa može se zaključiti da se čovjek, koji ne bude činio ibadet svome Gospodaru i koji se ne bude htio pomiriti s činjenicom da je Njegov rob, ne koristi svojim razumom. Zbog toga što jedan čovjek može biti u jednoj od dvije skupine – ili je među onima koji prihvataju Istinu, ili je među onima koji prihvataju zabludu. Nije moguće da čovjek, sa stanovišta svjetonazora gledano, bude u nekoj trećoj skupini. Da li je i jedan razuman čovjek spreman da prilikom sukoba zablude sa Istom odabere zabludu? I da li i jedan čovjek, koji ima razuma prednost daje vječnoj patnji prilikom izabiranja između vječne sreće, tj. Dženneta i vječne nesreće, tj. Džehennema?

13. Između Objave i razuma ne postoji neslaganje

Ukoliko bi neko umislio da između razuma i Objave postoji konflikt i neslaganje, to bi bio najbolji pokazatelj da nije dobro shvatio šta je to razum, ili možda nije dobro razumio Islam, treće mogućnosti, koja bi ga opravdala ne postoji, osim da je on takav jer ima zle lične ili političke namjere i svjesno to čini slijedeći svoje strasti.

---

⁷⁶ Ibrahim: 45. i 46.

HUMANIZAM (ANTROPOCENTRIZAM)

Sljedeće načelo sekularista jeste antropocentrizam. U toku povijesti čovječanstva uvijek je bilo onih koji su istrajavali na zamjeni Objave i vjere, onih koji su svoju sreću i savršenstvo vidjeli u svijetu bez vjere. Nekada bi govorili kako je zamjena za vjeru razum i nauka, a drugi put su proturali slobodu na prijesto. Jedno vrijeme zalašalo se da osnov čovjekovog života bude mišljenje većine, da bi zatim profit i bogatstvo bilo predstavljeno najvrijednijim temeljem čovjekovog života. Na red je stigla moć i upravljanje kao temeljni oslonac, da bi ga promjenom životnih uvjeta zamjenio napredak i društveni progres.

Ovdje se nameće veoma ozbiljno pitanje, čiji odgovor bi mogao riješiti nedoumice u vezi sa većim dijelom spomenutih zamjena. Prije nego li ga postavimo, iznijet ćemo jednu veoma jasnu ali često zapostavljenu činjenicu.

Pravila razgovaranja

U brojnim ajetima Kur'an časni objašnjava ljudima pravila razgovaranja i način stizanja do svojih prava, kao što objašnjava i način na koji se mogu postići uvjeti za poželjan oblik razgovora. Ukoliko se ne obrati pažnja na te uvjete, bit će doveden u pitanje temelj razgovora koji, kao takav, iz sebe neće iznjedriti učinke koji slijede kao rezultati traganja i borbe za Istinom. Spomenuti uvjeti su sljedeći:

- A) Znanje i upućenost;

Čovjek za kojeg je važna samo Istina mora posjedovati znanje i biti dobro obavješten, kao što se mora držati na odstojanju od emocija. Ono što u trenutku razgovora izlaže mora biti u skladu sa naučnim zakonima.

B) Čuvati se preduhitrenog presuđivanja

Riječ je o veoma važnom pravilu za one koji svojim razgovorom žele stići do Istine. Prije nego li se čuje objašnjenje sagovornika, ne treba davati ocjene i donositi sud o nečemu. Čovjek koji traga za Istinom mora suditi na temeljima Istine, a ne bi trebao prvo donositi presudu da bi zatim tragao za odgovarajućim dokazom koji bi potvrdio njegov sud.

C) Razumjeti stav sagovornika;

Uvjet kojeg Kur'an časni jasno daje do znanja kada je u pitanju kultura ponašanja prilikom razgovora ili naučne rasprave, jeste i to da čovjek zna i razumije ono o čemu sagovornik govori. Iz prostog razloga što, ukoliko ne bi znali ono o čemu s nekim razgovaramo ili raspravljamo, shodno principima zdrave logike, ne bismo imali pravo o tom pitanju negativno se izjasniti, a kamoli prihvati ga. Zahvaljujući tome moramo dobro razumjeti ono o čemu razgovaramo.

D) Sigurnost;

Sljedeći potreban uvjet jeste postojanje sigurnosti prilikom rasprave i razgovora. Ukoliko bi atmosfera bila nezdrava ili ako bi morali biti oprezni uslijed opravdanog straha zbog moguće opasnosti koja prijeti u slučaju iznošenja određenih činjenica, takva situacija bi bila nezdrava i nepovoljna za prisustvo istinoljubivosti i borbe za istinu. Zbog toga Kur'an časni izričito daje do znanja da, prilikom razgovora, svi trebaju imati osjećaj sigurnosti jer samo s tim osjećajem mogu reći ono što stvarno misle.

E) Mjerilo procjene;

U svakoj raspravi mora postojati mjerilo na osnovu kojeg bi postale jasne granice vrijednosti i bezvrijednosti. To mjerilo treba biti prihvaćeno od obje strane učesnice u raspravi, na temelju kojeg se može napraviti razlika ispravnih i logičnih stavova od onih koji nisu takvi.

Da bi nam pobrojana pravila i uvjeti postali bliži i prihvatljiviji, citirat ćemo nekoliko ajeta u kojima se govori upravo o ovoj temi.

Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštiti da bi saslušao Allahove riječi, a potom ga otpremi na mjesto pouzdano za njega. To zato što oni pripadaju narodu koji ne zna.⁷⁷

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَلْبِغْهُ
مَأْمَنَةً ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ

Veličina ovog ajeta ili, tačnije rečeno onoga što se u njemu traži, postat će nam jasna kada uzmemu u obzir činjenicu da mnogobožac spomenut u ajetu pripada skupini idolopoklonika koji su prekršili ugovor koji su sklopili s Poslanikom, s. a. v. a., i u ratnim su odnosima s muslimanima. Allah, dž. š., je svome Poslaniku dozvolio proljevanje njihove krvi na svakom mjestu gdje god da ih sretnu, s obzirom na kršenje dogovora o miru i međusobnom nenapadanju. Zbog toga što ljudi koji krše zakone i međusobne dogovore dovode u opasnost živote svih ljudi, predstavljajući na taj način ozbiljnu prijetnju miru i slobodi. Međutim, Kur'an kaže sljedeće: Ukoliko bi neko od tih agresora i prijestupnika i kršioca zakona o ljudskim pravima izrazio želju za razgovor, daj mu priliku i obezbjedi mu sigurnost! Čak da i ne prihvati tvoje riječi, nemate ga pravo ubiti! Već otpratite ga do sigurnog teritorija, tj. vratite ga njegovoј skupini. A ukoliko i dalje ostane sa svojima, tada je isti kao i oni i možete ratovati protiv njega.

Zato obraduj robeve Moje koji Kur'an slušaju i slijede ono najljepše u njemu; njima je Allah na pravi put ukazao i oni su pametni.⁷⁸

فَبَشِّرْ عِبَادَ الدِّينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ
وَأُولَئِكَ هُمُ أُولَوَ الْأَلْبَابِ

U ovom časnom ajetu navedena su tri osnovna principa razgovora i rasprave: Prvi jeste slušanje sagovornikovih riječi radi razumjevanja onoga šta se govori. Drugi jeste imati mjerilo procjene, i u skladu sa trećim principom potrebno je izabrati najbolju mogućnost koja je

⁷⁷ Et-Tewba: 6.

⁷⁸ Az-Zumar: 18.

predložena, tj. rečena. Da bi, ukoliko se postupi u skladu sa ovim uputama, slijedio rezultat koji je naveden na kraju citiranog ajeta. Prvo, takvim postupkom stupamo među one koji imaju uputu Božiju i podršku ustrojstva kreacije, drugo, nalazit ćemo se među onima koji posjeduju razum. Ovakav postupak pokazatelj je da se razgovor ili rasprava ne radi površno, već pitanje je potrebno suštinski posmatrati.

Ima ljudi koji se o Allahu prepiru bez ikakva znanja i bez ikakve upute i bez Knjige svetilje.⁷⁹

كتابٌ مُنِيرٌ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا

Upućenost se može stići na jedan od triju načina. Ukoliko čovjek ne bi imao jedan od ova tri sredstva, to bi značilo da je neuk i neu-pućen.

- a) Znanje. Riječ je o perceptivnoj moći koja ima jedan broj vanjskih perceptora, tj. osjetila i jedan broj unutarnjih kao što su razum, intuicija i imaginacija.
- b) Moralna savjest i fitret. Čovjek ima još jednu vrstu perceptivne moći koja se naziva praktični razum ili moralna savjest ili pak fitret, koji može shvatiti zbilje iznad onih koje razum ili vanjska čula mogu pojmiti.
- c) Objava. Jedno od najmoćnijih sredstava spoznaje za čovjeka kada su u pitanju činjenice od esencijalne važnosti poput početka i završetka postojećeg, unutarnjeg i vanjskog, te razumjevanja same kreacije jeste Objava. Kur'an kori ljudе zato što raspravlјaju o Bogu i zbiljama i u vezi sa tim stvarima daju lična mišljenja, a u rukama nemaju ni racionalnih argumenata, ni upute potekle od moralne savjesti, niti poznaju Objavu Božiju. Na osnovu čega oni daju mišljenja? Zar to što pričaju nisu ustvari neutemeljene i nelogične riječi? Zar nije riječ o prepostavakama koje ni jedan zdravi fitret ne može prihvati?

Sada, nakon relativno dugog objašnjenja počinjemo sa temom postavljajući sljedeće pitanje:

---

⁷⁹ Al-Hadždž: 8.

Da li su ljudi koji pokušavaju pronaći zamjenu za vjeru i Objavu taj izbor učinili svjesno? Da li su ispoštovali uvjete rasprave i razgovora? Ili su pak, bez uzimanja u obzir potrebnih uvjeta, i bez prisustva sagovornika, samovoljno donijeli sud? Drugim riječima, sami su se žalili, sami su bili svjedoci i sami donijeli presudu koja nije utemeljena na principima razuma.

Odgovor

Kur'an časni na spomenuto pitanje daje općenit odgovor. Razlog zbog kojeg postupaju na ovaj način vidi u dvama faktorima, dajući do znanja da ako bi čovjek svjesno napustio ovakav vid ponašanja, nikada ne bi sudio na takav način, niti bi iznosio takve stavove. Spomenuti faktori jesu osjećaj nepotrebnosti i obožavanje strasti.

Kada čovjek osjeti da mu je nešto nepotrebno, trudi se predstaviti ga nevažnim. Osim toga, želi ga prikazati nečim što se protivi vrijednostima. Riječ je o dokazanom i isprobanoj iskustvu, koje ima brojne primjere u ljudskim prohtjevima bilo porodičnog, bilo individualnog ili društvenog života. Kur'an časni to potvrđuje kada je u pitanju negiranje Istine: *Zaista čovjek se uzobijesti kada se neovisnim osjeti.* U takvom stanju čovjek je spreman pogaziti sve uvjete i pravila, što se dobro vidi kada su u pitanju pravila razgovaranja.

Kada je riječ o obožavanju strasti, jasno je da čovjek, kao biće čiji život se temelji na obavještenosti i izboru, uvijek ima birati između dvije ili više mogućnosti, uvijek je, dakle, na raskrsnici odluke – izabrati strasti ili Boga. U takvim prilikama jedna skupina kaže: *i ne obožavamo osim Gospodara*, i samo Njegove zakone slijedimo, krećući se pravim putem što upravo predstavlja primjer robovanja Allahu, dž. š., i nepokoravanja ni jednoj drugoj moći ili faktoru. Oni su takvi zato što stvarnu vrijednost vide samo u Ištini i ništa drugo nije vrijedno da bi za to mogli prodati svoj život. Druga skupina na istoj raskrsnici kada treba odabratи smjer kretanja obavezno bira sljedeći moto: *Za boga svoga strasti svoje* – kojima čini sedždu i čija naredjenja izvršava. Tada, nakon prvog izbora dolazi do novog konflikta, iz dubine savjesti postavlja se sljedeće pitanje: A šta s Bogom? Kako odgovoriti za počinjene grijeha, prijestupe, zla i kako ih opravdati? Da bi se spasio ovoga unutarnjeg glasa kojeg diže njegova savjest kaže: *Mi imamo samo dunjalučki život gdje se rađamo i umiremo, a*

vrijeme je to koje nas uništava. Dakle nema mjesta nekakvom odgovaranju, nema habera od bilo kakvog suđenja, zato ne treba ni da se žalostimo, ni da se zbog te lažne zabrinutosti ustežemo od užitaka, nasilja i ostalih ljepota. Međutim, Kur'an časni u sljedećem ajetu kaže:

*A oni o tome baš ništa ne znaju.*⁸⁰

أَئُمُّ بِنَالِكَ مِنْ عِلْمٍ وَمَا

Skloni su pričati o onome što ne znaju i za takvo šta nemaju nikavoga argumenta. Ono što ih tjera da to čine jeste želja za slobodom i želja da ne osjete pred sobom nikakve prepreke. Čak i kada su u pitanju protesti lične moralne savjesti.

*Ali, čovjek hoće dok je živ da griješi pa pita: "Kada će Smak svijeta biti?"*⁸¹

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيُفْجُرَ أَمَامَهُ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Čovjek, prije nego li pomisli na prednost slobode nad vjerom, znanja nad Objavom i napretka nad poslanstvom, misli na ličnu slobodu. On ne želi da ga bilo šta sputava kako bi mogao uživati u životinjskim strastima i živjeti razuzdanim životom. Budući da vjeru na tom putu vidi preprekom i kočnicom koja mu stalno govori kako je potrebno poštovanje ustrojstva stvorenog, nužno je slijediti razum i Objavu, činjenje zla i kršenje tuđih prava je kriminal, haram je praviti smutnju u umetu, mora se poštovati čast drugih ljudi, nije u skladu sa ljudskim principima i Božijim zakonima ulaziti unutar granica drugih ljudi i porobljavati ih, prekršitelj treba biti kažnen itd. Zahvaljujući tome osjeća da je najbolje rješenje u osnovi negirati vjeru.

Najbolji argument koji potvrđuje kur'anske riječi jeste brzi razvoj antropocentrizma, tj. humanizma u doba renesanse i obrazovanja racionalizma i sekularizma. Veoma je jasno da je glavni cilj teoretičara sekularizma postaviti svoje želje za mjerilo i temelj svega drugog.

---

⁸⁰ Al-Džasijeh: 24.

⁸¹ Al-Qijameh: 5. i 6.

Historijat nastanka humanizma

Razvoj humanopoklonizma najviše se primjećuje u doba renesanse. Teško je pronaći ogrank načiji je razvoj bio tako jak i brz kao što je razvoj humanizma u renesansi. Datum zametanja humanizma vraća nas pretkraj trinaestog stoljeća na jug Italije. U početku, riječ je bila o jednom književnom pokretu, da bi nakon kratkog vremena dobio politički izgled i ton uvjerenja a kao takav se iz Italije proširio u ostale evropske države. Pažljiv pregled ove ideologije zahtjeva dosta vremena, međutim, spomenut ćemo kratak opis koji je učinio jedan od teoretičara kako bi nam do određene granice postale jasne važnije koordinate ovoga termina. On za humanizam navodi sljedeće određenje: "Filozofija koja određuje vrijednost i položaj čovjeka na taj način što ga stavlja na mjesto mjerila i parametra svih stvari, drugim riječima tema joj je čovjekova suština, granice i priroda." Dakle, u skladu sa sekularističkim svjetonazorom čovjek je mjera svih stvari. Ovo pitanje treba posmatrati sa dvaju aspekata i na taj način otpratiti ovu filozofiju do njene rake:

- a) ekstremna aktivnost humanizma, i
- b) ekstremna pasivnost humanizma.

Humanizam nije uspio održati se na liniji srednjeg puta i na principu čovječnosti, već kretao se iz krajnosti u krajnost. Da bi nam postale jasne obje strane, iznosimo potrebna objašnjenja.

Ekstremna indiferentnost humanizma

Humanizam za temelj i postavku svoje ideologije uzima čovjekove prohtjeve, naklonosti i prirodne težnje.

Šta je to čovjekova prirodna naklonost?

Svaki čovjek u svom biću osjeća prisustvo dvije vrste prohtjeva. Svakoj od njih pridaje pažnju i poštovanje. Jedna vrsta jesu prirodni prohtjevi kao što je nagon za uzimanjem hrane, za spavanjem, udovoljavanjem strastima, te u slučaju potrebe, uklanjanjem konkurenčije sa svoga puta. Dakle, voli dobru hranu, dobro sklonište radi odmaranja, dobro prevozno sredstvo radi putovanja i provoda, dobrog

sudruga radi društva i što više snage i moći radi ratovanja. Druga vrsta prohtjeva jeste želja za saznanjima i upoznavanjem svijeta, naklonost prema epistemologiji, savršenstvu, istinoljubivosti, ljubav prema tim stvarima je prirodna i svaki čovjek osjeća u sebi njihovo prisustvo bez imalo sumnje. Većina filozofa i mislilaca, i starog i novog doba, nisu uopće sumnjali u postojanje ovih naklonosti i iznosili su veliki broj dokaza u cilju potkrepljenja njihovog postojanja. S druge strane, drugu vrstu prohtjeva proglašili su boljom i vrijednijom od prve vrste, tj. prirodnih potreba. Pojedinci, između kojih i S'adi Širazi u principu prirodne potrebe i naklonosti smatra za uvod i pripremu za stizanje do savršenstava i stvarnih ljudskih potreba. U tom kontekstu kaže da je uzimanje hrane radi života, a nije život radi uzimanja hrane. Moramo jesti da bismo živjeli i da bismo u životu stigli do idealja i savršenstava. Većina učenjaka previđanje ovih savršenstava i čovječanskih potreba smatra rezultatom izumiranja čovjekovog autoriteta i vrsne razlike koja ga čini boljim od životinja. Saobrazno ovome, humanizam je ustvari uvreda čovječnosti i njegovo ponižavanje.

Humanizam slijedi animalnosti

Humanizam je čovjeka, uputivši ga na slijedeće životinjskih prirodnih sklonosti i potreba, te dajući im prioritet i smisao čovjekovog života, spustio sa trona čovječnosti na polje animalnosti.

Mewlana kaže da čovjek postaje čovjek tek kada se spasi svojih ruku i životinjskih nagona u sebi. Sve dok je u zamki sna, gurmanstva i putenosti, nije razumio čovječnost. Nalazi se u jami, a misli da je na obronku.

Vjerovatno je većini ljudi teško da se pomiri sa činjenicom da još na Ovom materijalnom svijetu postoje dvije vrste ljudi. Jednu vrstu predstavlja čovjek koji je priklješten u jami, a nije svjestan toga, misli da je širina svijeta upravo ono što mu se u ovoj tami punoj blata i zagađenosti nudi.

U čemu je vrijednost čovjeka?

Sekularizam

Ukoliko bismo željeli odrediti vrijednost čovjeku, jedini standard na osnovu kojeg bi takvo određivanje bilo moguće jeste znanje i obavještenost o zbiljama egzistencije. Druga pak vrsta ljudi na Ovome svijetu jesu oni ljudi koji imaju znanje o svom početku i koncu, i ne samo to, oni imaju znanje o Svijetu od korice do korice. Čovjek koji boravi u tami neznanja nije čovjek.

Mewlana u vezi s tim govori kako je čovjekova duša izatkana od znanja i spoznaje na osnovu čega je, što se više zna, duša veća. Zatim Mewlana pravi usporedbu između životinje, čovjeka i meleka pa kaže sljedeće: Ukoliko nam život više vrijedi od životinjskog, to je zbog znanja. A činjenica da melek više vrijedi od ljudi jeste zbog toga što sa životinjom nema nikakve sličnosti. Tvrđnja da oni koji srce imaju vrijede više od meleka objašnjena je sljedećim ajetom: *i pouči Adema imenima svim*. Zatim nastavlja da nije bilo te prednosti ne bi bilo smisla da se meleki poklone pred čovjekom, jer nema logike da se onaj što je bolji pokloni lošijem od sebe, to se ne slaže ni sa pravdom ni sa mudrošću Božijom. Ukoliko čovjek obogati i ojača svoju dušu znanjem o zbiljama postojećeg i na taj način sebe učini savršenijim, kreacija će mu se pokloniti. Dakle, mjerilo čovjeka nije njegova vanskrska forma, već čovjek je čovjek ukoliko dušu ima.

Crtež na duvaru poput čovjeka je,

pogledaj u lice kao da živo je.

To lice svjetlo dušu nema znaj,

idi, potraži rijetki dragulj taj!

Čovjek koji je prevaren i zarobljen u stupicu prirode lišen je velikog broja zbilja, on kao takav, izgubljen, ne zna niti poznaće čak ni svoje osnovne zbilje. A zbilje se mogu shvatiti samo odbacivanjem koprena prašnjavih ovozemaljskih želja i strasti životinjskih.

Kur'anski opis čovjeka

Ljudi koji su se prepustili prohtjevima i životinjskim porivima jesu poput životinja koje lutaju, čak i gori su od njih kaže Kur'an časni, zbog toga što je životinja stvorena da bude životinja, ona drugačija ne

može biti, to je njen oblik egzistencije, međutim, čovjek je odabrao svojevoljno da ne koristi perceptivnu moć:

Oni srca (razum, intuiciju) imaju - a njima ne shvataju, oni oči imaju - a njima ne vide, oni uši imaju - a njima ne čuju; oni su kao stoka, čak i gori - oni su zaista nemarni.⁸²

○ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يُفْقِهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبَصِّرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامُ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

Na drugom mjestu u vezi sa ljudima koji slijede ideju humanizma i životinjske nagone u sebi kaže se da su izgubili identitet i stvarnost. Koja kazna je veća od mogućnosti da čovjek bude umno poremećen, te da mu djela budu neuračuniva, a da sam ne shvata kakav je u stvarnosti i da ne shvata da su mu djela loša. Kur'an časni takve ljude smatra razumnim, tj. onima koji su u isto vrijeme i poremećeni i razumni, pored očiju slijepi, a pored moći da shvataju maloumni.

A jesli vidio onoga koji je za boga svoga strast svoju uzeo, onoga koga je Allah u lutnju ostavio u stanju znanja, i sluh njegov i srce njegovo zapečatio, a pred oči njegove koprenu stavio? Ko će ga, ako neće Allah, uputiti? Zašto se ne urazumite?⁸³

أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهًا هَوَاهُ وَأَضَلَّ اللَّهَ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا لَا تَذَكَّرُونَ

Nema veće kazne od svjesnog izabiranja neznanja – da čovjek može vidjeti, ali da to ne želi, da može čuti ali da neće.

Ekstremna neumjerenost u humanizmu

Ovaj aspekt krajnosti u humanizmu podrazumjeva se u činjenici da je za mjerilo svega postavljen čovjek i njegovi prohtjevi. Mjerilo istine jeste čovjekova apsolutna želja. Sve što čovjek želi to i vrijedi, sve što mu se dopada, to je i lijepo. Međutim, treba dobro ispitati ovakav odnos prema stvarnosti, treba ispitati da li čovjekove želje

---

⁸² Al-Earaf: 179.

⁸³ Al-Džasijeh: 23.

odgovaraju realnosti, ili je pak naša bezdušnost miljama daleko od nje.

Da li nam je dostupna vanjska realnost?

Ukoliko bi čovjek poštano sagledao realnost svoga postojanja, shvatio bi da većina priča i ideja nisu ništa više doli fatamorgane i stranačke parole koje se skladaju radi stizanja do posebnih ciljeva i interesa i da uopće nisu utemeljene na intelektu, a kao takve nemaju nikakvog vanjskog realnog traga i učinka.

Čovjek je potrebito biće

Kada bi se čovjek pogledao u ogledalu realiteta, shvatio bi da je biće koje je ograničeno potrebom. Ukoliko želi ostati živ ima potrebu za hranom, vazduhom, vodom, snom, skloništem. Ukoliko se želi njima koristiti ima potrebu za naporom, djelovanjem, radom. Za sve što dobivamo moramo se zauzvrat odreći jednog dijela sebe, tj. svoje energije, bilo mentalne bilo fizičke. Upravo ova davanja zauzvrat, htjeli mi to ili ne, troše našu životnu energiju što nas iz trenutka u trenutak, i iz dana u dan, približava našem kraju, koji se dešava nastupom smrti, kada od naših tijela ne ostaje ni traga ni glasa.

Dakle, čovjek je zavisno biće. Ako zavisi da bi opstalo, onda mora zavisiti i da bi nastalo. Svako biće koje zavisi ima potrebu za osloncem. Kada iz tog ugla posmatramo i ostala stvorena, vidimo da su i ona zavisna kao i čovjek. Dolazimo do zaključka da je cijela kreacija zavisna i da ima potrebu za osloncem. Filozofski i racionalni dokazi i demonstracije ukazuju da oslonac mora biti biće koje ne zavisi i koje nema potrebe, koje je iznad vremena, mjesta i svih ostalih ograničenja, koje je iznad nebesa i zemlje – riječ je o Onome Koji je sve stvorio.

Postavlja se pitanje kako je moguće da biće koje je stvoreno, potrebito i nemoćno bude mjerilom svega postojećeg? Da li se zbilja kreacije mjenja pod utjecajem teorija, ideja, proklamacija i parola? Kako može biće, koje ni manje od jednog trenutka ne može a da se ne oslanja na nešto, tvrditi da je temelj svega postojećeg, postojećeg

kome ne zna ni početka ni kraja, osim putem Objave i poslanstva koje svjesno nijeće?

Saobrazno rečenom “autokefalnost čovjeka” i “mjerilo sveg postojećeg” koje su utemeljene na ideji humanizma nikako se ne slažu sa činjenicom kontingenčnosti ljudskog bića, koji i da bi nastao i da bi opstao ima potrebu i ovisi o nečemu.

Šta znači antropocentrizam?

U vezi s ovim pitanjem postoji veliki broj mišljenja i stavova. Neke od njih ćemo ukratko iznijeti, da bi ih zatim podvrgli kritici.

- a) negiranje obaveze;

Jedno od sagledavanja ove ideje ukazuje na činjenicu da čovjek, kao savremeno biće, u vremenu civiliziranosti ne želi prihvatići teret obaveze, već želi biti slobodan i nezavistan. Posljedica slobode i nezavisnosti znači nemati obaveza ni prema kome, pa čak ako bi onaj koji obavezuje bio i sami Bog. Čovjek želi napraviti igru riječi pa umjesto da kaže: “Čovjek je obvezan da bude rob.”, voli reći sljedeće: “Čovjek ima pravo biti rob.” To bi značilo da su vjerski propisi i Božiji zakoni u suprotnosti sa čovjekovom slobodnom misli. Današnji čovjek je doživio razvoj, što znači da je prošlo vrijeme obaveze. Upravo zato nije obvezan, već ima pravo biti rob. Pravo na osnovu kojeg je slobodan, ukoliko želi, može i robovati Bogu ali i ne mora. Slobodan je privatiti ili ne prihvatići dužnost.

Važna napomena!

Prije nego li počnemo s kritikom ovakvog shvatanja stvarnosti i čovjekove zbilje, potrebno je da ukažemo odakle je došla ova misao. Lahko je uočiti da kada je riječ o ovakvom pogledu na svijet da je on utemeljen na miješanju pojmove, tj. na greški. Pojam rob Božiji i Gospodar prokomentarisani je s istim značenjem roba i gospodara koje se koristi u društvenim konvencionalnim odnosima. Očito je da se radi o potpuno pogrešnom objašnjenju. Kada govorimo o robovlasništvu među ljudima, rob je sredstvo koje nema volje, kome su sve koristi

uskraćene, a njegov gospodar je apsolutni posjednik i njega i onoga što on privređuje. Značenje robovanja Gospodaru Bogu upotpunosti je suprotno. Dakle, sve koristi i rezultate dobiva rob uz dodatna davanja Gospodareva. *Primjer onih što na Allahovu putu dijele svoje imetke je poput primjera zrna iz kojeg nikne sedam klasova, a na svakom klasu po stotinu zrna, a Bog će uvećati kome hoće.* Prva razlika je u pitanju koristi i zarade koja u društvu pripada gospodaru, a u odnosu čovjek - Bog, rob biva opskrbljen i dobiva dodatak. Druga razlika je u robovlasičkom odnosu. Gospodar ima potrebu za robovim radom, međutim, u robovanju Bogu priča je drugačija – rob je taj koji ima potrebu za Gospodarem. Bog je neovisan, apsolutno moćan.

*O ljudi, vi ste siromasi, vi trebate Allaha, a Allah je nezavistan i hvale dostojan.*⁸⁴

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْعَنِيُّ الْحَمِيدُ

Treća razlika govori o stvarnosti robovlasištva. Rob je ovdje, dakle u ljudskoj dimenziji sputan, dok je u robovanju Bogu, upravo na principu postizanja slobode od svake vrste ljudske sputanosti i robovanja, rob Božiji. Filozofija poslanstva sadržana je u slobodi čovjeka.

*Koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali oslobođiti.*⁸⁵

الْخَبَائِثُ وَيَضْعُ عَنْهُمْ إِصْرَ هُمْ وَالْأَغْلَانُ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ

Dakle, poslanici su došli da ljudi oslobole stega i lanaca koje su sami skovali i u kojima su sputani, a nisu došli da bi ih porobili.

Četvrta razlika je u tome što se u robovlasištu rob lišava društvenih počasti, slobode, prava glasa i ostalih društvenih privilegija. Nema pravo prisustvovati sastancima, nema pravo glasa i izjašnjavanja. Na njega gledaju sa podozrenjem. Međutim, kao rob Božiji, čovjek ima dozvolu za ulazak i izlazak, na njega se s poštovanjem gleda, njemu se kaže:

⁸⁴ Al-Fatir: 15.

⁸⁵ Al-Earaf: 157.

O dušo smirena, uđi kod Gospodara svoga zadovoljna a i On s tobom zadovoljan, uđi među Moje robeve, uđi u Moj Džennet.

Zato što je apsolutno moćan i neovistan, Bog u Džennetu daje mjesta odbačenim i zaboravljenim i stavlja ih na mjesta svojih izabranika i miljenika.

Imam Sadik, a. s., kaže sljedeće:

“Užitak prisustva pred Bogom i užitak razgovora s Bogom čini da svi bolovi i sve teškoće budu zaboravljene.”

Zbog toga Sejjid Bin-Tavus slavi prvi dan punoljetnosti kada počinje biti obavezan vršiti vjerske propise, časteći ljude zbog toga što je dostigao stepen kada može biti sagovornik Bogu i što se može odazvati pozivu *O vi koji vjerujete*.⁸⁶ Dakle, ne treba riječ *taklif*, tj. obavezu shvatiti kao teškoću, kako je shvaćena u svakodnevici, i nakon toga reći kako je čovjek uznapredovao i neće više povijati leđa pod obavezama. To bi bilo isto kao kada bi neko rekao: “Pošto je čovjek uznapredovao, studenti neće više prihvati teškoću istraživanja, dosta je bilo obaveze.” Zar istraživanja nisu jedna vrsta obaveze? Zar odlasci u laboratorije i istraživačke centre nisu popraćeni zamornim i dugotrajnim radom? Treba dakle na temelju takve logike obustaviti i naučne radove jer, iscrpljujući su!

Kritički osvrt

Ukoliko bi ova dva pojma “pravo” i “obaveza” ispitali, postalo bi jasno da ne ide svako pravo u korist čovjeka niti ga dovodi do savršenstva. Kao i da nije svaka obaveza štetna i ne sprječava čovjeka od postizanja savršenstva. Nema sumnje da je Stvoritelj čovjeku na raspolaganje dao moć pomoći koje može birati, na osnovu čega možemo zaključiti da je biranje pravo svakog čovjeka. Da li se

---

⁸⁶ Imam Homeini, r. a., je uz blagodati krvi šehida i uz svoju iskrenost i čistu namjeru ustanovio u školama proslavu povodom stupanja pod zakon taklifa, tj. obaveze. Što je postalo vjerskim i kulturnim običajem u Iranu. Svake godine organizira se svečanost na kojoj obavljajući namaz u džematu sastavljenom od podmlatka, mlađi mukellefi ulaze u novi period svojih života. Djeca su ovu proslavu objeručke prihvatile.

Sekularizam

može reći ako čovjek pod plaštom ovoga prava odluči učiniti kriminal, pa ubije nekoga, da je to ubistvo u korist njegove ličnosti i sticanja do savršenstva. Nemojte se začuditi, ali Nietzsche na to pitanje daje pozitivan odgovor, bez obzira što je pred kraj svoga života zbog ovoga potvrđnog odgovora dospio u težak položaj na kojeg se ogorčeno tužio. Da li na temelju prava da izabere, kada popije otrov i uništi svoj život, čovjek spomenuto “pravo” upotrebljava u svoju korist?

Da li je odlazak u laboratorije i prihvatanje “dužnosti” istraživanja, što podrazumijeva napor i iscrpljujući rad, bezvrijedno i u smjeru čovjekovog nazatka? Da li su noćni odlasci u cilju pružanja pomoći nemoćnim, što spada u čovjekove moralne obaveze, usmjereni protiv ličnosti i protiv čovjekovog prospqreriteta?

Iz svega rečenog može se zaključiti sljedeće: Niti je svako pravo popraćeno napretkom, niti svaka obaveza znači nazadak.

Treće poglavlje

PREGLED SEKULARISTIČKIH ARGUMENATA

Na temelju naučnog pravila svaka ideja da bi bila dokazana mora biti argumentirana. Na taj način osim što nudi razlog da bude prihvaćena, vrši i organizirano širenje svoje misli. Prirodno da ni ideja sekularizma nije izuzet iz ovoga pravila.

Za spomenutu ideju ponuđen je veliki broj argumenata, koji su, bez obzira na privlačan izgled, lišeni zadovoljavajuće čvrstine. Ne-kada bi argument bio ponuđen na takav način da je ustvari riječ o pu-kom ponavljanju ili je pak sami izvor argumenata neprihvatljiv i spo-ran zato što nema u sebi oficijelnog racionalnog elementa.

Argumenti koje sekularisti nude mogu biti podjeljeni na dvije grupe:

a) Ono što predstavlja skicu i osnovne crte ideje sekularizma, i ustvari nije riječ o argumentu. U svakom slučaju i to je veoma korisno radi upoznavanja sa idejnom linijom, koju osnivači sekularizma prate, što je veoma bitno za upoznavanje sa sekularizmom za one koji ga nikako ili dovoljno ne poznaju.

b) Argumenti koji manje-više imaju boju dokaza. Što neka ideja ima jače argumente, lakše je postaviti se prema njoj, zbog toga što je logičke argumente veoma lahko potvrditi ili odbiti. U ovom drugom dijelu pokušalo se dati pažnje čak i sumnjama, koje su promakle kovačima argumenata i da se na sve ponudi zadovoljavajući odgovor, zato što je cilj rasvjjetljavanje Istine, a ne uvjeravanje sagovornika. Dešava se da u iznijetom prigovoru ili sumnji, koje pojedinci iznose,

svjesno ili nesvjesno, hotimično ili nehotično, bez obzira što je nekada riječ o muslimanima koji i namaz obavljaju i prihvataju islamske šarte, tj. principe, nakon pažljivog posmatranja i analize, bude uočena neophodnost stizanja do rezultata koji nisu ništa drugo doli potvrda sekularističke ideje. Usljed toga neophodno je obratiti veliku pažnju samo na misli i ono čime one rezultiraju, a ne na ličnosti i vlasnike tih misli. Činjenica da je mislilac musliman ili skeptik nije razlog da određena sumnja ili prigovor ne bude razmotrena i podvrgнутa kritici, upravo u sekularističkim aktima. Kao što razmatranje tih ideja na ovako rigorozan način ne znači da obavezno pripadaju sekularistima.

Stavovi sekularističkih skupina

Ljudi koji vjeruju u nepomirljivost i u trajni sukob između vjere i dunjaluka, kao i u suprotnost između vjerskog nauka i slobode misli, prilikom preciziranja svojih stavova i deklarisanja usmjerjenja koja slijede dijele se na veliki broj grupacija. Jedni, kada su u pitanju lična vjerovanja spadaju među vjernike – oni čak i prilikom argumentiranja koriste vjerske činjenice, drugi pak ovom pitanju pristupaju od počekta nevjernički. Bez obzira što raznolikost utječe na zrelost ili nestabilnost iznijetih stavova, kao i na različitost rezultata do kojih se stiže prilikom svođenja računa, ipak se u jednoj tački svi slažu. Naime, svi su jednoglasni u presudi da vjeri nema mjesta na društvenoj, političkoj ili državnoj sceni. Svi se slažu u stavu kako vjera ne treba da se miješa u državna pitanja i kako ne bi smjela davati mišljenja u vezi sa ovosvjetskim društvenim pitanjima. Ukoliko ovu zajedničku tačku ostavimo po strani, možemo reći da skoro i ne postoji stav ili mišljenje po kojem se svi slažu.

Četiri sekularističke skupine

Zagovornici odvajanja vjere od politike i države, dijele se na četiri skupine od kojih ćemo svaku posebno predstaviti u kratkim crtama.

Prva skupina

Oni u vezi sa vjerom kažu da je bezvrijedna i ništavna. Vjerska naučavanja za njih imaju vrijednost koliko je imaju i bajke. Na temelju toga kažu sljedeće:

- a) vjera se ne treba pojavljivati na društvenoj sceni,
- b) vjera nema pravo mješati se u politiku,
- c) vjerska su poučavanja izmješana sa društvenim pitanjima i sastavljeni su poput dokaza od ispravnih i neispravnih činjenica, što dovodi do neispravnih zaključaka.

Druga skupina

U vezi sa vjerom i vjerskim naučavanjem kažu:

- a) vjera je u osnovi istinita i čovjek treba biti vjernik,
- b) područje vjere ograničeno je i nije široko,
- c) područje vjere tiče se individualnih pitanja u vezi sa moralnim vrlinama i kvalitetima duše,
- d) Upravljanje državom, ekonomija, menadžment i planiranje jesu segmenti koji nisu zastupljeni vjerskim programima.

Prema mišljenju spomenute skupine vjera je lični odnos sa Bogom svakog pojedinca, a poslanici su dolazili da urede Onaj svijet a ljudi i sami mogu obavljati poslove Ovoga svijeta, jer znaju šta će na njemu raditi.

Treća skupina

Riječ je o ljudima koji vjeruju, muslimani su, ali u vezi s vjerom kažu sljedeće:

- a) vjera je istinita i treba vjerovati,
- b) područje vjere šireg je opsega od lično individualnih pitanja,
- c) vjera ima pravo mješati se u društvena pitanja, upravljanje države i sl.,
- d) uvjet aktivnog prisustva vjere u društvu jeste da na čelu ljudi bude bezgrješan čovjek.

Spomenuta skupina vjeruje da kada je bezgriješan čovjek kao što je poslanik Muhammed, s. a. v. a., na čelu muslimana, u tom slučaju vjera ima pravo zalaziti u sve pore ljudskog života, međutim, obični ljudi bez obzira koliko dobri i čestiti bili, nemaju pravo u ime vjere mješati se u državna pitanja jer Bog nije dao dozvolu za takvo šta.

Četvrta skupina

Ova skupina u suštini priznaje vjeru, međutim, zagovara sljedeće mišljenje:

- a) vjera je nešto sveto, nešto što pripada Bogu,
- b) prisustvo vjere na dunjalučkoj sceni umanjuje i šteti njenoj svetosti,
- c) zaprljanost vjere biva uzrokom da ljudi postanu sumnjičavi u odnosu na nju,
- d) zaprljanja u vjeri u suprotnosti su sa svrhom zbog koje je Bog slao poslanike i Knjige.

Zaključak, koji se može izvesti iz spomenutih stavki, sljedeći je: Dunjaluk prepustite dunjalučarima, a Ahiret vjernicima! Miješanje vjere u dunjaluk jedino može dovesti do gubitka Božijih vrijednosti, a kada se to desi, dolazi do sukoba između poziva zaprljane i izmaterijalizirane vjere i onoga čemu u skladu sa svojim programom poziva, tj. čistoti ljudskoj.

Kritika iznesenih stavova

Prije nego li počnemo s kritikom navedenih stavova napominjemo da je neznanje čovjeka uvijek vodilo u jednu od dvije krajnosti, ili bi od njega pravilo opsjenara i varalicu, ili pak indiferentnog apatičnog čovjeka. U ovom kontekstu Ali, a. s., kaže: "Neznalica uvijek ide iz krajnosti u krajnost, ili pregoni ili napušta." Kada je u pitanju vjera, ni ona nije ostala imuna od ljudskog neznanja koje je htjelo dati sud u vezi sa njom, pa jedni u tom kontekstu kažu da je vjera nebeska stvar. Ukoliko se posveti zemaljskim poslovima – isprljat će se i izgubit će svetost, zato je treba čuvati kao cvijet u svojoj duši, tu je sakriti i svaki pojedinac će u tami noći imati prilike da se s njom druži kako bi je sačuvao od nepoželjnih pogleda. Druga skupina kaže da vjera nije

Sekularizam

nebeska, niti zemaljska, već izmisliše je ljudi kao što bajku izmišljaju. Ukoliko uđe u društvo, zagadit će ga, a to treba obavezno sprječiti. Ovakva mišljenja i pogled na realnost jeste najbolji dokaz čovjekove potrebe za Objavom i uputom Božijom.

Odgovor prvoj skupini

Istomišljenici ove skupine nisu postojali u vrijeme kada je renesansa tek nastajala, zbog toga što u to vrijeme nije bilo riječi o tome da je vjera izmišljena, čak i oni što su se zalagali za odvajanje vjere od društva bili su brižni zbog vjere, međutim, malo po malo, pojavile su se glasine o suprostavljanju vjere državi što je vjeru u osnovi dovelo u pitanje.

1. Kritika mora biti promišljena i mudra.

Kada pojedinci, poput Nietzschea, izjave: "Bog je umro!", ili poput Marxa: "Vjera je opijum za narod!" – moraju za svoje tvrdnje iznijeti utemeljene dokaze, ponuditi logičan sud. Kur'an časni u vezi sa ovakvim izjavama kaže:

A oni o tome baš ništa ne znaju, oni samo nagadaju.⁸⁷

وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظْنُونَ

2. Sumnja u jedan primjer ne znači općenito negiranje.

Ukoliko pretpostavimo da su u jednoj od nebeskih vjera, koje izviru iz Objave, u jednom od primjera nekog zakona, pravila ili naredbe našli nešto sumnjivo, razum presuđuje da prvo pogledaju da li taj primjer, koji je sumnjiv, dolazi upravo sa Neba, ili je pak podmetnut rukom zlonamjernih ljudi. Kur'an obiluje primjerima o takvim slučajevima, u kojima ukazuje da su učeni ljudi, kako bi ostvarili određene koristi, mijenjali Božije ajete i zakone, na što Kur'an između ostalog ukazuje u sljedećem ajetu:

A neki među njima su Allahove riječi slušali pa su ih, pošto su ih shvatili, svjesno izvrnuli.⁸⁸

---

⁸⁷ Al-Džasijeh: 24.

⁸⁸ Al-Beqara: 75.

لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوا
وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Razlog zbog kojeg jedna skupina vjeru smatra izmišljenom – uko-liko pređemo preko lovaca u mutnom, koji su političkim spletkarenjima širili ovu vrstu ideja – pronađen je samo u jednom primjeru iz “vjerskog” života, i to pogrešnom primjeru. Načinili su fatalnu grešku uvezši u obzir ponašanje pojedinaca prema vjeri izhitreno donijevši sud, koji ni u kom slučaju nije naučan. Svaki razuman čovjek zna da ozbiljna i naučna analiza bilo koje ideologije zahtjeva da se kao prvo ispitanju osnovni izvori iz kojih je nastala, da bi se tek nakon temeljitoog upoznavanja sa postulatima te ideologije pristupilo poštenoj kritici na temeljima dokaza.

Objašnjenje šehida Mutaharija

Allame Mutahari u knjizi *Razlozi naklonjenosti materijalizmu* nudi veliki broj podataka iz autentičnih izvora objašnjavajući kako je na zapadu vjera doživjela krivotvorene i kako je u tome značajnu ulogu odigralo nezrelo filozofsko razmišljanje. Također naglašava kakva je bila uloga crkve u pesimističkom stavu i omraženosti koju ljudi imaju prema njoj, što je vremenom preraslo u negiranja Boga i vjere. Kao primjer navodimo jedan odjeljak iz kazivanja Will Duranta u knjizi *Historija civilizacije*: “Kazneni organi crkve imali su protiv heretika svoje posebne metode ispitivanja. Prije nego bi u gradovima osnovali svoje urede u crkvama bi na misama govorili vjernicima da trebaju izdati sve krivojerce i nevjernike. Bodrili su ih u izdaji svojih komšija, prijatelja i rođaka koji ne bijahu pravovjerni. Ljudi, koji su odavali nevjernike, imali su potpunu zaštitu, a ljudi koji su ih poznavali, ali ih nisu htjeli otkriti, ili su im pak davali sklonište u svojim kućama, bili su izvragnuti javnoj poruzi i prokljinjanju (...) Metode mučenja u raznim vremenima i mjestima bile su različite, nekada bi osuđenom vezali ruke na leđa i u takvom ga stanju vješali za njih, nekada bi ih tako čvrsto vezali da se nisu mogli micati, da bi im zatim bukvalno naljevali vodu u usta i oni bi se u takvom stanju i gušili, nekada bi na ručne i nožne zglobove vezali veliki teret tako da bi se konopac urezao u meso i stizao do kostiju (...) Broj žrtava u periodu od

1480. do 1488. godine, dakle u razdoblju od osam godina, stigao je do brojke od osam hiljada i osamstotina spaljenih i devedeset i šest hiljada i četiristotine i devedeset četiri osuđenika na neku drugu kaznu. Ovakvo je stanje trajalo do 1808. godine. U tom razdoblju broj spaljenih na lomačama inkvizicije bio je oko 31,712 lica, a broj kažnjenih nekom drugom kaznom popeo se do 291,450 ljudi.”

George Sarton, stručnjak za povijest znanosti, napisao je knjigu *Šest krila znanja*, u kojoj pod naslovom “Čarobnjaštvo” ukazuje kako je Crkva, pod izgovorom borbe protiv čarobnjaka i vještica, postupala sa optuženima za ovo nevjerničko djelo i koliki broj i koje sve ljude nije u tom procesu lišavala života! Između ostalog piše sljedeće:

“Crkveni kler svjesno ili nesvjesno izjednačavao je čarobnjaštvo sa nevjerstvom. Obični ljudi brzo bi stizali do zaključka da oni što nisu poput njih jesu loši ljudi. Čarobnjaci i vještice su ljudi koji su svoju dušu prodali Luciferu. S obzirom na činjenicu da su čarobnjaci i krivovjerci bili u vezi sa Luciferom, njihova bi osuda i kazna s lakoćom bila smatrana dozvoljenom. Čak su i oni što bijahu na putu vjere smatrali da takve avanturiste i smutljivce treba upravo na takav način opametiti, jer nisu zasluživali ni pravovjerje, a ni oprost.”

Da li je to stvarnost vjere?! Vjera koja je došla da bude povod upute i glasonoša ljubavi u Evropi, dobila je takav izgled čije smo neke od tamnih primjera naveli. Da li u ovom slučaju zamišljanje Boga, vjere i svega što pripada vjeri može biti drugačije osim u formi okrutnosti, likvidiranja, inkvizicije i progonstva? Jasno je da će reakcija ljudi na ovakav metod biti negiranje vjere i poricanje Boga. Šehid Mutahari kaže sljedeće: “Da li je moguće da vjera, čiji predvodnici, koji su u svakom slučaju u očima ljudi stvarni predstavnici vjere i primjer njene potpunosti i manifestacije Božje, navlače lavlju kožu i pokazuju lavlje zube i čiji su argumenti optužba za herezu i grešnost, ima bilo kakvog izgleda da bude prihvaćena ili sADBINA koja je čeka nije ništa drugo osim mržnje prema Bogu i svemu što ima miris vjere u sebi? Zar to nije najveći udarac vjeri i najbolja reklama u korist materijalista, sekularista i ostalih ateista?”

U svakom slučaju, ljudi koji koriste svoj razum ne trebaju nasjeti na jeftinu prevaru onoga što se nudi u odori vjere, već trebaju vjeru upoznati iz njenih autentičnih izvora, i tek kada je shvate, odvažiti se

na davanje objektivnih sudova u vezi s vjerom. Tek tada će shvatiti da je vjera žrtva u rukama “vjernika.”

3. Vjera žrtva neznanja i tiranije

Činjenica je da vjera dolazi iskorjeniti neznanje iz ljudskog života sa jedne strane i tiraniju i nasilje sa druge, a umjesto toga, donosi na poklon ljudima znanje, pravdu i za rezultat spoznaju i upoznavanje sa zbiljom kreacije i izvorom svega. Na taj način čovječnost dovodi do sreće i krajnjeg savršenstva. Međutim, upravo ta izmjena sa neznanjem i tiranijom i konflikt sa istim stavlja vjeru pred ozbiljan problem. Vjera trpi veliku štetu zbog neznanja ljudi, nad njom se provodi sila tirana, vjerovjesnicima se govori: Ili ćete napustiti naš narod ili se prođite svojeg mišljenja i prihvativate naše ideje, (ne)moral, običaje i djela. U ovakovom stanju reformatori ne mogu objaviti otvoreni rat, jer, šta bi radili s ljudima koji zbog neznanja ne znaju kojoj strani treba da se priklone. Poslanici su došli da umjesto neznanja postave znanje, a to zahtjeva mir i suprotstavljanje ratu. S druge strane, tirani ubadaju oštricu i žele vjeru iskorijeniti, to ne treba dozvoliti, ruku zločina treba zaustaviti. To je razlog zbog kojeg vjera biva žrtvovana, kada neznalice u ime vjere brane vjeru. Jasno je da neznalačka obrana sljedbenike vjere vuče u stranu na kojoj samo tirani imaju koristi. Sa druge strane nasilni znaci, opravdavajući nasilje iskeženih zuba kreću se ka bezvrijednom ali u njihovim očima odveć važnom plijenu. U tom kontekstu Ali, a. s., kaže: “Dvije skupine su uvijek lomile kičmu islama: učenjaci koji nisu bogobojažni i neuki praktičari vjere.” Jedni su zahvaljujući neznanju zaratili s vjerom, a drugi su ubadali oštricom znanja.

Završna riječ

Poslanik islama, Muhammed, s. a. v. a., u jednom hadisu kaže: “Ja se za svoj ummet ne plašim ni od vjernika, ni od idolopoklonika. (Niti vjernik može nanijeti udarac vjeri, niti idolopoklonici mogu uništiti vjernike.) Vjernik ne može stvoriti nevolje islamu jer čuva ga iman! (Dakle, vjernik ima zbilju koja se naziva vjera, a ona ga sprečava od svakog djela koje se protivi islamskom putu.) Idolopoklonika će upropastit njegovo nevjerstvo. (Dakle, on je stao naspram Boga, i On

će ga uništiti.) Međutim, bojim se za vas od licemjera koji govori ono što vi prihvivate, ali radi ono što vi negirate. (Dakle, riječ je o dvoličnim učenjacima, koji lijepim govorom privlače ljudе, dobivajući na taj način njihovo povjerenje da bi ih zatim zaveli svojim neislamskim djelima.)⁸⁹

Drugim riječima, oni kada pričaju daju tačnu adresu i opis mjesta, zbog čega sagovornik i povjeruje da će ih odvesti do željene adrese. Međutim, kada krenu pođu drugim smjerom. Prirodno je da na kraju pokreta oni koji su ih pratili shvate da su dovedeni na neko drugo mjesto, tj. da su prevareni. Ovaj slučaj i citirani hadis mogu biti komentar 36. ajeta sure *Az-Zuhraf*:

Onome ko ne bude Milostivog veličao, Mi ćemo šejtana natovariti, pa će mu on nerazdvojni drug postati; oni će ih od pravog puta odvraćati, a ljudi će misliti da su na pravom putu.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقْضَنَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَخْسِبُونَ أَنَّهُمْ مُهَذَّبُونَ

Međutim, kada stignu do kraja puta uvidjet će da su prevareni, ali tada je kasno, ne može biti ispravljeno niti nadoknađeno ono što je izgubljeno. Odvajanje sa pravog puta tako je neprimjetno kao što je nerpmjetno zaspalim putnicima voza kada voz prelazi iz kolosjeka u kolosjek.

Prigorov:

O slučaju kada čovjek ne zna da zastranjuje Bog je rekao sljedeće: *I nismo kaznili dok ne bismo poslanika poslali*, dakle, mora postojati potpuni argument, pa tek zatim slijedi kazna, međutim, nad ovim ljudima nema se argumenta, što znači da ne mogu biti kažnjeni – u suprotnom, to bi značilo oprečnost.

Odgovor:

Filozofi kažu: “Nužnost uzrokovana slobodnim izborom ima istu vrijednost kao i izbor.” Oni su dakle, svojevoljno odabrali da ne spo-

⁸⁹ *Munjetul-murid*, str. 35., preneseno iz *Kenzul-'ummala*, tom I, str 199, hadis 29046, Qom: 1950.

minju Milostivog. Njihov izbor rezultirao je zaprljanjem srca, tako da u njemu nije bilo mesta za Boga, a gdje nije Bog, tu se nastani šeitan. Gdje šeitan dođe, on vrši svoju obavezu. To je, dakle, rezultat njihovog izbora.

Analiza druge skupine sekularista

Ova skupina sekularista vjerozakon ograničava na individuu. Na osnovu toga neispravnim smatraju mješanje vjere u zakonodavnu, upravnu i izvršnu vlast kao i u ostala politička, privredna i društvena pitanja. Ipak, dalje tvrde, ukoliko je riječ o pozitivnim instrukcijama i podstrecima, onda nije loše da i vjera kaže svoj stav. Tvrđnja ove skupine može biti razmatrana i kritikovana sa dvaju stanovišta.

- a) Intelektualnog (*'aqli*) i
- b) stanovišta posredovanih izvora (*naqli*).

Možemo reći da se spomenuta skupina oslanja pretežno na intelektualno, tj. racionalno stanovište. Uvjereni su da društvene norme i ovosvjetska pitanja izlaze iz okvira vjere. Za takvo uvjerenje, najboljim dokazom smatraju razum. Da bi podastrli dokaze koriste se sljedećim frazama: "Šta čovjek očekuje od vjere?", ili "Vjera sa svoga vanjskog stanovišta...". Dalje govore: "Ocjenimo koje to probleme vjera može riješiti, a koje pak probleme pravi čovjeku?" Dakle, ova se skupina više oslanja na razum.

Pitanje:

Da li postoji razlika između potreba pojedinca i zajednice s obzirom na činjenicu da razum pojedinca ukazuje na potrebu za vjerom i Objavom, dok razum zajednice kaže: "Tebi vjera ne treba!"? Da li je zbilja razum, kada su u pitanju ovosvjetske stvari i društvena pitanja, dovoljan čovjeku i u tim pitanjima ga čini neovisnim od vjere? Ukoliko je ta razlika između individualnih potreba i društvenih htjenja postojeća, i ukoliko je razum jasno vidi, isti taj razum nalaže da bude objašnjena da bi i drugi koji nisu uspjeli uvidjeti je shvatili o čemu je riječ.

Odgovor:

Sekularizam

Istina je u činjenici, a ona se s malo pažnje može veoma lahko shvatiti, da upravo razum, koji nalaže da je čovjeku u individualnom životu vjera potrebna, također kaže da je vjera društvu i zajednici potrebnija nego li individui. Ukoliko razum presudi da jedinka ima potrebu i zavisi od Boga, vjere i Objave, radije će presuditi tu istu potrebu zajednici zbog pitanja uprave, poštovanja prava, zakona i principa civilizacije.

Razum presuđuje da čovjek u društvenom životu mora slijediti zakon koji je uzeo u obzir sve vrijednosti i prirodne naklonosti čovjeka. Zakonodavac, prilikom pravljenja zakona, ne smije od zakona imati nikakve koristi. U suprotnom, pravit će zakone koji mu idu na ruku, a ne one koji su korisni za društvo. Da li mi, na ovoj plavoj planeti, možemo naći čovjeka koji bi pravio zakon, a da u njemu ne bi uključio ličnu korist? Ukoliko ga nema, zakon koji nije pristrasan mora doći i biti obznanjen sa drugog mjesta. To drugo mjesto ne može biti ni jedno drugo osim skrivenog svijeta, a zakonodavac je Allah, stvoritelj svega postojećeg.

Sljedeće pitanje:

Očit primjer umnog profiterstva dolazi do izražaja prilikom davanja izjave da mi, (tj. društvo) nemamo potrebe za Objavom i poslanstvom u društvenim pitanjima. Mi sami jesmo sposobni napraviti zakone, koji su u skladu sa našom dobrobiti. Zar zakoni i kolektivna dobrobit nisu za sve građane, tj. individue? Zar građani nisu ustvari svi oni pojedinci koji u svojim kućama trebaju vjeru i slijede uputu obznanjenu od Boga?

Odgovor:

Nema, dakle, razlike između potreba pojedinca i društva. Ukoliko je i ima, ogleda se u činjenici da ustvari društvo ima veću potrebu za vjerom, jer razum presuđuje da komplikirana društvena pitanja kao što je naprimjer upravljanje, imaju više potrebe za uputama vjere i poslanika i za prisustvom Božijih zakona. Širina vjere mora pokriti sve pore čovjekovog života. Zbog toga nerazumno je reći kako pojedinac u kući ima potrebu za vjerom, ali pojedinac u društvu nema potrebu za njom.

Sljedeći odgovor:

Već je dokazano da je primarna čovjekova priroda potčinjavajuće raspoložena, a da je razum profiterski naklonjen. On želi iskoristiti i mrtvu prirodu – od nje praviti kuće, mostove, želi eksplorativati floru, koristiti životinje i tako olakšavati svoj život. Kako je moguće da mahinalno, kada dođe do čovjeka, gubi svoju prvu prirodu i najednom se pretvori u oličenje čovjekoljublja, nesebičnosti, požrtvovanosti i davanja prednosti koristima drugih nad ličnim koristima. Nikada, ni jedan razum neće povjerovati u ovu naglu izmjenu prirode. Čovjek živi društveni model života jer mora. Na to ga je prisilila upravo ona njegova profiterska priroda. Čovjek zna, da svi razmišljaju poput njega, zato je prisiljen odabratи upravo društveni model života, i na osnovu zakona u tome, dakle društvenom životu sticati koristi koje članovi društva jedni od drugih imaju. Međutim, ovo prihvatanje ide sve dotle dok prisiljavajući činilac ne nestane. Upravo zbog toga grupa moćnih gazi prava nemoćnih i siromašnih. Grupa nemoćnih, na osnovu zakona o koristoljublju, smišlja način kako da se osveti i prevari moćnike, a kada oni postanu moćniji, tada se prijašnjim moćnicima ne piše dobro. Ta se pojava stalno ponavlja i završava neredom. Dakle, razum kaže da taj primoravajući činilac mora biti prisutan.

On mora stalno postojati da čovjek ne bi mogao izići iz okvira zakonitosti i društvenog načina življenja. A taj činilac, koji nema nikakvog interesa i koji je iznad razuma ne može biti ništa drugo osim zakona objave i nebeske poruke, tj. vjere.

Primjer iz svakodnevice

Ukoliko bismo sa psihološkog stanovišta obratili pažnju na stanja i ponašanje djece, uočili bismo u njima čovjekovu gramzivost. Kada se nalazi u porodičnom krugu, dijete sve što želi traži bez ikakvog obaziranja i obraćanja pažnje na bilo šta drugo, ukoliko naiđe na otpor od strane roditelja, onda pliče i vrši kako bi postiglo željenu stvar. Međutim, odrastanjem, dijete se bolje upoznaje sa društvenim životom i njegovim pravilima što utječe na to da se polahko, upravo u skladu sa svojom zrelošću prođe nelogičnih zahtjeva i upornih potraživanja, da bi ih se upotpunosti klonilo kada i samo stupi u društvene tokove života. Na kraju će shvatiti da za svaki zahtjev treba

imati i nešto zauzvrat, kako bi mogao dobiveno nadoknaditi protuvrijeđenošću.

Drugi svjedok:

Primjećuje se da obično kada neko stigne do moći, što se računa prednošću nad drugima, bez ikakvog obzira gazi sve moralne i društvene principe, čime pristupa haranju i vrijeđanju tuđih prava. U svemu tome ne poklanja ni najmanje pažnje niti poštovanja zakonu, prisvajajući tuđa dobra, lišavajući ih na taj način njihovih očitih prava.

Objašnjenje iz Kur'ana časnog

U vezi sa društvenim životom u Kur'anu čitamo sljedeće:

Mi im dajemo ono što im je potrebno za život na ovom svijetu i Mi jedne nad drugima uzdižemo po nekoliko stepeni da bi jedni druge služili.⁹⁰

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

U ovom časnom ajetu ukazuje se na životnu istinu prema kojoj svaki čovjek u jednom pogledu ima prednost nad drugim ljudima, ali i drugi imaju prednosti nad njim u drugim pogledima. Upravo takva razlika, koja iziskuje međusobnu potrebu ne dozvoljava da ljudi zavladaju jedni drugima, što čini da su ljudi međusobno povezani poput osnove i potke – jedne održive i neraskidive cjeline, koja se naziva društvo.

Sa druge strane, Kur'an časni kaže sljedeće:

Čovjek je, zaista, nepravedan!⁹¹

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ

Sljedeći ajet kaže:

A on je, zaista, nepravedan i lakosmislen!⁹²

⁹⁰ Zuhraf: 32.

⁹¹ Ibrahim: 32.

Spomenuti ajeti također ukazuju na čovjekovo prirodno korištenje tuđim uslugama putem kojih prelazi granice i stupa na tuđi posjed pružajući svoju ruku na rezultate njihovog rada i zalaganja.

Razum nije dovoljan da uputi na zakon

Čovjek mora biti upućen na zakon, u protivnom dolazi do poništavanja svrhe njegovog stvaranja. Čovjek je stvoren da bi stigao do savršenstva i sreće. Put stizanja do sreće nalazi se u slijedeću zakona, u suprotnom, nastao bi haotičan pokret. Uputa zakonu u nadležnosti je Stvaraoca zato što je upravo On stvorio čovjeka i odredio mu cilj i sreću. S druge strane, opće uputstvo čijoj cjelini pripada i čovjekova uputa jeste dio programa kojeg je uspostavio Stvaralač. Na temelju toga, obaveza upute čovjeka jeste samo u nadležnosti stvaralačkog aparata. Jasna je također i činjenica da u stvaranju ne postoje greške niti oprečnosti. Dakle, nije moguće da Uzvišeni stvori nešto sa posebnim mogućnostima i obilježjima, da bi to kasnije bilo usmjereno nečemu drugaćijem od onoga kakvim ga je stvaranje odredilo.

Prigovor

Kažete da u stvaranju nema greške ili oprečnosti, što se upotpunosti razlikuje od svakodnevice. Često se dešava da bića odstupe od svoga cilja ili skrenu sa orbite zacrtane kodom stvaranja ne stižući nikada do njih, na osnovu čega zaključujemo da, u najmanju ruku, u stvaranju dolazi do greške.

Odgovor

Sistem u kojem živimo jeste materijalne prirode u čijoj biti jeste postojanje sukoba i konflikt-a. To znači da nekada s vama dolazi uzročnik izostajanja ili skretanja bića sa staze usavršujućeg pokreta, što predstavlja prepreku napredovanju. Kada ne bi bilo ovih faktora, ne bi bilo moguće da uzrok izostane od svoje uzročnosti ili pak karakter-

---

⁹² Ahzab: 72.

istika od svoga rezultata, s obzirom na činjenicu da u stvaranju nije moguće da se nađe greška ili oprečnost.

Upravo na temelju ovoga postaje jasno da uputa prema zakonu, koji bi spriječio različitosti, nije posao koji može obaviti razum.

Objašnjenje

U prijašnjim raspravama postalo je jasno da je posebna odlika razuma poziv čovjeka ka koristoljubivosti i čuvanju od povodljivosti prema bilo čemu što u sebi krije štetu. Ova je koristoljubivost apsolutna, nema granica i poziva čovjeka da se služi svačim, pa čak i priпадnicima vrste kojoj i sam pripada. Isti ovaj razum, koji aktivira i pokreće u čovjeku nagon ka koristoljubivosti i potpunoj slobodi, čovjeku naređuje da koristi usluge drugih ljudi, a i bezizlazno prihvata i povinuje se društvenom izbalansiranom načinu međusobne saradnje i potpomaganja. Na temelju toga, nije moguće da baš ovaj razum sa navedenim odlikama pozove čovjeka zakonima i naredbama koje su u suprotnosti sa njegovom prirodnom. U tom bi slučaju čovjek bio biće koje u sebi ima dvije nepomirive osobine. Dakle, bio bi biće koje poziva i na različitosti i na jednakosti. Takvo biće, koje bi trebalo vršiti dvije suprotstavljenе obaveze, ne postoji, niti bi po zakonu stvaranja moglo postojati. S obzirom na to, razum nije dovoljan da bi čovjeka uputio i doveo do zakona koji može otkloniti opasnost razdvajanja. Najbolji dokaz za ovu tvrdnju jeste upravo postojanje trenutnih razdvojenosti i razlika među ljudima. U filozofiji postoji zaključak kojim se kaže: "Najbolji dokaz mogućnosti nečega jeste njegovo vanjsko postojanje." Upravo svakodnevna kršenja zakona, svi grijesi, kršenje prava i ugnjetavanje slabih država dolaze od strane svjetskih sila, i to sila koje na sva zvona trube o ljudskim pravima, sila kojima je civiliziranost zaštitni znak, razumnost osnova i temelj ophođenja, demokratija princip funkcioniranja. Sve to dolazi od ljudi što posjeduju razum i svijest. Ukoliko ne bi imali razuma, to im se ne bi prispojilo kao grijeh, niti bi bilo mesta kritici. Ukoliko bi razum upućivao zakonima koji otklanjaju sukobe i ukoliko se ne bi zadovoljavao prekršajima, sigurno je da ne bi postojali terori, provođenja sile, eksploatisanja, prinudivanja, ucjenjivanja, otimanja, pljačkanja i razaranja.

Koji je glavni faktor prijestupa?

U odgovoru na ovo pitanje mora se reći da se osnovni faktor svih prijestupa sa postojanjem razuma krije u prinuđenosti, a ne u dobrovoljnom prihvatanju pravedne zajednice od strane razuma i uvažavanju zakona koji osiguravaju pravdu u društvu. Sve to iz prostog razloga jer je razum pokušao odabrati manje od dva zla. Uvidjevši da ne može imati potpunu slobodu, prihvatio je relativnu, a kada god na njegovom putu ne bude bilo prepreke, osjeća da se može vratiti svojoj prvoj prirodi koja želi koristi i slobode bez granica.

Pitanje

Ko su kršitelji društvenih zakona? Drugim riječima, ko su ti što gaze tuđa prava, krše zakon i društvenu pravdu?

Odgovor

Ukoliko bi se direktno na terenu obavila detaljna analiza, odgovor na postavljeno pitanje predstavlja bi listu sa sljedećim karakteristikama:

- a) Posjedovanje moći koja je iznad izvršne vlasti. Ljudi koji imaju veću moć i koji se nalaze iznad izvršnih organa jedne države bez straha krše zakon, gaze tuđa prava i uzimaju danak od svakog i za sve.
- b) Izvan dohvata su izvršnih organa. Druga skupina koja krši zakone jesu pojedinci što su daleko od ruku izvršnih organa. Razlog njihove nedostupnosti može biti raznovrstan. Mogu biti skriveni, ili mogu posjedovati imunitet, ili pak da budu na takvim položajima da nikо ne sumnja u njih, te su zbog toga previđeni, ili su iznašli opravdanja pa svoje ponašanje prikazuju zakonitim, zloupotrebljavaju nesmotrenost i nesposobnost zakonodavca ili onih prema kojima su se ogriješili. Oni na svom putu nemaju prepreke ili pak ukoliko je imaju, ne smatraju je učinkovitom kada su lično oni u pitanju. Sa druge strane profiterski um ne стоји na putu slobodi ponašanja i nagonu zloupotrebe okolnosti, već pušta da se situacija razvija.

Na temelju rečenog zaključujemo da razum ne upravlja čovjeka prema zakonu koji obezbeđuje pravedno podmirivanje društvenih potreba i koji čuva prava svih ljudi. Samo u slučaju da na svom putu

vidi prepreku, donijet će sud o takvoj potrebi, a tamo gdje je ne bude, neće tako presuditi, ili neće presuditi nasuprot svom nagonu. Na ovu činjenicu ukazuju sedmi i osmi ajeti sure *Aleq* kada kaže:

Uistinu, čovjek se uzobjesti čim se neovisnim osjeti!

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْعَمُ أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَىٰ

Dakle, kada čovjek osjeti da je samom sebi dovoljan odabira put nasilja i nepravde. Između ljudi koje ajet uzima u obzir jesu i oni što se sa društvenog aspekta gledano osjeti neovisnim.

Pitanje

Moguće je prigovoriti tako što će se reći da se ovdje razumu negira moć upute ka zakonu koji može osigurati društvenu pravdu i sigurnost, a na osnovu čega je pravo i sposobnost za takav posao dato u ruke Objavi i poslanstvu, tj. šerijatu. Ipak očito je da ni vjerski zakoni nisu mogli biti učinkoviti na ovom planu. Pored toga ukoliko ne kažemo da se u vjerskim sredinama zakoni krše u većoj mjeri nego li u mjestima gdje nema vjere onda je taj omjer istovjetan oglušivanju o zakone kao i u materijalističkim društvima. Prihvatanje racionalnih zakona u modernom svijetu nije sigurno manje od prihvatanja vjerskih zakona kod vjerski orijentirane sredine. U skladu sa navedenim primjerima ne postoji prioritetnosti na osnovu koje bismo rekli da razum treba sa ovog stanovišta napustiti, a vjeru prihvati.

Odgovor

Pokazati put jeste jedna, a ići tim putem jeste druga stvar. Ukoliko ne želite ići putem koji su vam pokazali da biste stigli do određenog cilja, u tom slučaju ne može se praviti jednakost između stručnog i razumnog uputitelja i nerazumnog i nestručnog (ne)uputitelja. Ono što je u dužnosti zakona općenite upute jeste čovjeka uputiti ka zakonu koji obezbjeđuje sreću ljudskoj vrsti, međutim zatvaranje puta prekršajima i prisiljavanje ljudi na povinovanje zakonu ne ulazi u opis dužnosti stvaranja. To je dužnost upućenih. Oni moraju da se kreću putem Istine i da stignu do pravoga puta čovječnosti.

To što smo navodili primjere kršenja zakona koji su prepreka na putu slobodnog djelovanja za razum, i to što je takvo ponašanje uzeto razlogom nepodobnosti razuma za uputu i vođenje čovjeka, nije ciljano s

namjerom da bi rekli zbog toga što razum ne sprječava sve te prekršaje, to znači da nema snage spriječiti prekršaj pa nema ni kompetentnosti za uputu čovječanstva. Ne, nije riječ o takvom pristupu već, riječ je o tome da razum u vezi sa tim stvarima (prijestupi) nema suda niti stava i ne poziva na društvenu kooperaciju i na slijedenje zakona. Jasno je da mu je poziv na zakonit život utemeljen na prinuđenosti, zato što je vidio da na svome prirodnom putu slobode i profiterstva ima veliki broj prepreka i visoki rizik koji je puno veći nego li se odluči na društvo i kooperaciju, uslijed čega i odabira društvo. S obzirom na to jasno je da će ovakav sudija u okolnostima kada mu na putu slobode ne bude bilo prepreke niti rizika presuditi u korist kršenja, tj. presudit će u korist svoje slobode, i da neće u tom slučaju narediti povinovanje zakonskim obavezama. Razumljiva je činjenica da razum nije dovoljan čovjekov vođa za stizanje do sreće i savršenstva, već da i sam ima potrebu za nadzornim organom koji će ga uputiti i privoliti na povinovanje i slijedenje zakona.

Objava i vjera pak, bez izuzetka, stalno, i općenito upućuju na slijedenje zakona, a sud ostavljaju Bogu u nadležnost Koji ima absolutnu moć i znanje, i Koji se brine o čovjeku, i bez ikakve pristrasnosti dobro djelo nagraduje, a loše djelo kažnjava.

Nagrada u sklopu djela

Uzvišeni Allah zakonom stvaranja nagradu i kaznu za dobro i loše daje upravo u sklopu samoga djela, učinvši ga njihovim prirodnim rezultatom. Prema tome, u stvaralačkim procesima nema duplih standarda niti izuzetaka. Mewlana na sebi svojstven način ukazuje na ovu činjenicu u *Mesneviji*, dajući do znanja da Ovaj svijet i djela na njemu kao i Ahiret predstavljaju ustvari niz uzroka i posljedica. Zatim dodaje da i same posljedice, kada dođe red njihove aktuelizacije predstavljaju uzroke za neke druge, svoje posljedice.

*Noću, kriomice, potpali vatru na poljima drugih,
gle, vjetar upravi vatru ka poljani njegovoj.*

Čovjek može i u tami noći, daleko od bilo čijeg pogleda, izazvati požar na tuđim poljima i zapaliti tuđa žita, ali prirodni tokovi nemaju

Sekularizam

potrebe obavijestiti vlasnike polja da im je naneseno zlo, već nalaže vjetru da tu vatru proširi i dovede na (moralno) polje onoga čija je ruka podmetnula požar. U tom smislu, u Kur'anu Časnom nailazimo na ajete koji vječno odjekuju:

*Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjet će ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla – vidjet će ga.*⁹³

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنْقَالْ دَرَّةٍ خَيْرًا يَبْرُهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنْقَالْ دَرَّةٍ شَرًّا يَبْرُهُ

*A zar oni ne znaju da Allah zna i ono šta oni kriju i ono šta poka-zuju?*⁹⁴

أَوْ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلَمُونَ

*A Allah na sve motri.*⁹⁵

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا

Zahvaljujući tome, nebeska vjera, a ne neka izmišljena, iskriviljena ili svakojaka, već originalna od Boga objavljena vjera, može biti moćnija u sprječavanju prijestupa i kršenja normi od običnih ljudskih zakona.

Argumenti iz posredovanih izvora protiv ove teorije

Ljudi i skupine koje vjeruju, ali i pored toga polje vjerskog zakona ograničavaju na individualna pitanja i pobožne teme, ne smiju zaboraviti jednu činjenicu. Trebaju znati da osnovni princip na temelju kojeg je moguće realno ispitivanje bilo kojeg idejnog pravca, između ostalog i vjere i njenih propisa, kao i širinu njene nadležnosti, moraju tražiti u vjerodostojnim izvorima koji govore o tim pitanjima, a ne iz bilo kakvih izvora.

Čovjek koji je prihvatio vjeru na osnovu racionalnih dokaza, mora stavove te vjere u vezi sa širinom ili pak ograničenošću njenih principa potražiti u izvorima koje upravo ta vjera priznaje i prihvata.

---

⁹³ Zilzal: 7. i 8.

⁹⁴ Begare: 77.

⁹⁵ Ahzab: 52.

IZVORI VJERE

Iz logičke perspektive i na osnovu racionalnih uzusa izvore ili pak izvor vjere treba tražiti upravo na onom mjestu sa kojeg je potekla kap koja je u nama probudila žđ prema toj vjeri i učinila nas njenim pripadnikom. Ukoliko smo prihvatali da je Božija knjiga izvor upoznavanja i osnova našeg povezivanja sa Gospodarem i Njegovim poslanikom, moramo se, u cilju upoznavanja djelokruga te vjere, obratiti upravo toj knjizi. Razlika je između čovjeka koji je prihvatio vjeru i onoga koji kaže: "Ne prihvatom ni Islam, ni bilo koju drugu vjeru!" Ili mu argumenti do kojih je došao ne daju zadovoljavajući odgovor na njegova pitanja, ili pak smatra da ima argumente koji ukazuju na lažnost vjere. S obzirom na različitost stanovišta i drugačijim pristupima ovom problemu u raspravama sa ova dva čovjeka postoji bitna razlika u kvalitetu postavljenih pitanja. Čovjeku koji ne prihvata vjeru mora se prići na drugačiji način nego li vjerniku koji ima već oformljeno mišljenje u vezi sa djelokrugom vjere koju je prihvatio.

U raspravi sa vjernikom služimo se upravo onim izvorima na osnovu kojih je on tu vjeru prihvatio. Imajući u vidu ovaj logičan princip, kažemo da su izvori vjere sljedeći:

- a) Kur'an Časni. Osnovni i temeljni izvor Islama, njegove spoznaje, zakona i principa jeste Kur'an Časni. Nijedan drugi izvor na koji bismo se mogli osloniti ne može odrediti djelokrug vjere, osim Kur'ana. Kada se obratimo ovom osnovnom izvoru, on nas upućuje na dva sljedeća izvora:

- b) Poslanikov sunnet. Kur'an Časni u brojnim ajetima potvrđuje autorativnost poslanikovog govora (provjerene izvornosti). Na dva načina uspostavlja dokaz o tome dajući mu mjesto u redu u kojem se i sam nalazi:
1. On, tj. Poslanik nema pristrasnosti niti ciljeva.
  2. Pokoriti se njemu znači pokoriti se Bogu.

U vezi sa prvim pristupom u suri *An-Nadžm*, u 3. i 4. ajetu kaže se:

On ne govori po hiru svome, to je samo Objava koja mu se obznanjuje.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

Zatim slijedi jedno univerzalno pravilo u suri *Al-Hašr*, u sedmom ajetu:

Ono šta vam Poslanik da, to uzmite, a ono šta vam zabrani, ostavite;

وَمَا آتَكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

Sve šta vam naredi, prihvate i pokorite se, a sve od čega vas odvratiti, od toga se klonite. Ovaj ajet je izričit u bespogovornom prihvatanju Poslanikovih riječi.

U vezi sa drugim pristupom, u suri *An-Nisa*, u 64. ajetu, Kur'an kaže:

A nismo slali poslanike, osim, da bi im se, Allahovom dozvolom, pokoravali.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ

Zatim Poslanik, čije djelo i govor potvrđuje Allah Uzvišeni, čovjekov razum proglašava dokazom i sredstvom iznalaženja vjerskih propisa na mjestima u kojima se ne može naći izričito naređenje u Kur'anu i sunnetu, sljedećim riječima: "Zaista, Allah ima dva dokaza kod ljudi, jedan vanjski i jedan unutarnji. Vanjski dokazi jesu poslanici, vjerovjesnici i imami, a unutarnji je razum."⁹⁶ U drugom

⁹⁶ *Al-Kaft*; tom I, str. 12.

hadisu Poslanik, s. a. v. a., kaže: "Život i postojanje čovjekovo jeste u razumu, i onaj ko nema razuma nema ni vjere." Dakle, na osnovi iznesenog dade se zaključiti da su – sa kur'anskog i hadiskog stanovašta – izvori za vjeru Islam sljedeći:

- a) Božija knjiga,
- b) Poslanikov sunnet,
- c) čovjekov razum.

Nakon objašnjenja u vezi sa izvorima vjere obavit ćemo jedno malo istraživanje da bismo odgovorili na pitanje o tome da li se djelokrug vjere svodi na pojedinca ili pak obuhvata sve društvene aspekte. Nakon površnog istraživanja vjerskih izvora, zakona i propisa, bilo koje prirode da su bili (pravni, sudski i ostali), postaje očito da ih je nemoguće provesti u život, osim na društvenom planu i u vjerskoj vlasti, drugim riječima svi ti zakoni tiču se društvene, a ne privatne dimenzije života.

Prvo Božije naređenje Musau, a. s.

Kur'an prenosi razgovor koji je tekao između Gospodara i Musa, a. s. Uzvišeni je upitao Musaa: *Šta ti je to u ruci?* Musa je odgovorio: *Ovo je štap, na njega se oslanjam, tjeram ovce, a imam i drugih koristi.* Međutim, Božija volja u vezi sa štapom bila je takva da bude moćno oružje u Musaovoj ruci. Objektivno gledano, on će služiti za čuvanje ovaca i oslanjanje pri hodu, ali unutrašnji smisao mu je u smirivanju i slanju u vječni počinak Faraonovog silništva. Musa je čuo naredbu:

*Idi faraonu jer on se uzoholio i u zlu ogrezao!*⁹⁷

اذْهَبْ إِلَى فَرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

Međutim, da li se Musaova obaveza iscrpljivala u moralnoj pridici i u pozivanju na Pravi put? I da li je kur'anskim propisom da u vjeri nema prisile, već određena razlika između čestitosti i zablude, tj. da nema mjesta prisili i prinudnom odvraćanju od puta koji je čovjekov

---

⁹⁷ Taha: 24.

razum svojevoljno izabrao? Da li ga je trebao opomenuti i prepustiti mu da odluči šta će činiti? Kur'an na ova pitanja daje odričan odgovor prenijevši nam Musaove riječi upućene Faraonu:

*Pusti sinove Israile da idu s nama i nemaš ih pravo mučiti!*⁹⁸

فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ

Da li Musa time što zahtijeva od Faraona da se prođe nasilništva i tlačiteljske vladavine, zapravo traži za narod slobodu od svake vrste vlasti? Ili to zahtjeva od Faraona zato da bi tu moć prisvojio sebi? Jasno je da sa stanovišta razuma prva mogućnost nije prihvatljiva.

Šta je borba protiv tiranije?

Zar od najjasnijih poruka koje su poslanici širili među ljudima nije ona o borbi protiv tiranije i suprotstavljanju nasilnicima!? Da li je borba i suprotstavljanje nasilnicima i tlačiteljima kao što su Faraon, Nemrud, Karun moguća bez prethodnog akumuliranja snage? Zar je priprema i akumuliranje snage za svestrani rat moguća osim s uspostavljanjem vlasti?

Pitanje

Treba se upitati da li se borba protiv zla i suprotstavljanje tiranima slaže sa principima sekularizma? Da li se u današnjem svijetu u kojem je sva moć u ruci vlasti, može reći, da li je borba racionalni princip? I da li je to osim stupanje na političku i društvenu pozornicu i na scenu ljudskih propisa. Zar Isa, a. s., nije rekao: *Ko će mi biti pomagač na putu ka Allahu?* Rekoše Havarijuni: “*Mi smo pomagači Božiji.*” *I jedna skupina Beni Israila uzvjerova a jedna zanijeka.* Dakle Isa je pozvao, okupio je prijatelje. Havarijuni su dali pozitivan odgovor i izrazili spremnost na svaku vrstu podrške i pokoravanja. Iz posljednjeg djela ovog ajeta postaje jasno da je riječ o pozivu u borbu i suprostavljanje tiraniji, zato se u njemu i kaže: *Mi smo pomogli vjernike i pobijedili njihove neprijatelje.* Na kraju oni su postali moćni, u vezi sa čime Kur'an kaže: *O vjernici, budite pomagači Božiji kao što je Isa sin Merjemin rekao Havarijjunima.* U skladu sa

---

⁹⁸ Taha: 47.

zakonom stvaranja je da prijatelji Božiji i pristalice pravde ukoliko ustanu, pob jede prijatelje šejsanove i pristalice tiranije, u to nema nikakve sumnje. Ukoliko razmotrimo ovaj časni ajet koji se odnosi na spremnost ljudi da spriječe prodiranje muslimanskih i Božijih neprijatelja u teritorij islama, sigurno ćemo vidjeti da nema nikakvog podudaranja sa principima sekularizma niti sa vjerom bez vlasti. Kur'an časni kaže:

*I protiv njih pripremite koliko god možete snage i konja za boj, da biste time zaplašili Allahove i vaše neprijatelje, i druge osim njih - vi ih ne poznajete, Allah ih zna.*⁹⁹

وَأَعِدُّوا لَهُم مَا اسْتَطَعْتُم مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ ثُرُّهُبُونَ بِهِ عَذْوَ اللَّهِ
وَعَذْوَكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونَهُمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ

Objašnjenje

Objasnit ćemo ovaj ajet s namjerom da ukažemo na razliku njegovog sadržaja sa teorijom "vjere bez vlasti" koju podržava sekularizam.

a) Ovo nije naredba ratovanja; prije svega treba da je jasno da ovaj ajet ne poziva na rat, tj. na rušenje društvenog mira, zbog toga što je temeljni cilj islama jedinstvo s ciljem stizanja do tewhida i ljudske savršenosti. Usljed toga mir je najpoželjniji put poradi stizanja do krajnjeg islamskog cilja. Rat je posljednje sredstvo koje muslimani koriste za očuvanje ljudskih i društvenih principa, tek u slučaju kada nema drugog izlaza.

b) Ovo je zakon stvaranja; riječ je o naredbi koja je preuzeta iz srži ustrojstava koji vladaju Kreacijom. Ljudsko društvo jeste skup pojedinaca i različitih naroda i narodnosti koji slijede različite stavove i ideje. U takvom društvu na osnovu principa o zaštiti ličnih dobara, nijedna skupina neće pristupiti savezu osim u slučaju da se pojavila druga unija koja predstavlja opasnost i smetnju za njihova dobra, zakone i običaje. Sa postojanjem dvije unije ili dva društva neće dugo potrajati i doći će do nesuglasica, razmirica i na kraju do međusobnog sukoba u kojem će svaka strana imati želju za dominacijom nad suparnikom.

---

⁹⁹ Al-Anfal: 60.

- c) Najbolji svjedok nalazimo u sebi. Kada ovo ne bio usud, i kada ne bi postojali ratovi i pustošenja, u tom slučaju stvaralački sistem ne bi stvorio u bićima, a između ostalog i u čovjeku, moć samoodbrane. Upravo ta činjenica da svako živo biće u skladu sa životnom formom u kojoj egzistira ima svoj odbrambeni mehanizan jeste najbolji svjedok o neizbjegnosti ratova i sukoba u materijalnom svijetu. Čovjek je također opremljen snagom srdžbe, kao što posjeduje i moć razmišljanja. Skup ove dvije moći u čovjeku najbolje pokazuje da je rat prirodna i neizbjegna stvar.
- d) Islamski propisi jesu fitretski; s obzirom na to da su islamski propisi uspostavljeni na osnovama fitretskih standarda, fitret svakog pojedinca drži obaveznim da u mjeri svojih mogućnosti, naspram eventualnog neprijateljskog napada sebe osigura na taj način što će se pripremiti i opremiti, da bi u slučaju mogućeg napada mogao braniti sebe i svoj imetak.
- e) Islamska vlast jeste ljudska, tj. humana vlast; u skladu s islamskim uzvišenim fitretskim poučavanjima, koja predstavljaju upravo onu čvrstu, uravnoteženu vjeru koja je postojana i utemeljena na argumentu, i koju je spustio Uzvišeni Allah, On je izabrao za ljude vlast koju treba nazvati ljudska vlast. U islamskoj se vlasti čuva pravo svakog pojedinca, a korist slabog i jakog, moćnog i potrebitog, slobodnog i roba, žene i muškarca, individue i društva, cjeline i djela na istovjetan se način poštuje. Islamska vlast ni u kojem slučaju nije diktatorska da bi se održavala željom vladara, i da bi on mogao činiti sa ljudima i njihovim častima i imecima šta mu je volja. To nije također ni parlamentarna vlast u kojoj se sve vrti oko želje pojedinaca gdje se gaze prava drugih. U parlamentarnoj vlasti pravo na vlast ima većinska polovina (+1) nad drugom polovinom (-1). Međutim u islamskoj ljudskoj vlasti, s obzirom na to da je osnova vlasti istina, i da svi ljudi imaju pravo, vlast je ustanovljena na ljudskim principima, tako da svako u srazmjeri svojih mogućnosti i sposobnosti može stići do sreće i savršenstva.
- f) Saobrazno prethodnim činjenicama, fitret presuđuje u korist odbrane istine, na osnovu čega se možemo zapitati: Da li je moguće da skupina ljudi koja ima isti cilj, jednu vjeru, jednu Kiblu, ostvari svoja prava nasuprot skupine ljudi koji ne prihvataju spomenute

elemente, a da nemaju baš nikakve moći? Nikada! I da li moguće posjedovanje moći, bez obzira o kojoj da je riječ političkoj, vojnoj, kulturnoj, privrednoj itd., bez posjedovanja vlasti? Ukoliko objektivno i realno razmislimo o ovakovom obliku okolnosti, njena nemogućnost je veoma jasna. Da li je moguće ostvarenje koncepta spomenute naredbe koja se oslanja na fitretu, kao i stotine sličnih naredbi, na principima sekularizma i sa vjerom bez vlasti? Nikada!

Važne poruke ajeta

U ajetu se ne kaže postanite moćni da bi mogli ugušiti i nadvladati neprijatelja, ovo nije ni u kojem slučaju cilj ajeta, već kaže se preplašite ih da vas ne bi napali, dakle moć u islamu služi za sprječavanje agresije a ne za agresiju. Moć u vjerskoj vlasti služi za uspostavljanje mira i sigurnosti a ne za započinjanje rata i nemira ili za uništavanje ljudskih života.

Sa kur'anskog gledišta veliki dio savjeta i apela upućenih od strane svih poslanika od Adema, a. s., pa do Muhammeda, s. a. v. a., tiče se vlasti, života, mira i rata, provođenja pravde, poštivanja društvenih prava. Usljed toga primjećujemo da u suri *As-Saff* u četrnaestom ajetu kada je riječ o ratu i borbi, i kada se muslimani žele pospješiti na njega uzima se primjer od Isaovih, a. s., Havarijuna (apostola) i kaže se: “O vjernici, i vi svome poslaniku također dajte pozitivan odgovor, budite po pitanju rata i borbe na Božijem putu poput havarijuna Isaovih, koji su bili vjernici i na zapovjest Isaa borili su se protiv neprijatelja i pobjedili ih.” Dakle sljedeće stavke bile su uključene u programima svih poslanika:

- a) odbrana prava onih kojima je nanijeto zlo;
- b) stalna borba protiv tirana;
- c) uspostavljanje pravde;
- d) poziv na uspostavljanje pravde među svim slojevima u društvu;
- e) naređivanje dobra u smislu javne obaveze i dužnosti svih pojedinaca;

- f) sprječavanje od zla i moralnih devijantnosti i individue i društva;
- g) opomena i odvraćanje od rušenja životnih normi porodice i društva;
- h) opomena na nepoželjnost izbjegavanja društvenih odgovornosti;
- i) naređenje na izgradnju i oživljavanje zemljišta;
- j) poštovanje prava, pa čak i životinjskih i biljnih;¹⁰⁰
- k) poštovanje nemoćnih i iznemoglih;
- l) iskorjenjivanje neimaštine i siromaštva.

Kao i veliki broj drugih stavki poput poučavanja i odgoja čovječnom moralu. Ovakav program nije moguće provesti u praksi osim u okrilju moćne vlasti koja ima političku, vojnu, kulturnu, moralnu i druge nezavisnosti od životne važnosti.

Posebno u današnje vrijeme kada je nastupio moralno društveni kolaps pod sjenkom naučnih i tehnoloških napredaka koji su nekada bezgranično veliki svijet pretvorili u jedno veliko selo čiji su seljani međusobno povezani najmodernijim sredstvima komunikacije putem kojih razmjenjuju sve moguće vrste informacija od naučnih, moralnih i ostalih vršeći na taj način međusobni utjecaj. Kada muslimani ne bi imali vlast nikada se ne bi mogli služiti prirodnim bogatstvima ili izvorima energije. Već stalno bi bili u situaciji primoranosti prosjačenja od ove ili one države. A oni bi tada rekli: Kakva je to vjera što svoje sljedbenike lišava životnih potrepština i što ih je pustila da tumaraju poput napuštenih ovaca, bez pastira i vođe, poljima znanja, tehnike, privrede? I realno gledano, da li ovakva vjera zavređuje da bude slijedena? I zar čovjekov fitret ne bi trebalo da čovjeka iznutra poveže

---

¹⁰⁰ Izričita kur'anska naredba u vezi sa ratnim ponašanjem boraca nalaže da se ne dozvoli da ratni zanos prouzrokuje pustošenje ili sjeću drveća. Osim na mjestima gdje je u pitanju veća korist, kao primjer prilikom borbe sa jevrejskim plemenom Beni Nazir kada je naređena sjeća drveća da bi Ževreji bili ponizeni: To što ste neke palme posjekli ili ih da uspravno stope ostavili - Allahovom voljom ste učinili, i zato da On nevjernike ponizi. (*Al-Hašr*: 5.)

sa Bogom? Pa šta će u tom slučaju biti s filozofijom postojanja religije?

Treća skupina

Riječ je o skupini koja prihvata vjeru, vjeruju također da djelokrug vjere pokriva uređivanje i upravljanje društvom, i prihvataju činjenicu da vjera može na najljepši način društvo voditi i dovesti do sreće. Međutim za to postoji jedan uvjet, na čelu vlasti mora biti bezgriješan čovjek. Tačnije rečeno, oni nemaju problema kada je u pitanju da vjera upravlja društvom, već kažu da ljudi koji nisu bezgriješni, dakle obični ljudi nisu kompetentni vjerskoj vlasti, i nemaju pravo vršiti takvu dužnost u ime religije.

Kritika ovog mišljenja

Ukoliko ovo mišljenje usporedimo s izvorima vjere vidjet ćemo da mu je neispravnost potpuno jasna. Ukoliko uzmemo u obzir nekoliko osnovnih islamskih načela vidjet ćemo da im se ovaj stav sukobljava i protivi. Da bi se oprečnost izbjegla u tom slučaju jednu od oprečnih stvari moramo odbaciti.

a) Vječnost islamskih propisa; znamo da je Islam vječna vjera, i da do kraja svijeta od strane Uzvišenog Gospodara neće biti poslana ni jedna druga vjera. Što znači da su pravila i zakoni ove vjere također trajni i postojani:

*A on je, zaista, knjiga zaštićena, neće je uništitи ni prolazak vremena a niti će doći derogacija s Neba.*¹⁰¹

Dakle ima vječnost i zemaljsku i nebesku, materijalnu i duhovnu.

وَإِنَّهُ لِكِتَابٌ عَزِيزٌ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ

b) Vječnost se ogleda u provođenju propisa; jasno je da se vječnost nečega ogleda u njenom plodonosnom životu, procvat, i ozbiljno prisustvo na društvenoj sceni. Ukoliko za neku misao kažu da je vječna, to je zbog njenog prisustva na polju misli i novih ideja, i zbog toga što stoljećima utiče na ljude i različite generacije. Isti slučaj je i

---

¹⁰¹ Fussilet: 41. i 42.

sa umjetnosti, tehnikom, moralnim ljudskim primjerima. Islam možemo smatrati vječnim tek kada njegovi propisi budu prisutni, utjecajni, kada budu prethodne generacije proveli do cilja a nova pokolenja na ispravan način upućivali. Kada budu davali živi primjer života punog pokreta i sreće. Kada bude davala odgovore na pitanja. U suprotnom vječnost gubi svoju pravu smisao. Kada jednoga dana čovjek kaže da želi moderni, civilizirani svijet s naprednim raznovrsnim idejama isplanirati na islamskim osnovama i temeljima, vječnost islama je u tome da ponudi spremne programe i nacrte za ispravno upravljanje i vlast. Kao i da svima da logične odgovore na umna, moralna, socijalna, politička, vojna, kulturna pitanja kao i na pitanja o odnosima između muškarca i žene, djevojke i mladića, o međunarodnim odnosima, o ratu i miru, o privredi i o hiljadama drugih prostih i komplikovanih naučnih pitanja i problema.

c) Uputa čovjeka; jedan od principa kur'anskih propisa koji je imun na sve nedostatke i koji ustvari predstavlja filozofiju poslanstva jeste uputa čovjeka i njegovo praćenje do materijalnog i duhovnog savršenstva.

Knjiga koju ti objavljujemo da ljudi, voljom njihova Gospodara, izvedeš iz tmina na svjetlo.¹⁰²

كتاب أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى الْفُورِ

Ovdje nam se nameće pitanje na koje treba pronaći jasan odgovor: da li samo ona mala grupa ljudi koji su bili savremenici Poslanika, i Imama (u skladu sa šijskim uvjerenjem) treba imati spomenutu korist iz Kur'ana, ili to pak sljedeće cijelo čovječanstvo?

Odgovor će sigurno biti, da cijeli ljudski rod ima pravo na to i zaslužuje da bude upućen Kur'anom. Ako odgovor bude pozitivan – kao što i jeste – pa čija je dužnost pronošenja kur'anske poruke, davanja odgovora na neprijateljske prigovore i spletke, rješavanja nedoumica i sumnji? Ukoliko kažemo to je dužnost uleme (učenjaka), postavlja se drugo pitanje. Ukoliko neprijatelj zaželi uništiti učenjake, čija je dužnost da ih zaštiti? I da li je islam mislio i na taj problem ili ne? Ukoliko neprijatelj odluči svojom silom iskriviti vjeru, spriječiti

---

¹⁰² Ibrahim: I.

obavljanje vjerskih propisa, ili pak iz temelja vjeru unišiti, šta u takvoj situaciji treba raditi? Ukoliko kažemo da je to Božija dužnost, postavlja se pitanje, čime i na koji će način to uraditi?

Zar je moguće da se propisi provode osim pod okriljem vlasti i moći!? Dakle ili se moramo odreći ovoga i desetine drugih principa, ili pak moramo prihvati vjersku vlast. U svakom slučaju vjera je ta koja je odabrala drugu opciju, a objašnjenje toga zahtjeva odgovaraće mjesto.

Ukratko:

Oni što ne prihvataju vjersku vlast mogu biti u jednoj od nekoliko sljedećih mogućnosti:

a) Uopće nisu vjernici; moguće je da ima onih koji formalno gledano i sa aspekta geografskog islama, a ne logičnog i argumentiranog, budu muslimani, ali da im misli i stavovi budu u nepomirivom sukobu sa Islamom, međutim zbog određenih razloga i koristi ne mogu ih objelodaniti, zbog čega su prinuđeni svoje neprijateljstvo otkrivati s druge strane i na drugi način. Kur'an časni u vezi sa ovom grupom mušrika kaže:

*Mi znamo da tebe zaista žalosti to što oni govore. Oni, zaista, ne demantiraju tebe, već nasilnici poriču Allahove riječi.*¹⁰³

قُدْ نَعَمْ إِنَّهُ أَيْحُرُنَّكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ

A poricanje Allahovih ajeta nije iz neznanja, već posljedica je njihovog nasilništva i griješničke im duše. I ako takvi kažu nema potrebe za vjerskom vlasti, to govore iz prostog razloga jer samo u okrilju vlasti mogu zaživjeti svi islamski propisi i mogu se provoditi Allahovi zakoni što znači da i vjerske regulative mogu biti prisutne u društvu. Ukoliko nema vlasti, to znači obustavu svih vjerskih propisa i zakona. Kada prestanu zakoni prestaje i Islam, jer Islam to su ustvari propisi i regulative. Kada Islam postane mrtav, u tom slučaju je isto bilo ga ili ne. Čak u odnosu na neprijateljsku propagandu mašineriju za Islam je pogubnije kada ga ima a kada je

---

¹⁰³ Al-An'am: 33.

bez ikakvog utjecaja. Zbog toga što tada grupa prevaranata i lažaca vjeru predstavljaju u lažnom liku da bi na taj način očuvali sebe od opasnosti koju za njih stvaraju vjerske pristalice a i da na pozornici društva i života od vjere ne bi bilo nikakvoga traga.

b) Ne poznaju temelje vjere; ima i onih što su zbilja vjeru prihvatiли за garant vječnog života, ali zbog toga što nisu dovoljno upućeni u vjeru i njene propise i načela, pitaju sami sebe kakvog to vjera ima posla sa dunjalukom, ona je došla da popravi moral i da bude veza između Dunjaluka i Ahireta, veza pomirenja između ljudi i Boga. Kakve veze ove stvari imaju sa ekonomskim, političkim, vojnim, tehnološkim i ostalim pitanjima koji se tiču ovosvjetskog život? Mi sami znamo riješiti svoje dunjalučke probleme.

c) Prevareni od strane neprijatelja; ima i ljudi koji su prevareni spletkama neprijatelja vjere i vođa arogantnog nevjerstva, pa zato i smatraju nepotrebним ‘miješanje’ vjere u dunjalučki život, već jedini njen posao jeste uređenje duhovnih i moralnih pitanja. Svoj stav argumentiraju tako što opravdanje nalaze u životima nekih od vjerskih velikana ili pak iznoseći neke ajete, hadise i propise. A neprijatelj je svojim propagandama učvrstio takvo vjerovanje u njihovim umovima. Upravo kao što je to lijepo rekao hazreti Ali, a. s.: “Zaista je ova vjera pala u ruke zlih ljudi.” A naivni ljudi vjeruju njihovom podilaženju, ostajući na taj način lišeni ispravnog razumjevanja Islama i ne shvatajući filozofiju slanja nebeskih Knjiga.

Izlaz

Jedini način da se ovo stanje popravi i da istina postane jasna sagledan je u sljedećim tačkama, na koje se mora obratiti posebna pažnja:

1. Upoznavanje temelja vjere; ukoliko bi čovjek vjeru učio jezikom vjere i shvatio je logikom vjere u tom slučaju ne bi došlo do odudaranja od istine. Zato što vjera ima jezik, logiku i ima šta za kazati treba se njoj obratiti i na taj način je ispravno i shvatiti.
2. Upoznavanje jezika neprijatelja; na neki način ova tačka ulazi pod prethodnu tačku, zbog toga što vjera i logika vjere je takva da

predstavlja sebe a također i svoje neprijatelje kao i njihove spletke i smutnje. Međutim, zbog toga što se spletke, prevare i metode neprijatelja prilagođavaju uvjetima i standardima života u tom slučaju potrebno je poznavanje općih vjerskih zakona i uputa na osnovu kojih se prepoznaju primjeri u vremenu u kojem se živi. Znanje je u mjeri u kojoj je bilo na usluzi čovjeku i njegovom napretku u tom omjeru pa i puno više od toga bilo na usluzi pohotnicima što je rezultiralo padom čovjeka i prevarom čovječnosti. Usljed toga svoju strategiju i planove predstavljaju na tako lijep način da uspjevaju prevariti svakog.

Imam Sadik, a. s., kaže: "Samo oni što poznaju vrijeme u kojem žive i znaju društvena kretanja i dešavanja neće dospijeti u nevolje i neće ih omesti životne komplikacije." Poznavanje i obavještenost o zamršenim političkim, privrednim, kulturnim, zdravstvenim, umjetničkim i drugim pitanjima jeste veoma važan faktor za čuvanje od zamki koje postavlja neprijatelj vjere i čovjeka.

3. Prisustvo bogobojsnosti na temeljima uvida u činjenice (*basiret*); Kur'an se oslanja na bogobojsnost koja je nastala na temeljima uvida i obavještenosti zajedno sa znanjem, pretenzirajući na tome u više ajeta:

Oni koji se Allaha boje, čim ih spletka šejtanska dodirne, sjete se, i odjednom dođu sebi (bude im jasno).¹⁰⁴

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقُوا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ

Ovo znanje rezultat je bogobojsnosti i svjesti o Bogu: *A onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći.*¹⁰⁵ Ko bude bogobojsan Allah će mu u škripcu i teškim siutacijama pomoći posebnom pomoći i opskrbom sa mjesta odakle se i ne nada. Ovo nam ukazuje na činjenicu da znanje, samo po sebi, nije dovoljno za uputu. Zbog toga što je znanje jedan od potrebnih razloga i uzroka upućenosti u istinu, ali nije dovoljan faktor za to. Usljed toga čovjek koji ne bude imao političkih, nefranskih i drugih pretenzija da bi shvatio vjeru, osim toga što će se upoznati sa propisima i zakonima vjere, i pored toga što će znati prepoznati i razumjeti neprijateljske

---

¹⁰⁴ Al-Earaf: 201.

¹⁰⁵ Talaq: 2.

strategije, mora također imati duhovnu snagu, bogobojaznost, unutarnji oslonac na svoga Gospodara.

4. Naklonost ka mudrosti; razum i mudrost jesu veliki darovi od Stvoritelja čiji zadatak je uputa čovjeka. Ukoliko vjera i znanje ne budu išli zajedno s mudrošću, čovjek neće s njima uspjeti stići do cilja, zato što u principu Objava i vjera bivaju spušteni na ovu Zemlju zato jer im je domaćin mudrost, tj. razum. Iako vjera ima zadatak da pomaže upravo ovom razumu i upoznaje ga sa zbiljama koje nije mogao sam dokučiti. Zahvaljujući tome čovjek propise i pravila vjere treba staviti na vagu mudrosti i na taj način ih odvagati. Kada to učini shvatit će da nije moguće sveobuhvatne vjerske propise - koji preciznije od matematičkih operacija zalaze u sve pore ljudskog života i brinu se o vremenu prije nego se čovjek rodi, da bi bile tu i za vrijeme čovjekovog života a prisutne su i u dobi koje se naziva berzeh, tj. period koji nastupa nakon fizičke smrti, obuhvatajući na taj način sve aspekte života počev od moralnog, duhovnog, praktičnog, teorijskog, emotivnog, racionalnog, intelektualnog itd – prakticirati i ispuniti osim u okrilju vlasti i države.

Četvrta skupina

Postoji i skupina koji su niodkuda došli, i izjavili da je vjera sveta, čista, uzvišena i da je ne treba prljati mješanjem u bezvrijedne ovozemaljske poslove, i ne treba joj umanjiti svetost mješanjem u politiku i socijalna i društvena pitanja. Vjera je došla očistiti nečiste. Vjera je došla zemaljske ljude učiniti nebeskim stanovnicima. Vjera je došla prašnjave ljudi učiniti svetim. A mi sve to želimo pokvariti mješajući vjeru u politiku, skrnaveći njenu svetost, što predstavlja najveću nezahvalnost prema vjeri, daru Božijem.

Stupanje vjere na teren dunjaluka budi sumnju i skeptičnost u ljudima prema njoj. To na kraju rezultira da se smanji interes za vjeru, ili pak od ljudi će napraviti ateiste, što se ne slaže sa filozofijom slanja poslanika i spuštanja Knjiga. Šta-više to je izmjena cilja zbog kojeg je vjera došla a takvo šta je nemoguće očekivati od Apsoluta, Mudroga Gospodara. Dakle da bi se sačuvao obraz Islama mora se sprječiti ulaz u politiku i vlast.

Odgovor

Ukoliko bi sve stvari posmatrali na ovakav način tada bi najbolje bilo zaustaviti usavršavajući pokret svijeta, zbog toga što ne postoji ni jedne vrijednosti ni prihvaćene stvari na ovom svijetu a da sa sobom nema i nešto što je protiv vrijednosti. Razvoj nauka, tehnologije, industrije pa čak i moralne i humane znanosti u pogrešnim rukama na sebe navlači hrđu. Što znači da iz poštovanja prema nauci i misli treba spriječiti njihovo širenje!? Drugo, mi moramo slijediti vjeru i njena mjerila a ne da komentarišemo i analiziramo vjeru kako mi osjećamo da bi trebalo biti, drugim riječima ona je ta koja drži položaj vođe a nismo mi ti koji joj trebamo krojiti sudbinu. Treće, kako objasniti kur'anska kazivanja o poslanicima koji su bili na vlasti, kao što su Davud, Sulejman, Jusuf, Talut?

*I Davud ubi Džaluta, i Allah mu dade i vlast i vjerovjesništvo, i nauči ga onome čemu je On htio. A da Allah ne suzbija ljude, jedne drugima, na Zemlji bi, doista, nered nastao.*¹⁰⁶

وَقُتِلَ دَاوُدُ حَالْوَتْ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحُكْمَةَ وَعَلَمَهُ مَمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعَ اللَّهِ النَّاسَ بِعَضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ

Objašnjenje allame Tabatabaija

U tefsiru Al-Mizan, Allame u komentaru citiranog ajeta nudi objašnjenje koje navodimo u kratkim crtama.

a) Svima nam je jasno da se pod neredom na zemlji misli na nered u ljudskom društvu. Ukoliko se i misli na nered zemlje riječ je ustvari o posljedici nereda kojeg ljudi prave a ne o neredu koji je sam po sebi od zemlje nastao. Tema "nered na Zemlji" jeste naučnog karaktera i na veoma je lijep način spomenuta u doba kada je vladalo neznanje.

b) Sreća ljudskog roda neće moći ni na koji način ostvariti kulminaciju osim u okrilju društvenog života. A s druge strane saradnja u društvu neće uspjeti osim u jedinstvenom društvu i uravnoteženom životu. Jedinstvo u kojem su članovi društva poput

---

¹⁰⁶ Al-Beqara: 251.

organu jednog tijela u kojem svaki organ na svoj način vrši funkciju zbog koje i postoji i za koju je i zadužen. Dakle sreća i savršenstvo za čovjeka ima korijen u jedinstvenom društvu u kojem se napaja.

c) Jedinstvo sistema jeste posljedica međusobnih utjecaja koji u njemu vladaju; dakle, ukoliko u svijetu postoji jedinstvo to je posljedica recipročnih utjecaja koji se dešavaju među sastavnim dijelovima svijeta. Prostije rečeno sistem koji postoji u svijetu, ukoliko ga ima i ukoliko traje, postoji zahvaljujući međusobnom smjenjivanju i suzbijanju koje se dešava između djelova kao i uslijed njihovog međusobnog konflikta i borbe u kojoj jedni pobjeđuju i suzbijaju druge koji se neminovno pokoravaju pobjedniku. Kada ne bi bilo odmjeravanja snaga i suprotstavljenosti ono što bi trebalo biti pobjeđeno ne bi bilo pobjeđeno već bi i dalje ostalo na svome mjestu.

d) Harmonija u Objektivnom sistemu je neophodna; kada ne bi bilo sukoba prirodno je da bi svaki dio stajao na svome mjestu, ne bi se vezao za drugi, a takva nepovezanost ne bi mogla dovesti ni do kakvih promjena i pokreta. Takav mir i nedešavanje rezultiralo bi time da bi svaki element ostao na onome što je imao od akcije, što bi konačno rezultiralo potpunim utihnućem pokreta, tj. nestajanjem stvorenog sistema, uslijed toga harmoničan sistem je nužan, ali da bi ga bilo neophodno je postojanje suprotstavljanja i suzbijanja.

Objašnjenje Mulla Sadre

Kada suprotstavljanja ne bi bilo u tom slučaju ne bi postojalo razloga ni za spuštanje milosti i opskrbe Božije. Što bi rezultiralo nestankom svijeta. Sistem ljudskog društva također slijedi ovaj općeniti zakon, u kojem kada ne bi dolazilo do suprotstavljanja, međusobnih utjecaja, pobjeda i suzbijanja njegovi djelovi se međusobno ne bi povezali. Što bi rezultiralo nestajanjem društva a to bi značilo da ljudska sreća iz temelja bude izbrisana.

Sistem vjere također nije izvan ovih okvira. Osnivanjem vlasti i provođenjem zakona moraju se ukloniti prepreke sa puta, ostvariti potrebe i pripremiti put za prosperitet, u ljudima treba izgraditi osjećaj za jedinstvo, privići ih na društveno kooperativni život da bi ih mogli

dovesti do sreće i savršenstva. Tko želi saznati više može se obratiti na adresu, *Al-Mizan*, komentar dvjestotine trinaestog ajeta sure *Al-Baqara* u kojem se polemiše o neophodnosti i filozofiji poslanstva.

“Mješanjem vjere u dunjalučke poslove sveta stvar, tj. vjera biva zaprljana.” Ovo su riječi koje nemaju ni logičnog a ni šerijatskog temelja. Zbog toga što je vjera došla upravo zato da očisti pohotu i nečistoću. Vjera je došla da uspostavi i proširi politiku utemeljenu na moralu i vrlinama. Vjera je došla da spriječi nasilje i zločine a da oživi društvenu pravdu. Ne smijemo porediti postojeću situaciju sa poželjnom situacijom, da bi nakon toga rekli kako to nije posao za vjeru. Aktuelno stanje je na strani i u korist nevrijednosti i alarmantno je zagađeno, ali poželjno stanje jesu vrijednosti i čistoća. Mi stremimo vlasti čiji vođa će reći: “Šta će Aliji obilje koje će proći i užitak koji neće vječno trajati?”¹⁰⁷ “Dok u Hidžazu i Jemami možda ima neko ko nema nade u dobivanje pogačice ili ko nikad nije jeo do sitosti.”¹⁰⁸ *Zuhd*, tj. odricanje za Alija predstavlja napad i ustank protiv svih niskosti i protiv svih poniženja. Islamska vlast je vlast čiji predvodnik i vladar u jednom od svojih pisama kaže: “Kunem se Bogom, zakletvom iz koje lučim volju Božiju, da će tako izvježbati dušu svoju da će se radovati ako za jelo dobije pogačicu jednu i biti zadovoljna s malo soli da je začini. Dopustit će cijelonoćnim plačem očima svojim da ostanu prazne bez suze poput rijeke čija voda je otekla. Treba li Ali pojesti sve što ima i zaspasti poput stoke koja je natrpala drob svoj na pašnjaku pa zalegla, ili poput koza koje brste pa odlaze u obor svoj? Nek mu se oči ugase, ako on, poslije mnogo godina, slijedi stoku raspuštenu i životinje koje pasu. Ne, tako mi Boga nikad!”¹⁰⁹

Da li vlast, sa ovakvim vladarem na čelu, svojim prisustvom u društvu može zaprljati obraz vjeri, ili je pak čini časnom i dostojanstvenom? Da li prlja vjeru ili čisti prljavštinu? Da li udaljava ljudi od vjere ili i nakon četrnaest stoljeća nagoni suze čežnje na oči?

Dakle, četiri spomenute skupine, sa svim razlikama koje ih međusobno razdvajaju, imaju jednu zajedničku tačku u kojoj se slažu, a to je da vjera mora biti bez vlasti. Prirodno da se tome stavu mora dodati

---

¹⁰⁷ Ali Bin Ebi Talib, *Nehdžul-belaga*, hutba 222, Zagreb:1995.

¹⁰⁸ *Ibid*, pismo 45.

¹⁰⁹ *Ibid*.

i da vlast ne smije biti vjerska. Ove riječi niti se slažu sa logikom vjere a ni sa logikom razuma. Ukoliko neko bude prevaren neprijateljskim spletkama, prije nego li da svoje mišljenje mora izvršiti generalnu reviziju sopstvenog pogleda na svijet. Također treba biti svjestan i siguran u činjenicu da je vjera sa svim savršenostima u različitim životnim segmentima agens pročišćavanja i uzrok nadoknade svih čovjekovih mahana i nedostataka. I sa znanjem, promišljanjem i moći može sve životne segmente uzdići iz prašine u nebo, drugim riječima može nebeske vrline i vrijednosti pokloniti zemaljskim bićima, i učiniti ih boljim od meleka iz svijeta svetosti, kao što je to u historiji čovjeka već i uradila, a posebno u dvadesetak godina vladavine Muhammeda, s. a. v. a., kada je i pored svih teškoća sa kojima su morali izići na kraj izgradio najuzvišenije primjere znanja, morala i vrline. Drugim riječima ljepota vjere dolazi do izražaja tek u trenutku kada vjera postane prisutna na svim poljima života i kada kao takva prihvati čovjeka za ruku i uzdigne ga na tron nebeskog morala i vrline.

Kao najbolja potvrda ovim riječima jeste hadis koji se prenosi od poslanika, Muhammeda, s. a. v. a.: "Uredite svoj život na Dunjaluku a budite spremni za Ahiret kao da čete sutra umrijeti."

Sekularistički argumenti

Teoretičari sekularizma u cilju dokazivanja svojih tvrdnji – negiranja vjerske vlasti – iznose i svoje argumente, koje ukoliko uspijemo na osnovu racionalnih dokaza oboriti u tom slučaju oni neće imati nikakvog oslonca niti će imati čime potkrijepiti vlasite ideje. Kada jedna ideologija sa racionalnog aspekta i putem dokaza ostane nezaštićena i ne bude imala ništa adekvatno za ponuditi kao svoj neoborivi argument u tom slučaju neće moći odgovarati na pitanja, što znači da mora završiti na povjesnoj deponiji upravo kao što su neke ideje i završile.

Naše obaveze i dužnosti

U vezi sa spomenutim teoretičarima i njihovim argumentima mi imamo dvije naučne obaveze:

- a) pobijanje njihovih dokaza,
- b) dokazivanje neophodnosti vjerske vlasti.

Prirodno je da ukoliko želimo svoju dužnost obaviti na ispravan način u tom slučaju prvo trebamo čuti njihove argumente da bismo zatim iznijeli kritike vezane za njih. Nakon toga donosimo argumente kojima dokazujemo neophodnost vjerske vlasti. Upravo ćemo postupiti u skladu sa ovim logičkim procesom, dakle prvo iznosimo njihove stavove da bi ih zatim pretresli i kritikovali, nakon čega počinjemo sa drugom fazom, tj. dokazivanjem neophodnosti vjerske vlasti.

1. Neusaglašenost vlasti i vjere

Teoretičari sekularizma su uvjereni na osnovu tačnih analiza između suštine i zbilje vjere i suštine i zbilje vlasti da među njima postoji neusaglašenost i razlika preko koje nije moguće preći što nam jasno govori o tome da nije moguće pomiriti vlast i vjeru. U objašnjenju svoga logičkog zaključka kažu: Šta je vjera? Vjera i njen stvarno značenje sažima se u korigiranju uvjerenja, morala, duševnih osobina, kao i u ukazivanju vjernicima i pobožnim ljudima na ispravno ponašanje, što nam daje do znanja da je riječ o potpuno duševnim i srčanim pitanjima. I sasvim je jasno da se ljudsko srce ispravlja na taj način što se prvo pridobije i tek nakon toga se prelazi na pitanja vjerske prirode i onoga što se srca tiče.

Kakve dužnosti ima vlast? Vlast je obavezna osigurati društvenu bezbjednost i u aspektu života i sa aspekta vlasništva i imetka. Mora osigurati sistem u kojem će ljudi osjećati sigurnost kada je u pitanju lični život i imetak. U takvim se pitanjima ne može služiti moralnim pridikama. Tako da ne možemo uspostaviti nekakvu logičnu svezu između kategorije vjere i vlasti. Neki čak aludiraju i na njihovu međusobnu oprečnost. Otišli su, dakle, korak naprijed i izrazili mišljenje da u principu između vjere i vlasti ne samo da nema povezanosti, već postoji ozbiljna oprečnost. Da bi to potvrdili kažu: U vlasti da bi se praktično provele životne i društvene potrebe mora se koristiti strogost i moć sile. Usljed toga što je vlast utemeljena na strogosti i sili a s druge strane vjera se u svom radu oslanja na milost i pridobijanje srca što znači da vlast s jedne strane prema ljudima postupa

osoro i neumoljivo, kao naredbodavac a vjera krajnje milosrdno i blagonaklono što je najbolji dokaz jaza i razlike koja postoji između vjere i vlasti.

2. Rezultat spajanja vjere i vlasti bila bi tiranija.

Dalje tvrde da ukoliko bi htjeli napraviti spoj ovih dvaju nepomirivih stvari, dakle vjere i vlasti, to bi sigurno rezultiralo absolutizmom i tiranijom od strane vjere što bi bilo razlogom da ljudi zamrze vjeru i da je napuste. S obzirom na to da kada bi vjera zavladala u tom slučaju morala bi koristiti silu da bi ljudi postali vjernici, a iz tog razloga što je taj metod u potpunoj suprotnosti sa vjerovanjem i religijom to bi značilo da se vlast susretne sa ozbiljnim problemima kada su u pitanju njene ideje i program sa jedne strane i praktično provođenje programa sa druge. Dakle na mjestu gdje nema govora o sili i primoravanju, vlast bi provodila silu što se kosi sa principom slobodnog biranja vjere, a to bi rezultiralo odricanjem od tiranske vjere. Dakle vlast koja se koristi silom i politikom palice kada je u pitanju nametanje i provođenje društvenih, socijalnih, političkih i ostalih programa ne susreće se ni sa kakvim problemima niti sukobljavanjima od strane primoranog naroda nad kojim vlada, međutim ukoliko vjera to isto učini, tj. upotrebi silu, na mjestu gdje to nije prihvatljivo, u vjerskim i moralnim pitanjima, to će obavezno rezultirati time da je ljudi prihvate za tiransku religiju, što je najprezrenija moguća kombinacija kod ljudi.

3. Vjera gubi razlog postojanja

Ispitivanja na licu mjesta kao i društvena praksa pokazuju da mješanje vjere u vlast pored toga što iziskuje štete i što uzrokuje odicanje ljudi od vjere pa i stvaranja averzije prema njoj, djelo je koje je krajnje beskorisno i neplodno za vjeru. Usljed toga što biti vjernik vrijedi ukoliko je to iz ljubavi i s uvjerenjem, međutim prisustovanje u hramovima, džamijama, crkvama ili sinagogama zbog toga što se mora jer zakon to traži, sa aspekta duševnih suptilnosti, čistote duše, iskrenosti dove i svega onoga što vjera traži od ljudi jeste krajne štetno i neadekvatno i sigurno je da svega toga u takvoj vjeri i pod takvim pritiskom neće biti.

Ukratko prigovori koji stižu na adresu vjere pod prepostavkom da bi trebala da se mješa u politiku i vladu su sljedeći:

- a) vjera i vlast nemaju ništa zajedničkog,
- b) kada se bolje pogleda, između vjere i vlasti postoji nepremostivi jaz i nepomiriv konflikt,
- c) nelogično mješanje ovih dvaju antitijela rezultiralo bi tiranijom,
- d) vjero-tiranija rezultira napuštanjem vjere od strane ‘vjernika’,
- e) također rezultira nestankom duševnih, psihičkih i ostalih utjecaja koje vjera ima kod vjernika,
- f) na koncu to dolazi u oprečnost sa filozofijom prisustva poslanika Božjih među ljudima,
- g) u društvu bi porasle antivjerske i ateističke tendencije.

Ovo su osnovni dokazi neusaglašenosti vjere i vlasti koji su izneseni od strane sekularističkih teoretičara.

Kritika

U cilju pretresanja argumenata potrebno je ozbiljno obratiti pažnju na nekoliko stvari da bi kritika i pobijanje spomenutih argumenata bila sasvim jasna i utemeljena.

Vlast i vjerovanje

Poželjno je, a i bolje je, da se tvrdnje i prepostavke kao i pristrasni argumenti pogledaju u svjetlu realnog stanja i stvarnosti a ne u formi proklamacija. Ukoliko gospoda koja je nabrojala gornje tvrdnje umjesto što kaže: “Dužnost vlasti je samo red, sigurnost, zaštita imetaka, i ništa više,” prizna, pa kaže: “Mi vlast želimo radi reda, sigurnosti i zaštite imetaka, i ne slažemo se sa miješanjem vlasti u vjerovanje i moral,” bilo bi to istinitije kada je u pitanju transparentnost njihovih unutarnjih namjera a u istoj toj mjeri bilo bi i udaljenije od istine čiji su oni glasnogovornici. Ukoliko bi pak rekli da vlast nema pravo

mješati se u uvjerenja, moral i vjersko ponašanje ljudi, to ne bi odgovaralo istini i ne bi se slagalo sa dijalektikom.

Objašnjenje

Posmatranjem modela vlasti iz prošlosti, i površnim sagledavanjem trenutnog stanja u različitim državama, lahko je shvatiti da stavovi koje zauzimaju različite vlasti po pitanju zakona imaju važnu ulogu u načinu procjenjivanja kao i u vjeri kod ljudi. Nije moguće naći vlast koja u svojim društvenim zakonima lahko prelazi ili čak previđa veliku ulogu koju igra vjera i moral ljudi. Ukoliko se pod efektom i utjecajem koju vlast ima na religioznost i vjeru misli u apsolutnom smislu, u tom slučaju riječ je o potpuno nelogičnom i neraumnom aludiranju. Mali je broj vjernika koji dijele mišljenje o sigurnom i stopostotnom učinku vlasti kada je to u pitanju. Međutim ukoliko se mislilo na relativne učinke i duboki utjecaj kao i na produktivnost vlasti na uvjerenje, moral i društveno ponašanje i u tom su slučaju rijetki ljudi koji su razumni a da takvo šta poriču.

Jedan površan prelaz preko stanja u različitim društvima dovoljan je da potvrdi i učini jasnim utemeljenost tvrdnje da vlast ima relativan utjecaj na razmišljanje, moral i socijalno ponašanje društva i pojedinaca. Čak i društva koja tvrde da su suzdržana i nepristrasna po pitanju morala i vjerskih pripadnosti, imaju veoma jasan utjecaj u moralnosti ljudi i u općoj društvenoj klimi. Sukladno navedenim činjenicama veći dio društva i društvene atmosfere prati i slijedi vlast, kao što i S'adi Širazi kaže: “Ljudi su vjere svojih vladara”, *الناس على دين ملوكهم*, tj. ponašanje, moral i uvjerenja vladara obično biva slijeden i prihvaćen od strane podanika, tj. naroda koji čini državu. S obzirom na to većina moralnih neodgovornosti u odnosu na vjeru i njeno praktično vršenje koje se primjećuju među ljudima posljedica je indiferentnosti vlasti prema religiji. Ukoliko vlast angažira antivjerske misionare sigurno je da će imati veći učinak na odvraćanju i okretanju ljudi od učinka koji vjera u takvim uvjetima može imati, i moći će ih lakše usmjeriti u pravcu u kojem će vjersko i moralno biti smatrano bezvrijednim i nepoželjnim.

Recipročni utjecaj razuma i djela

Ono što je čovjek praktično doživio a što potvrđuje i Kur'an i racionalni argumenti jeste pitanje uzajamnih utjecajnosti između razuma i djela. Ukoliko čovjek odraste i živi u nezdravoj i nemoralnoj sredini, gdje su ljudi ogrežli u putenosti i nemoralnosti, polakškom vremena njegovi stavovi i naklonosti bez obzira koliko moralan i pobožan bio, krenut će smjerom materije i negiranja ili pak u najmanju ruku indiferentnosti prema duhovnim i moralnim pitanjima. Pitanje adaptiranja na sredinu je jedan od naučnih principa, koji u svakom slučaju ostavlja utjecaj na čovjekovu misao.

Na temelju toga svaka misao i ideja da bi se razvila i zaživila zahtjeva odgovarajući psihički i duhovni teren i uvjete. Kako je samo lijepo i temeljito u vjerskim zakonima prvo uzet u obzir svaki životni segment i uvjet da bi tek na osnovu toga bio ustanovljen propis i sud. Naprimjer propisom o trgovini prodavanje čefina smatra se mekruh/nepoželjno, klanje životinja, tj. mesarstvo je također mekruh, zbog toga što ovakve profesije kvare klimu psihičke i duševne suptilnosti i harmonije. Iako za pažljivog čovjeka kojem je stalo do toga da uredno vrši svoje društvene i vjerske obaveze to ne pravi nikakvog problema, ali uvezši u obzir javnost Islam propisuje sud nepoželjnosti, tj. mekruha za ovakve poslove. Ili hadisom u kojem se kaže: "U kuću u kojoj se nalazi pas ili slika psa ne ulaze meleki,"¹¹⁰ ne želi se izraziti gađenje prema psu ili se dati do znanja njegova bezvrijednost, već uzima se u obzir sukob normalnog obavljanja ibadeta, prevashodno namaza, sa držanjem psa u kući, što ima duhovnu dimenziju, koja je uvjetovana i vanjskim uvjetima čistote potrebne za neometano služenje Uzvišenom Allahu.

Pitanje:

Da li društvena klima koja nije odgovarajuća za duhovni i psihički život može imati negativnog utjecaja na vjeru, način mišljenja i prihvatanja moralnih vrijednosti ili pak između društvene atmosfere i duhovnosti postoji velika razlika tako da jedna od druge ne zavise niti jedna na drugu vrše utjecaj?

---

¹¹⁰ *Safinetul-Bihar*, tom II, str. 486, Qom: 1950.

Odgovor:

Bez sumnje da društvena klima djeluje i na način razmišljanja i na moral, međutim utjecaj je indirektan, tj. posredan. Dakle loša društvena klima kvari psihi. Pokvarena psiha znači slaba ili nikakva šansa za razvijanje uzvišenih duhovnih misli. Kao što sa druge strane povoljni društveni uvjeti mogu veoma efektivno djelovati na razvijanje i procvat duhovnih uzvišenih misli i ideja. Upravo na temelju ovog principa Islam posvećuje veliku pažnju uređenju i saniranju društvenog ambijenta dok protivnici vjere svom snagom rade na njegovom ruiniranju upravo zbog toga što je neporeciv utjecaj društvenih uvjeta na duhovni i psihički život čovjeka.

Etički i dogmatski materijalizam

Materijalizam nekada predstavlja dogmu a nekada pak potiče iz čovjekovog morala. Dakle jedanput čovjek na osnovi svojih logičkih zaključaka i dokaza, proračunima dolazi do rezultata da osim prirode ne postoji nešto što bi činilo izvor kreacije i što bi naprimjer moglo biti predstavljeno bogom. Na osnovu ovakvih zaključaka, bez obzira što su sigurno netačni, čovjek ne vjeruje u van materijalno. Nekada pak, čovjek na ovu razinu biva povučen inercijom koju proizvodi (ne)moralni način života i ogreznost u putenostima, provodima i raskalašenosti, što rezultira gaženjem svih duhovnih i apstraktnih vrijednosti i što između ostalog može biti potvrđeno poznatim komentarom upućenog na adresu Muhammeda, s. a. v. a.: "Igra se Hašemija (Poslanik) vlašću a ustvari nema ništa ni od objave niti je šta spušteno." Usljed toga jedan od razloga naklonjenosti materijalizmu može biti upravo sklonost ka moralnom grijehu i nefranskoj strasti.¹¹¹

Vjera i fitret

Sa aspekta časnoga Kur'ana zemlja ili društvo ne srljaju u smutnju osim putem fitreta. Kada kažemo putem fitreta mislimo na posebnost na osnovu koje je Uzvišeni Allah stvorio čovjeka. Dakle, fitret, to

---

¹¹¹ Murteda Mutahari, *Razlozi naklonjenosti materijalizmu*; str. 172., Teheran: 1996.

znači poseban vid stvaranja. Uopće gledano svaka religija od Boga spuštena, mada sam već u tekstu ukazao da je plural neispravan kada je u pitanju Božija religija, međutim s obzirom na formalnu postojeću podjelu služit ćemo se terminom vjere (množina), dakle religija koja ima Knjigu, bez obzira u koje vrijeme da je bila spuštena, u sebi sadrži i podrazumjeva put fitreta. Razlika koja postoji jeste u načinu na koji se fitret manifestira gledano kroz dimenziju vremena. S obzirom na ovu činjenicu sve što više idemo naprijed fitret ima više sklonosti i predispozicije za manifestiranje, a sve što se više vraćamo unazad ovaj potencijal je slabiji. Na osnovu ove računice u svakom vremenu vjera je objavljivala zakone fitreta upravo u onoj mjeri u kojoj je fitret među ljudima bio spreman na manifestiranje. Kur'an Časni kaže:

*Pa upravi lice svoje čistoj vjeri, to je fitret na osnovu kojeg je Allah ljude stvorio, nema promjene u Allahovom stvaranju, to je vjera postojana, ali većina ljudi ne zna.*¹¹²

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلّٰٓيْنِ حَنِيفًا فَطَرَ اللّٰٓيْنِ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخُلُقِ اللّٰٓيْنِ ذَلِكَ الَّذِينَ الْقَيْمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Primjećuje se da Uzvišeni sa potpunom izričitošću u ovom časnom ajetu vjeru (*din*) predstavlja putem stvaranja, i kaže da je din ustvari fitret na osnovu kojeg je stvoren čovjek, pored čega se naglašava da u stvaranju Božijem nema promjene. Što na kraju ajeta biva sumirano ukazivanjem na to da fitret i nepromjenjivost predstavljaju postojanu vjeru, međutim, većina ljudi nije svjesna te činjenice. S druge strane u Kur'antu se kaže:

*Zaista kod Allaha prava vjera je Islam.*¹¹³

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰٓيْنِ إِلَّا إِسْلَامٌ

Šta znači Islam?

Islam, znači predavanje Uzvišenom Allahu i Njegovom tekućem zakonu koji se ogleda kroz šerijat, tj. vjerski zakon ili kroz stvaranje. Ukoliko spojimo ova dva časna ajeta glasno i jasno čut ćemo poruku

---

¹¹² Ar-Rum: 30.

¹¹³ Ali- 'Imran: 19.

koja glasi: Vjera Božija znači usklađivanje života sa onim što iziskuju zakoni stvaranja.

Šta se misli sa usklađivanjem? Ovim se izrazom aludira na to da vrsta koja je zbog posebnosti svoga stvaranja nazvana čovjek, stigne do razine koju zaslužuje suština vrste koju on predstavlja. I da bude takav da se zaista može nazvati prirodnim čovjekom da bi uslijed toga mogao biti nazvan odgajateljem. Dakle, da postane čovjekom kojeg iziskuje njegova suštinska struktura i prirodna konstrukcija. A to što iziskuje suština prirodnog čovjeka jeste upravo skrušenost naspram gejbanskog izvorišta i Boga. Boga u čijoj ruci je i bitak i opstojanje i sreća i pomoć u svim životnim aspektima kao i prema zakonima koji vladaju objektivnim svijetom. Ta skrušenost i prihvatanje cijelim bićem jeste upravo vjera koju nazivamo Islam. Vjera kojoj pozivaju i Kur'an i sve Božije knjige i svi vjerovjesnici kojima je Bog te knjige objavio. Saobrazno rečenom:

- a) Uređenje života i životnih segmenata,
- b) izbacivanje svih sujevjerja koja su našla puta u život i nadvisila se nad njim,
- c) teške obaveze koje su nam nametnule nefsanske strasti.

Sve su to dijelovi cjelovitog značenja vjere Islam. Drugim riječima Islam znači čisti fitret kojeg je Uzvišeni Gospodar utkao stvaranjem u bit čovjeka. Čuvanje ovog fitreta čistim znači Islam. Islam ne znači da kažemo da je on ustvari trag, obilježje ili sud onoga što fitret presudi kako bi neka njegova mišljenja i zaključke potpisao a neke druge pak negirao. Ili da naučnici, tj. serijatski pravnici i stručnjaci uključe sve svoje napore u potvrđivanju ili negiranju tih propisa i da krajnje pravedno i bez pristrasnosti daju svoja mišljenja u vezi sa tim pravilima, a da ljudi na osnovu toga budu slobodni da li će izabrati Islam ili ne. Drugim riječima, na pitanje čemu to Islam poziva, treba odgovoriti da ono čemu se na osnovu logike Božije vjere poziva jeste upravo serijat i zakoni koji obezbjeđuju sreću čovjeku u njegovom ovozemaljskom i ahiretskom životu. Dakle ne može se reći da je Islam prvo došao i uspostavio svoje zakone i sistem obrazovanja, da bi nakon toga potvrdio kako se ovi nazovimo ih

eksperimentalni zakoni poklapaju sa koristima ljudi, i da se ljudske koristi i interesi slažu i poklapaju sa tim zakonima.

Neophodna napomena

Razlika je u tome kada mi odredimo zakone na osnovu kojih će rasti određeno drvo i preciziramo u kakvim uvjetima treba biti čuvano od toga kada kažemo da drvo raste u skladu sa zakonima stvaranja koja su usađena u njegovu bit.

Ukoliko ovo bude ispravno shvaćeno, i razumljeno na osnovi racionalnih argumenata, u tom slučaju neće se naći niko ko bi uobrazio da je Božija vjera ustvari skup zakona i činjenica koji se moraju slijediti i koji su uz to veoma suhoparni i beživotni i bez potpore argumenata i dokaza. I niko neće govoriti da je suština vjerskih zakona čista diktatura i apsolutizam. I da je jezik Zakonodavca jezik sile, kojim nameće vjeru ljudima da bi vršili zakone Božije i Bogu se pokoravali. Zbog toga što ako budu pokorni postići će vječne blagodati, ukoliko pak budu buntovni i odbiju pokornost u tom slučaju slijedi ih vječna kazna. U takvoj je prezentaciji vjere naočigled dobrovoljno pokoravanje ustvari pokorovanje iz nužde, jer mora se spasiti sopstvena koža koja će ukoliko se tom zakonu ne pokori biti izložena vječnoj kazni. Ukoliko ovakvo razumjevanje Božije vjere bude uvriježeno među ljudima u tom slučaju treba reći da između vjerskih zakona i zakona koji vladaju u prirodi i objektivnom svijetu nema nikakve veze niti sličnosti. Kao što nema nikakve veze ni podudarnosti između zakona i pravila koja sa sobom donose vjerovjesnici, a pomoću kojih su htjeli ostvariti i materijalnu i duhovnu sreću za ljude, sa zakonima koji vladaju stvorenim svijetom a koji također imaju aktivno učešće u kvaliteti čovjekovog života. Ukoliko vjera i njena uloga u čovjekovom životu bude na ovakav način shvaćena neizbjegno u vezi sa njom treba zaključiti:

- a) vjerski zakoni samo sputavaju čovjeka u životu;
- b) oni su razlog zaostajanja i na društvenom i na naučnom i na prirodnom planu;
- c) u vjeri je presudna prisila i natjeravanje, bez obzira što se to verbalno može poreći;
- d) ahiretska čovjekova sreća je nametnuta, zbog toga što je uređenje života i stizanje do sreće i savršenstva moguće jedino uz

volju i želju Gospodara, što znači da se slijedenjem Njegovih zakona sreća može postići a odbijanjem slijedenja obezbjeđuje se kazna;

- e) uloga nijeta, tj. nakane u ovom slučaju dovedena je u pitanje i gubi svoju svrhovitost. U takvoj situaciji prosperitet ima princip “počelnosti djela”¹¹⁴ zbog toga što čovjek u svemu tome ne predstavlja aktivan faktor, već je poput ostalih stvorenja kojima su upućene riječi: *Pa nebu i Zemlji je rekao:*

Pojavite se milom ili silom!” “*Pojavljujemo se drage volje!*”
odgovorili su.¹¹⁵

فَقَالَ أَهَا وَلِلأَرْضِ ائْتِنَا طُوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَئْتِنَا طَائِعِينَ

Bez obzira što formalno gledano kažu: *Nema prisile u vjeri*, ipak u toj neprisiljenosti ukoliko se ne prihvati ono što se od nas traži ide se u vatru, tj. Džehennem, ovakva stanja filozofi opisuju izrijekom: “slobodni izbor pod prisilom.”

Rekli smo da u ovakovom stanju nijjet, tj. nakana ili namjera gubi svoju svrhu i razlog postojanja. U odgovoru na pitanje zašto je to tako i šta to znači treba reći da teolozi raspravljaju o temi “dobra djela bez vjerovanja” u kojoj se spominju dobra i korisna djela koja čine ljudi što ne vjeruju u Boga. U raspravi se postavlja pitanje da li Uzvišeni Allah prihvata takva dobra djela ili ne. Naprimjer vjera preporučuje dobročinstvo prema stvorenjima uopće. Vršenje kulturnih usluga, postizanje društvenog komforta, pisanje korisnih knjiga, podučavanje i edukaciju, pružanje zdravstvenih usluga, pomoći nemoćnim i ugroženim, zaštitu potlačenih, suprotstavljanje nasilnicima i zločincima kao i veliki niz drugih tačaka koje ispunjavaju vjerske zakonike svih Božjih poslanika. Pored toga što i razum i moralna savijest svakog čovjeka presuđuje u korist potrebnosti ovih djela i smatra ih i moralnim i ljudskim djelima kao i neophodnim kada je u pitanju sređivanje društvenog stanja.

¹¹⁴ Princip shodno kojemu mjerilo vrijednosti učinjenog jeste u samome djelu. Naime djelo može biti dobro i može biti loše, ko učini dobro bez obzira ko bio i kakvu namjeru imao bit će nagrađen, ko uradi loše bez obzira ko bio i kakvu god namjeru, tj. nijet da ima bit će kažnjen. (op. prev.)

¹¹⁵ Al-Fussilet: 11.

Sada se nameće pitanje da li će ukoliko ovakva djela čini nemusliman ili nevjernik kao takav imati nagradu kod Allaha? Drugim riječima da li je isto za jednog nemuslimana i nevjernika da bude povjerljiv ili da bude izdajica? Da li je za njega isto da obavi namaz i da učini bludnu radnju? U odgovoru na ova pitanja postoje dva mišljenja.

- a) mišljenje koje zagovaraju intelektualci, i
- b) mišljenje koje zagovaraju konzervativci.

Skupina koja sebe smatra intelektualcima, bilo da su muslimani bilo nemuslimani, odlučno tvrde da nema nikakve razlike u tome da li je neko djelo izvršio musliman ili nemusliman. Već, svako ko izvrši dobro djelo i na taj način bude koristan zajednici i pomogne da se na bilo koji način postigne prosperitet zaslužuje nagradu od Boga. Usljed toga što je Bog pravedan i kod Njega nema diskriminacije i duplih standarda kada su u pitanju ljudi, tj. Njegova stvorenja, i nema razlike da li Ga neko poznaje ili ne poznaje ili čak da li Ga neko prihvata ili ne.

Nasuprot ovom mišljenju stoji skupina koja u principu sve ljude osim svojih istomišljenika smatra zaslužnim za Džehennemu kaznu. Njihova računica u ovoj podjeli je veoma prosta. Ljude djele na dvije skupine. Jedna skupina su muslimani, a druga nemuslimani. Nemuslimane očekuje Džehennem, a muslimane koji dijele njihovo mišljenje čeka nagrada, tj. Džennet, a ostali pak muslimani koji se ne slažu sa ovakvim stavom i oni će biti kažnjeni Džehennemom. Čak i oni što se sa njima slažu ukoliko praktično ne provode svoja uvjerenja, i oni će također ići u Džehennem. Što znači da sva širina kojom je Džennet opisan pripada samo njima i njihovim lojalnim prijateljima.

Međutim, logika Časnog Kur'ana u vezi sa ovim pitanjem daje objašnjenje koje uopće nema sličnosti sa spomenutim stavovima. Dakle niti sa bombastičnim i nelogičnim stavom intelektualaca a ni sa uskim konzervativnim pogledom druge skupine koja sve ljude osim malobrojnih pojedinaca smatra džehenemlijama.

Ukoliko bi ljudi shvatili kur'anski stav u vezi sa ovim veoma važnim pitanjem na sav bi glas povikali da to ne može biti zemaljska

misao, već da je riječ o gejbanskoj misli i nebeskom glasu.¹¹⁶ Za ispravan odgovor o tome koliko je samo učinkovita nakana i dobronamjernost i da bi se shvatilo zašto Islam toliko potencira na ovom pitanju mora se razumjeti fitret i njegova sihroniziranost s vjerom. U suprotnom bit ćemo prisiljeni prihvatići mišljenje intelektualaca po pitanju dobrih djela neovisnih od imana (vjerovanja), što je u suprotnosti sa Kur'anskim stavom, tj. Božijim pravilom.

Malo smo se udaljili od teme, međutim s opravdanom razlogom objašnjavanja važnosti ovih činjenica. Ukratko, Božija knjiga je obezbjedila koristi za ljude obuhvativši ih svojim sadržajem. Usljed toga ukoliko se svi njeni propisi budu proveli u praksitnoj formi smutnja i nemiri koji vladaju svijetom i društвom sigurno će nestati. U principu se knjiga koja ima takvu karakteristiku i naziva Božijom knjigom, kao što je i ispravna vjera ona vjera koja je sadržana od zakona korisnih i neophodnih za dobro čovjeka i uređenje društva. Sao-brazno rečenom vjera čovjeka poziva na ispravljanje djela i ostalih društvenih segmenata i ukoliko je, dakle vjeru, nazivamo islamom, tj. predajom Gospodaru, to je iz razloga što je djelovanje u skladu sa vjerskim principima ustvari djelovanje u skladu sa principima ustrojstava na osnovu kojih funkcioniра Kreacija. Predavanje vjeri ustvari je predavanje liniji i pokretu koju je stvaranje odredilo za čovjeka. A to predavanje znači predati se volji Allahovoј.

Insistiramo i potvrđujemo da vjera ne poziva čovjeka na slijedenje zakona koji su prethodno predviđeni da bi mu zatim punila glavu izjavama da je u tome njegova sreća. Ovakve riječi za sobom povlače opravdanu dvojbu u ispravnost tih zakona. Već vjera čovjeka poziva samoj prirodi stvorene stvari, poziva ga fitretu, samospoznavi. A kao što smo već rekli ustrojstvo objektivnog svijeta je nepogrešivo sukladno čemu nema potrebe za kontrolu i signiranje.

Prigovor

Kao prvo jezik vlasti nije upotpunosti jezik sile kao što ni jezik vjere nije upotpunosti jezik ljubavi i milostinje. Već i vlast i vjera imaju obje vrste jezika u svojim programima.

---

¹¹⁶ Detalje potražiti u Mutaharijevoj knjizi '*Adle Ilahi*' u poglavljу O dobrim djelima nemuslimana, Teheran: 1996.

Ukoliko prihvatimo ovu činjenicu morat ćemo opovrgnuti zakon stvaranja. Da li priroda ima jezik milosti ili jezik sile? Ima i silu i milost, i oluju i grmljavinu i zastrašujuću munju a i kišu i ugodni jutarnji povjetarac i rosu na nježnim laticama cvijeća. Da li se može reći da zbog toga što priroda ima oba ova jezika u sebi to znači da su njeni zakoni upereni protiv vrijednosti? Čovjek – upravo onaj čovjek zbog kojeg sva ova briga i polemika – ima i srdžbu i strast. Srdžba mu služi za odbranu, rat, za sopstveni teritorij, a strast jeste poradi privlačenja, zaljubljenja, podavanja. U čovjeku postoji i razum i emocija. Razum računa, voli korist i veoma je oprezan. Emocija voli žrtvovati se radi drugih, voli srljati u opasnost. Dakle čovjek sa ovakvim koloritom suprotnosti treba biti odbačen i izbačen iz životne orbite? Čovjek u svom životu prolazi kroz edukacioni i odgojni proces. Edukacija znači dokazivanje i urazumjevanje. Odgoj znači prgrliti i vršiti sugestiju. Da li se može reći da čovjeka, sa aspekta edukacije i odgoja, treba prepustiti sebi samom? Zbog toga što je edukativni metod u vezi sa razumom i suhoparnim dokazivanjem, a odgoj je u vezi sa psihom, ljupkostima i osvajanjem nutrine, dakle dvije međusobno neusaglašene stvari. U vjeri postoji i kazna kada je u pitanju odnos prema prekršiteljima i onima što im zakon i tuđa prava ne znače ništa. I pored toga jasno je da nema zdravog i moralnog čovjeka koji nije zadovoljan kada se suzbija zlo i sprječava gaženje tuđih prava pa makar to suzbijanje išlo i rukom sile. Zar je grijeh ubiti zmiju otrovnicu u trenutku kada nas napada, ili uništiti krvoločnog lava ili tigra koji napadnu selo ili pak odstrijeti vuka koji je upao u stado ovaca? Ili su to pak veoma logična i razumna djela koja su pohvaljena od strane moralne savjesti čovjekove? Upravo uslijed toga Kur'an Časni kažnjavanje i naziva *životom* i faktorom razvoja i prosperiteta zajednice:

*U odmazdi vam je život, o razumom obdareni, da biste bogobojažni postali!*¹¹⁷

وَلَكُمْ فِي الْقَصَاص حَيَاةٌ يَا أُولَئِنَّ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَقَّنَ

Vlast također u svojim odnosima sa narodom ne koristi uvijek silu i nametanje, zbog toga što bi takva logika značila ozvaničiti diktaturu i prihvatići je. Drugim riječima argument kojim su se poslužila go-

---

¹¹⁷ Al-Baqara: 179.

spoda dovodi do besmisla njihovu tvrdnju. Oni tvrde da ukoliko vjera bude vladala to će rezultirati tiranijom. A tiranija nije ono što čovjek želi. Dakle, vjerska vlast nije ono što čovjek želi. Zadovoljni rezultatom svojih mudrovanja nastavljaju s iznošenjem kako je jezik vlasti sila. Da li tiranija ima drugo značenje već provoditi silu u kojoj nema logike? Riječi kojima žele riješiti se vjerske vlasti slične su pokušaju bjekstva od kiše ali skloniti se pod slivnik oluka. Što znači da nema nikakvog problema da dopadnemo u okove tiranije ukoliko ćemo izbjegići tiraniju vjerske vlasti!

Prigovor

Moguće je reći da zbog toga što je prisiljavanje i tjeranje ljudi od strane vlasti razumom podržano djelo, koje se da opravdati i za koje se može iznaći opravdan razlog to znači da takvo djelo biva oplemenjeno. Što znači da i pored svoje grube vanjštine, ipak, kada ljudi povjeruju u njegovu humanu nutrinu ono neće imati značenje i izgled sile i nečega što je omraženo kod ljudi.

Odgovor

Kakva koincidencija! Upravo ovu pažnju koja u običnim vladama nije prihvatljiva i obični vladari nisu u mogućnosti poslužiti se ovakvom moći, ima vjera zbog toga što joj je vlast na prvom mjestu nad razumom i mislima i poradi ukazivanja na prirodu čovjekovog fitreta, a zatim vodi brigu o društvenim propisima i zakonima te upravo od takve moći ima najveću korist. Vjera čovjeka čini svjesnim svoje nutrine, ukazujući mu da svaki dokaz i sud proanalizira razumom, umom, savješću, moralom i nakon uvjerenja u ispravnost da je prihvati i praktično provede.

Međutim, to što kažu da vjera i vlast nemaju tačku križanja, u odgovoru im se mora kazati da je to tačno, i da i mi prihvatamo da vjera i vlast nemaju te tačke, međutim, ne zbog međusobne suprotstavljenosti, već zbog toga što su do te mjere jedinstveni da nije moguće odrediti njihov dualitet i nemoguće ih je odvojiti. Kao što je već rečeno da vjera nije ništa drugo do li fitret, a fitret nije ništa drugo do li ustrojstvo svijeta i priroda stvari u nama samima, saobrazno ovom kada je vjera fitret a fitret kreacija, ista ta vjera proglašila je neophodnost svoje vlasti. Što znači da je vjerska vlast govor koji odzvanja iz dubine duše kreacije i koji se čuje iz samoga fitreta čovjekovog.

Ukoliko neko ne vjeruje u ove riječi, mora biti da je u jednoj od sljedećih stanja. Ili ne poznaje vjeru i njene zakone, ili misli da ih poznaje ali ih nije naučio iz autentičnih vjerskih izvora. Ili možda nije uspio sagledati i analizirati sve segmente i dimenzije vlasti i njihova značenja. Možda je ograničio čovjekov život i egzistiranje samo u okvir materijalnog bitisanja. Ili možda ima političke i antivjerske ciljeve koje pokušava proširiti putem vjerskih proglaša. Ili je grijeh muslimana – ne svih – natovario na vrat vjere i posmatra i sudi sa aspekta materijalno zaostalog života kojim trenutno žive naočigled islamske države, umišljajući da je trenutno stanje manifestacija vjere i produkt i rezultat vjerske misli. Ukoliko je u ovom posljednjem stanju možemo reći da ujedno i ima pravo a i nema pravo na takav način posmatrati stvari i vršiti analizu. Kada kažemo ima pravo to je zbog toga što kada formalno posmatramo kulturno, političko, ekonomsko, društveno, pravno, vojno i ostala stanja velikog broja “naočigled” islamskih država, ta nam stanja svjedoče upravo značenje da vjera ne može biti faktorom progresa i društvenog razvoja. Međutim nema pravo zbog toga što zakone jedne vjere i ideologije ne treba posmatrati samo kroz prizmu ponašanja i vanjskog stanja njenih sljedbenika, već mora se do sadržaja zakona, čak i do načina provođenja zakona doći iz autentičnih vjerskih izvora. Sigurno ukoliko se obrati izvorima vjere i vjerskim zakonima vidjet će se drugačija slika od one koja se trenutno može vidjeti. Kao što pjesnik kaže:

*Islam sam po sebi nema nikakvih mahana,
ukoliko nešto fali to je od nas muslimana.*

Dok jedan od islamskih filozofa kaže da je debela zavjesa kojom je prekriveno lijepo lice Islama izatkano rukama muslimana.

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ	5
OPĆENITE ODREDNICE	8
ZNAČENJE POJMA SEKULARIZAM	8
RAZLIKA IZMEĐU SEKULARIZMA I LAICIZMA	8
VLADAVINA VJERE	9
ARGUMENT NAVEDENE TVRDNJE	9
DEFINICIJA VJERSKE VLASTI:	9
ŠTA JE VLAST?	9
ŠTA JE VJERA?	10
VJERA SA STAJALIŠTA ISLAMA	10
NAJBOLJI DOKAZ DA JE VJERA JEDNA	11
POVEZANOST DIJELOVA	12
ULOGA VLASTI U VJERI	13
<i>Prigovor</i>	13
DVA TEMELJNA NAČELA	13
ISTINOLJUBIVOST	14
ZNAČENJE ISTINOLJUBIVOSTI	16
POSREDOVANI ARGUMENT (<i>DALILE NAQLI</i>)	17
CILJEVI	20
VOĐSTVO DRUŠTVA	20
SREDNJI CILJ	21
KRAJNJI CILJ	23
<i>Mjesto isijavanja vjerskih ciljeva</i>	24
<i>Nekoliko napomena</i>	25
<i>Kur'anski opis Isa, a. s.</i>	33
<i>U čovjeka su položene čiste Božanstvene misli i nakane</i>	37
<i>Objava je u uskoj vezi sa razumom</i>	37
<i>Važna čovjekova obaveza</i>	38
<i>Zaključak</i> :	38
DRUGO POGLAVLJE	40
TEMELJI NASTAJANJA SEKULARIZMA	41
UVOD	41
SCIENTIZAM	42

REZULTATI NAUČNOG NAPRETKA	43
ULOGA LA PLACA	43
REZULTATI OVOGA MIŠLJENJA.....	44
KRITIKA SCIENTIZMA	45
<i>Uloga materijalnih uzroka.....</i>	45
<i>Šta vjera kaže? .....</i>	46
<i>Povod javljanju ove ideje.....</i>	47
<i>Na koji smo način došli do ovih pojmoveva? .....</i>	48
<i>Kritika ovoga objašnjenja: .....</i>	49
ISLAMSKI FILOZOFI	49
<i>Podjela uzroka .....</i>	50
<i>Prosti i složeni uzrok.....</i>	50
<i>Indirektni i direktni uzrok .....</i>	50
<i>Nezamjenjivi i zamjenjivi uzrok .....</i>	51
<i>Stvarni i pomoćni uzrok .....</i>	51
<i>Unutarnji i vanjski uzrok .....</i>	52
<i>Iziskivanje i uvjet .....</i>	52
<i>Materijalni, formalni, djelatni i svrshodni uzroci .....</i>	52
<i>Prirodni djelatnik i Božanski djelatnik .....</i>	53
VJERA I ZAKON KAUZALITETA	54
<i>Vjera i širenje misli.....</i>	55
<i>Uloga znanja i poruka Istine.....</i>	55
DA LI JE BITAK USTVARI MATERIJA?	55
<i>Koja je obaveza nauke? .....</i>	56
<i>Kur'an i potenciranje razmišljanja .....</i>	57
UČENJACI	57
<i>Slavljenje i poniznost karakteristično je za sva bića .....</i>	58
OGRANIČENOST LJUDSKIH ZNANJA	60
ZAKLJUČCI	63
RACIONALIZAM (EMPIRIZAM)	67
<i>Veoma važan detalj.....</i>	68
<i>Argument i kritički osvrt .....</i>	69
<i>Objašnjenje prigovora .....</i>	69
ODNOS OBJAVE I RAZUMA	72

Sekularizam

SREDSTVA SPOZNAJE	74
USLUGE KOJE OBJAVA ČINI RAZUMU.....	75
USLUGE RAZUMA OBJAVI	77
<i>Prigovor:</i>	78
<i>Odgovor:</i>	78
<i>Vanjske prepreke razuma.....</i>	81
<i>Ukratko .....</i>	83
HUMANIZAM (ANTROPOCENTRIZAM).....	87
<i>Pravila razgovaranja.....</i>	87
<i>Odgovor .....</i>	91
<i>Historijat nastanka humanizma .....</i>	93
<i>Ekstremna indiferentnost humanizma.....</i>	93
<i>Humanizam slijedi animalnosti.....</i>	94
<i>U čemu je vrijednost čovjeka? .....</i>	94
<i>Kur'anski opis čovjeka .....</i>	95
<i>Ekstremna neumjerenost u humanizmu .....</i>	96
<i>Da li nam je dostupna vanjska realnost?.....</i>	97
<i>Čovjek je potrebito biće .....</i>	97
<i>Šta znači antropocentrizam?.....</i>	98
<i>Važna napomena! .....</i>	98
<i>Kritički osvrt .....</i>	100
TREĆE POGLAVLJE	102
PREGLED SEKULARISTIČKIH ARGUMENATA	103
<i>Stavovi sekularističkih skupina .....</i>	104
<i>Četiri sekularističke skupine .....</i>	104
<i>Prva skupina .....</i>	105
<i>Druga skupina.....</i>	105
<i>Treća skupina.....</i>	105
<i>Četvrta skupina .....</i>	106
<i>Kritika iznesenih stavova .....</i>	106
<i>Odgovor prvoj skupini .....</i>	107
<i>Objašnjenje šehida Mutaharija.....</i>	108
<i>Završna riječ .....</i>	110
<i>Analiza druge skupine sekularista .....</i>	112
<i>Primjer iz svakodnevice .....</i>	114

<i>Objašnjenje iz Kur'ana časnog .....</i>	115
<i>Razum nije dovoljan da uputi na zakon .....</i>	116
<i>Prigovor .....</i>	116
<i>Odgovor .....</i>	116
<i>Objašnjenje .....</i>	117
<i>Koji je glavni faktor prijestupa? .....</i>	118
<i>Nagrada u sklopu djela .....</i>	120
<i>Argumenti iz posredovanih izvora protiv ove teorije .....</i>	121
IZVORI VJERE	122
<i>Prvo Božije naređenje Musau, a. s. ....</i>	124
<i>Šta je borba protiv tiranije? .....</i>	125
<i>Objašnjenje .....</i>	126
<i>Važne poruke ajeta .....</i>	128
<i>Treća skupina .....</i>	130
<i>Kritika ovog mišljenja .....</i>	130
<i>Izlaz .....</i>	133
<i>Četvrta skupina .....</i>	135
<i>Odgovor .....</i>	136
<i>Objašnjenje allame Tabatabaija .....</i>	136
<i>Objašnjenje Mulla Sadre .....</i>	137
SEKULARISTIČKI ARGUMENTI	139
<i>Naše obaveze i dužnosti .....</i>	139
<i>Kritika .....</i>	142
<i>Vlast i vjerovanje .....</i>	142
<i>Recipročni utjecaj razuma i djela .....</i>	144
<i>Etički i dogmatski materijalizam .....</i>	145
<i>Vjera i fitret .....</i>	145
<i>Neophodna napomena .....</i>	148
<i>Prigovor .....</i>	151
<i>Prigovor .....</i>	153

Dosadašnje objavljene knjige u izdanju *Mulla Sadre*:

- 1- Karakteristike islama,
- 2- Islamska filozofija,
- 3- Savršeni ahlak,
- 4- Pouka o odgoju,
- 5- Samospoznaja i duhovno uzdizanje,
- 6- Uvod u fikh,
- 7- Nehdžul-belaga, proživljenje 1,
- 8- Bit Islam-a,
- 9- Osnove logike,
- 10- Mudrosti islamske medicine,
- 11- Rasprava o poslanstvu,
- 12- Temeljne postavke u akaidu,
- 13- Islamsko-irfanske teme,
- 14- Osnove tefsira,
- 15- Ciklus predavanja o kur'anskoj uputi.

Akbar Eydi

Sekularizam ili vjera?

Izdavač:

Fondacija Mulla Sadra, www.mullasadra.com

e-mail: mullasadra@mullasadra.com

Za izdavača:

mr. Mohammad Reza Peysepar

Lektor:

Alen Kalajdžić

Dizajn i DTP

Luman Avdić

Štampa:

Sabah print – Ilijadža

CIP- katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28 – 67

EYDI, Akbar

Sekularizam ili vjera? Akbar Eydi ; preveo s perzijskog
Ertan Basarik – Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra u BiH,
2004 . – 155 str. ; 21 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 9958-657-00-7

COBISS.BH – ID 13702918

Rješenjem Ministarstva obrazovanja i nauke F BiH br.
03-15-2748/04 od 21.10.2004. g., na osnovu čl. 18. stav 2.
tačka 10. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga
Služb. nov. Fed. BiH br. 49/02, 37/03 i 14/04, u skladu s
čl.4. ovaj proizvod je oslobođ. poreza na promet.